

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้
 ระดับการประเมินคุณภาพ

☐ ดีเยี่ยม	☐ ดีมาก
☒ ดี	☐ ปานกลาง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ
ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
สำนักบริหารและพัฒนาระบบราชการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

สำนักบริหารและพัฒนาวិชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ
ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

โดย

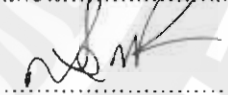
อมรรัตน์ รัตนชัย

พิจารณาเห็นชอบโดย

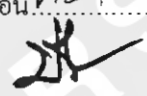
ประธานกรรมการที่ปรึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร)
วันที่ 26 เดือน กค พ.ศ. 53

กรรมการที่ปรึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรประเสริฐ)
วันที่ 18 เดือน กค พ.ศ. 53

กรรมการที่ปรึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา อุปโยคิน)
วันที่ 22 เดือน กค พ.ศ. 53

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)
วันที่ 28 เดือน กค พ.ศ. 53

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันเนียร ขสราข)
ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
วันที่ 29 เดือน กค พ.ศ. 53

ชื่อเรื่อง	กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
ชื่อผู้เขียน	นางสาวอมรรัตน์ รัตนาชัย
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบงูลี สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า พบว่า ชาวบ้านป่าคาสุขใจได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนทำให้ทราบว่า การเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูป่า จึงได้นำแนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การฟื้นฟูป่าบ้านป่าคาสุขใจโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมปฏิบัติมีการวางแผนการฟื้นฟูป่า กำหนดพื้นที่ป่าของชุมชนอย่างชัดเจน กำหนดพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินออกจากกันเพื่อง่ายต่อการดูแลรักษา ชาวบ้านยอมเสียสละพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อมอบให้หมู่บ้านปลูกป่าเพิ่มขึ้น มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหมู่บ้านที่มีเขตป่าติดต่อกัน ร่วมรับประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการตั้งกฎระเบียบในการใช้ป่าอย่างชัดเจน

ผลการศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบงูลี พบว่า การจัดการทรัพยากรป่าบ้านป่าคาสุขใจสามารถแบ่งลักษณะป่าโดยใช้ฐานชนบทธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชนเผ่า โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ได้เป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ 1) รูปแบบการจัดการป่าปลูก ภายใต้โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ได้ 50 ปี เป็นการปลูกป่าที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มตั้งแต่ร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับประโยชน์โดยมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนทั้งเรื่องความรู้และเรื่อง

งบประมาณ เป็นการปลูกป่าที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับทุกฝ่ายและสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านทุกคน

2) รูปแบบการจัดการป่าชุมชน ป่าชุมชนบ้านป่าคาสุขใจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นป่าพิธีกรรม บ้านป่าคาสุขใจ เป็นชนเผ่าอาข่า มีความเชื่อและนับถือพุทธ(ผี)อย่างเคร่งครัดให้ความสำคัญกับป่า สร้างจิตสำนึกลูกหลานให้มีความเชื่อและให้ความสำคัญป่าพอกๆ กับชีวิต ส่งผลให้เกิดการจัดการป่าและน้ำ ได้นำพิธีกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการดูแลป่า เป็นป่าที่สำคัญสำหรับอนุรักษ์ไว้ ป่าพิธีกรรมนี้ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนที่สองเป็นป่าใช้สอย เป็นป่าที่ชาวบ้านได้อนุรักษ์ไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน เช่น เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน ป่าชุมชนทั้งสองส่วนนี้ทำให้หมู่บ้านป่าคาสุขใจได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านเขียวจิตดีเด่นระดับจังหวัดเชียงราย และมีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน จำนวน 2,000 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2551 และเป็นหมู่บ้านนำร่องในการจัดการป่าชุมชน ปี พ.ศ. 2552

จากรูปแบบการจัดการป่าชุมชนทั้งสองรูปแบบโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจนั้น ได้นำแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการปลูกดูแลรักษาป่า และนำเรื่องพิธีกรรมความเชื่อของชนเผ่าเข้ามาบูรณาการในการดูแลรักษาป่า ทำให้ทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือ ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูป่าจากภูเขาหัวโล้นให้เป็นป่าที่สมบูรณ์ ชาวบ้านใช้ชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการจัดการป่าที่เหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรมและทำให้เกิดความยั่งยืนสมควรที่จะเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น

Title	Community Participation Process of Baan Pakhasukjai Forest Management, Mae Salong Nork Sub-district, Mae Fahluang District Chiangrai Province
Author	Miss Amornrat Rattanachai
Degree of	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Patiphan Sutthikunlabut

ABSTRACT

The objectives of this study were to investigate the community participation process of Baan Pakkasukjai forest management and the form of forest management participated by the community suited to the geo-social conditions. Results of the study revealed the following:

Based on the investigation of the community participation process of forest management, it was found that natural resource deterioration arised from both internal and external factors. People in the community wanted to rehabilitate the forest so they adopted the Royal Initiatives concept and the theory on forest rehabilitation initiated by His Majesty the King. People in the community and concerned agencies worked together on forest rehabilitation planning, clear community forest area determining, and forest area and cultivation area separating for good maintenance. Besides, people in the community sacrificed deteriorated land for reforestation. There was a good relationship among villages having its area close to the forest. They were both direst and indirect beneficiaries. Importantly, there was clear formulation of rules and regulations to protect the forest.

With regards to the form of forest management participated by the community, it was found that the management of forest resources could be classified into two forms in terms of tradition, culture, and beliefs of people in the community: 1) management of the forest grown by community participation under the commemoration project in the auspicious occasion of 50 years of His Majesty the King reigning and 2) management of community forest-this was sub-classified into two parts: 2.1) ritual forest-people in the Akha community strictly worshiped spirits, placed the importance of forest, and this resulted in the occurrence of forest and water management and

conservation and 2.2) utilized forest-people in the community conserved this forest for various common exploitations such as food source, and community learning source. There were clear rules and regulations on forest exploitation. These two forests made Baan Pakhasukjai village be awarded the outstanding green village of Chiangmai province. These forests were registered as the community forest with the land area of 2,000 rai in 2008 whereas Baan Pakhasukjai was selected to be the pilot village in community forest management in 2009.

The two forms of community forest management using the community participation process was done by adopting the Royal Initiatives of His Majesty the King for forest care and management. Besides, ritual ceremonies and beliefs of people in the community were integrated in the forest care and management. This was successful in forest rehabilitation based on the philosophy of sufficiency economy. Thus, it was an appropriate forest management suited to social and traditional conditions of the community.

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลอนนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพราะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระราชทานทุนการศึกษาโดยสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะผู้บริหารมูลนิธิชัยพัฒนาทุก ๆ ท่าน ได้แก่ ท่าน ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ท่าน ดร.มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ รองเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา และท่านลลิต ถนอมสิงห์ ผู้ช่วยเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาที่ให้โอกาสและคำปรึกษา ช่วยแนะนำให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอจนทำให้งานวิจัยแล้วเสร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาการพัฒนากฎมิสังคมอย่างยั่งยืน ทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร ประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรประเสริฐ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา อุปโยติน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการวางแผนการดำเนินงานวิจัยการวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบแก้ไขและห่วงใยให้กำลังใจ ทำให้การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะคุณเดือนใจ ดีเทศน์ ที่ปรึกษาและผู้ก่อตั้งมูลนิธิฯ คุณสุพจน์ หลีจา เลขาธิการมูลนิธิฯ คุณจุฑามาศ ราชประสิทธิ์ ผู้จัดการมูลนิธิฯ ที่ได้ให้โอกาส กรุณาสนับสนุนและให้ความสำคัญการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบพระคุณผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน นักวิจัยท้องถิ่น ราษฎร ทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล ที่สำคัญที่สุดผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด อบรมสั่งสอน คอยให้กำลังใจตลอดการศึกษาและขอขอบคุณเพื่อนสาขาการพัฒนากฎมิสังคมอย่างยั่งยืนทุก ๆ คนที่ให้ความช่วยเหลือคำปรึกษาตลอดการศึกษาวิจัยครั้งนี้

อมรรัตน์ รัตนาชัย

กรกฎาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
สารบัญ	(8)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
แนวพระราชดำริและทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	7
ปลูกป่าในใจคน	9
การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง	9
การปลูกป่าทดแทน	10
การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก	12
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	13
แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	15
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
กรอบแนวคิดในการวิจัย	24
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	25
รูปแบบการวิจัย	25
สถานที่ดำเนินการวิจัย	26
ประชากร	26
วิธีการรวบรวมข้อมูล	26
การวิเคราะห์ข้อมูล	27

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	28
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ	28
บริบทชุมชนอำเภอบ้านป่าคาสุขใจ	29
บริบทชุมชนลาหู่บ้านจะบูนี	35
บริบทชุมชนจีนฮ่อบ้านพนาสวรรค์	39
ตอนที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจที่เกิดจากปัจจัยภายนอก	41
มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา	42
ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจกับบ้านจะบูนี	48
ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจกับบ้านพนาสวรรค์	48
ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านจะบูนีกับบ้านพนาสวรรค์	47
ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูนี บ้านพนาสวรรค์ และมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา	49
ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบป่าชุมชนที่เกิดจากปัจจัยภายใน	50
การจัดการป่าชุมชน โดยใช้ฐานประเพณีและวัฒนธรรมของบ้านป่าคาสุขใจ	51
การจัดการป่าชุมชน โดยใช้ฐานประเพณีและวัฒนธรรมของบ้านจะบูนี	54
การจัดการป่าชุมชน โดยใช้ฐานความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างชุมชน	55
ตอนที่ 4 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบป่าปลูกที่เกิดจากปัจจัยภายนอก	62
ความเป็นมาของโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ ปีที่ 50 FPT (Forest Plantation Target)	62

	หน้า
แผนการดำเนินการ โครงการปลูกป่าฯ FPT	64
วิเคราะห์โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน	70
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	74
สรุปผลการวิจัย	74
อภิปรายผลการศึกษา	78
ข้อเสนอแนะ	81
บรรณานุกรม	82
ภาคผนวก	84
ภาคผนวก ก ประมวลภาพงานวิจัย	85
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	93
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	95

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	แผนที่ตำบลแม่ฮ่องสอน	4
2	แผนภูมิความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน	16
3	กรอบแนวคิดในการวิจัย	24
4	แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินหมู่บ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบู่ตี	59
5	แผนที่แสดงการปลูกป่า FPT บ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบู่ตี	69
6	แผนที่แสดงการจัดการพื้นที่ป่า หมู่บ้านป่าคาสุขใจ และบ้านจะบู่ตี	73

บทที่ 1

บทนำ

สถานการณ์ป่าของประเทศในปัจจุบันเรียกได้ว่าอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะพื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็วในอัตราที่น่าเป็นห่วง จากเดิมในปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยเคยมีพื้นที่ป่าถึงกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ประเทศ แต่ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ป่าสมบูรณ์จริง ๆ เหลืออยู่เพียงร้อยละ 10 ของพื้นที่ประเทศเท่านั้น ซึ่งยังน้อยกว่าเป้าหมายของรัฐที่เคยต้องการให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ และปัจจุบันต้องการให้เพิ่มร้อยละ 25 จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก ปัญหานี้ได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสียคุณภาพ ก่อให้เกิดปัญหาความแห้งแล้ง ความอุดมสมบูรณ์ของดินเสื่อมโทรม และที่สำคัญได้นำไปสู่การขัดแย้งอย่างรุนแรงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536: 1)

ป่าชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และยังส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และความสมดุลทางธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันอุดมการณ์ป่าชุมชนในหลาย ๆ พื้นที่เริ่มมีศักยภาพลดลงด้วยสาเหตุหลักอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก สิทธิชุมชนของชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับตามกฎหมาย ดังนั้น เมื่อป่าที่ชาวบ้านรักษาไว้ถูกประกาศเป็น “ที่ดิน” ของรัฐในรูปของอุทยานหรือป่าสงวนแห่งชาติ หรือบางแห่งรัฐอนุญาตให้เอกชนภายนอกได้สัมปทานทำไม้ หรือมีการจัดตั้งสวนป่าเพื่อปลูกไม้โตเร็ว ชุมชนที่เคยดูแลป่ามาหลายชั่วอายุคนจึงมีความรู้สึก ว่า ตนได้อำนาจ บางชุมชนเริ่มปล่อยให้สมาชิกของชุมชนและชาวบ้านจากที่อื่นบุกรุกป่าโดยปราศจากการควบคุมเข้มงวดเช่นเดิม และประการที่สอง แรงกดดันของระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเสรีทุนนิยมจากภายนอกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้อุดมการณ์ป่าชุมชนในหลาย ๆ พื้นที่ถูกลดทอนความสำคัญลง ชาวบ้านในบางพื้นที่เริ่มบุกรุกพื้นที่ป่าที่เคยรักษาไว้เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชพาณิชย์ บางชุมชนเริ่มละเลิกจากประเพณีการเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า (ยศ สันตสมบัติ, 2542: 156)

ความสำคัญของปัญหา

บ้านป่าคาสุขใจเป็นชุมชนชาวเขาเผ่าอาข่า หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านที่อยู่ต้นน้ำแม่จัน เดิมชื่อหมู่บ้านเหม่าเช่าหลัง แปลว่า

หญ้าคา เนื่องจากสมัยก่อนคั้งหมู่บ้านเป็นพื้นที่ไร่เก่าของชาวบ้านไม่มีต้นไม้ มีแต่หญ้าคา จึงตั้งชื่อหมู่บ้านหญ้าคา หลังจากที่ชาวบ้านมาอาศัยอยู่ ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ใหม่เพื่อการเพาะปลูก ทำให้ต้นไม้หมด เป็นภูเขาหัวโล้น พื้นที่การเกษตรเกิดความแห้งแล้งดินไม่ดี เพาะปลูกพืชได้ผลผลิตน้อย ชาวบ้านเกิดการแย่งชิงทรัพยากรป่าไม้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันหลายครั้ง ในขณะเดียวกันพื้นที่ใกล้เคียง มีหน่วยงานป่าไม้เข้ามาปลูกป่าเพิ่มขึ้น ชาวบ้านเห็นว่าถ้าไม่มีการจัดการที่ดีคงจะมีป่าไม้มาปลูกป่าเหมือนกัน จึงเกิดแนวคิดแรงจูงใจ และแรงกดดัน ที่จะอนุรักษ์ป่า ทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ทำให้บ้านป่าคาสุขใจ เป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ถึงแม้บางครั้งครอบครัวต้องสูญเสียพื้นที่ทำกินก็ตาม ยอมเสียสละเพื่อให้ได้มีพื้นที่ป่า โดยการร่วมมือจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ที่เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดแนวคิดในการรักษาป่า ได้ร่วมกันปลูกป่าฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าต้นน้ำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์โดยการน้อมนำแนวทางพระราชดำริเรื่องปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ การปลูกป่าเศรษฐกิจเพื่อใช้เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ให้ในครัวเรือน การปลูกไม้ใช้สอย สำหรับใช้ประโยชน์ในครัวเรือน เช่น การตัดฟันไม้มาสร้างบ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย การปลูกป่าเชื้อเพลิงเพื่อประโยชน์ในการทำฟืนคาวมิถิชีวิตของชุมชนที่ยังต้องอาศัยไม้ฟืนในชีวิตประจำวัน รวมทั้งประโยชน์ที่ 4 ที่ความมากก็คือการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ที่ถูกทำลายให้กลับสู่สภาพความอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นประโยชน์ทางอ้อมที่ส่งผลในภาพรวมและการใช้ชีวิตของชุมชนดีขึ้น นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ

บ้านป่าคาสุขใจเป็นหมู่บ้านที่มีการอนุรักษ์ป่า โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพราะชาวบ้านมีพื้นที่ ป่าชุมชนที่อนุรักษ์ไว้ถึง 3 แปลง คือ ป่าชุมชนที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจดูแลร่วมกับบ้านจะบุงสี ป่าชุมชนที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจดูแลร่วมกับบ้านพนาสวรรค์และป่าชุมชนที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจดูแลกันเอง และเป็นหมู่บ้านที่มีโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ ปีที่ 50 จำนวน 5 ล้านไร่ โดยมีระยะเวลาดำเนินงานตามโครงการดังนี้

ระยะที่ 1 ปี พ.ศ.2537 – พ.ศ.2539 (รวมระยะเวลา 3 ปี)

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.2545 (รวมระยะเวลา 6 ปี)

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2550 (รวมระยะเวลา 5 ปี)

ตามข้อมูลผลการดำเนินการโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ของสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 (สำนักงานป่าไม้เขตเชียงรายเดิม) จังหวัดเชียงราย แปลงปลูกป่า FPT 30/2 (Forest Plantation Target) พื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง พื้นที่เป้าหมาย 2,000 ไร่ มีผู้เข้าร่วมปลูก

1,530 ไร่ เป็นพื้นที่เสื่อมโทรม 650 ไร่ ไม่มีการใช้งบประมาณของรัฐ แต่ด้วยความร่วมมือจากชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนทำให้บ้านป่าคาสุขใจได้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการปลูกป่า FPT (Forest Plantation Target) ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 ของภาคเหนือเป็นการประกาศกิตติคุณจนถึงปัจจุบันก็มีการได้รับรางวัลหมู่บ้านเขียวใจดีเค่นระดับจังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัดเชียงราย และเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการจดทะเบียนให้เป็นป่าชุมชน นำร่องของจังหวัดเชียงราย การที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจมีประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่า และได้รับการยกย่องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนั้น เกิดจากการที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจได้ร่วมมือกับชาวบ้านจะบูนี และชาวบ้านพนาสวรรค์ ในการจัดการป่าชุมชนและป่าปลูกด้วยดี เพราะการมีส่วนร่วมภายในชุมชนและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนใกล้เคียงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และในปัจจุบันก็หาได้ยาก

ในสถานการณ์ที่ชุมชนอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น บนดอยแม่สลอง กำลังประสบปัญหาเรื่องความต้องการในการใช้พื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้เกิดการบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย แต่สำหรับบ้านป่าคาสุขใจมีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะถอดบทเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าว่ามีกระบวนการอย่างไร มีรูปแบบการจัดการป่าอย่างไร ที่ทำให้เกิดความเหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่น ๆ ในการอนุรักษ์ป่าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่า โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับ

ภูมิสังคม

ขอบเขตการวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 4 ด้านดังนี้

3. ขอบเขตประชากร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือประชาชนในหมู่บ้านป่าคาสุขใจมีจำนวนทั้งหมด 125 ครอบครัว โดยจำแนกกลุ่มประชากรชุมชนเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มทั่วไป โดยการเลือกประชากรแบบตามความสะดวก (snowball technique)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ชาวบ้านป่าคาสุขใจ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานกับชุมชนชาวไทยภูเขา นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปได้เรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า ทำให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบการจัดการป่า โดยชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม เพื่อนำไปสู่การเป็นต้นแบบของชุมชนอื่น ๆ และสามารถปรับใช้ในภูมิสังคมที่มีลักษณะคล้ายกับชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้มีขอบเขตที่ชัดเจนและมีความเข้าใจที่ถูกต้องในความหมายของศัพท์ที่ใช้ ผู้วิจัยจึงกำหนดความหมายเฉพาะไว้ ดังนี้

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบูนี หมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านพนาสวรรค์ หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

รูปแบบ หมายถึง เทคนิคหรือวิธีการจัดการป่า แต่ละประเภทโดยใช้ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ในการปลูกป่า ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของพื้นที่ ตลอดจนสอดคล้องกับวิถี การดำรงชีวิตของชาวบ้าน ที่สามารถทำให้คนอื่นได้เป็นตัวอย่างและสามารถปฏิบัติตามได้

กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง การวางแผนอย่างมีส่วนร่วมจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี ของชาวบ้านทุกขั้นตอนในการฟื้นฟูป่า การร่วมวิเคราะห์เรียนรู้ปัญหา ร่วมหาแนวทางแก้ไข การจัดระเบียบชุมชน จัดระเบียบองค์กร ร่วมรับประโยชน์ มีการเคารพและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรและเป็นเจ้าของในทรัพยากร

ภูมิสังคม หมายถึง การพัฒนาที่คำนึงถึง สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่
อย่างเหมาะสม และสังคมมีความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่
ให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้

ป่า หมายถึง ป่าที่ชุมชนปลูกขึ้นมาเอง และป่าที่ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา
โดยการกระบวนกรมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูนีและบ้านพนาสวรรค์

การใช้ประโยชน์จากป่า หมายถึง ความต้องการในการใช้ทรัพยากรจากป่าใน
ทางตรงและทางอ้อม เช่น อาหาร ยารักษาโรค การสร้างบ้านที่อยู่อาศัย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
ฯลฯ

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนข้อมูลโดยมีกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และสรุปเหตุผลการศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. แนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
  - 1.1 ปลุกลป่าในใจคน
  - 1.2 การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง
  - 1.3 การปลูกป่าทดแทน
    - 1.3.1 การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา
    - 1.3.2 การปลูกป่าทดแทนพื้นที่เสื่อมโทรม
    - 1.3.3 การปลูกป่าทดแทนต้นน้ำ
  - 1.4 การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากการค้นคว้าทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยคาดว่าแนวพระราชดำริกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการดำรงชีวิตให้คนอยู่กับป่าได้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำรูปแบบการอนุรักษ์ป่าแบบต่าง ๆ มาศึกษาและปรับใช้ให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และมีความเหมาะสมกับภูมิสังคม ดังนั้น แนวคิดและทฤษฎีในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานใช้กับการพัฒนาป่าในพื้นที่ต่าง ๆ นั้นผู้วิจัยได้ค้นพบว่าการปลูกป่าและการอนุรักษ์ป่าของบ้านป่าคาสุขใจ ได้น้อมแนวพระราชดำริ กับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้ คือ ทรัพยากรที่อำนวยประโยชน์ทางตรง และทางอ้อมแก่สิ่งมีชีวิต ถือเป็นหัวหน้ากลุ่มทรัพยากรธรรมชาติที่มีหน้าที่รักษาความสมดุล ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ รักษาต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้นให้แก่ดิน เป็นแหล่งรวมพืชพันธุ์ พืชยาชาติ แหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ซึ่งหากมีต้นไม้ หรือป่าจำนวนมากก็จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เพิ่มจำนวนหรืออุดมสมบูรณ์มากขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าป่าลดจำนวนลง ย็น้อยเท่าไรความสามารถในการควบคุม ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ก็จะลดลง หรือขาดแคลนตามไปด้วยในที่สุด ดังนั้นจึงทรงมุ่งมั่นที่จะเพิ่มจำนวนของป่าไม้ให้มากขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ธรรมชาติอื่น ๆ ได้แก่ น้ำ ดิน และเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์พร้อม ๆ กัน

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ.2523 “...ป่าไม้ที่จะปลูกนั้นสมควรที่จะปลูกแบบป่าใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้าง ๆ ใหญ่ ๆ การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับใช้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้ เป็นสวนหรือจะเป็นส่วนมากกว่าป่าไม้ แต่ความหมายของการช่วยเหลือเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะสวนผลไม้ก็ตามหรือเป็นสวนไม้พุ่มก็ตาม นั่นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่า คือ เป็นป่าต้นไม้และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับให้ผลประโยชน์แก่ประชาชนได้...”

การปลูกป่า หลายคนมีโอกาสสัมผัสและเคยร่วมกันปลูกป่าใน โครงการต่าง ๆ และสิ่งที่คนทั่วไปเข้าใจก็คือ การเลือกพื้นที่ หนึ่ง ซึ่งขาดแคลนต้นไม้ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ที่สาธารณะไม่มีการใช้ประโยชน์ สวนสาธารณะ ริมแม่น้ำหรืออ่างเก็บน้ำ แล้วขุดดินให้เป็นหลุมนำดินกล้าไม้ลงไปกลบด้วยดินรดด้วยน้ำก็เป็นอันเสร็จ แต่จะมีสักกี่คนที่จะคิดหรือไม่ว่า ต้นไม้ที่ปลูกนั้นใช้ทำอะไรหรือทำหน้าที่ในบริเวณนั้นอย่างไร และจะเกิดผลสำเร็จเมื่อไร เพื่อใคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระราชหฤทัยในความจริงแห่งความสมดุล ในธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ถึงสภาวะของระบบธรรมชาติที่มีสิ่งนำเข้า (input) เท่ากับหรือใกล้เคียงกับ สิ่งนำออก (output) ทรงพระปรีชาสามารถในเรื่องกลไกสิ่งแวดล้อมหรือตัวจักรต่าง ๆ ภายในระบบธรรมชาติ ตัวควบคุมหรือตัวบังคับที่ทำให้สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเกิดการเคลื่อนที่จากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนจัดการระบบสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะทรงคัดเลือกใช้วิธีการรักษาฟื้นฟูเสริมสร้างจากภายใน คือ ทรงเริ่มที่การปรับสภาพให้เอื้ออำนวยให้เกิด ป่า ก่อน ซึ่งจะทำให้การปลูกป่าง่ายมากและเข้ากับสภาพความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างดี

การรักษาป่าที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ท้องถิ่นเรียบง่ายและประหยัดที่สุด ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ปลูกป่าในใจคน คือ การปลูกป่าลงบนแผ่นดิน

ความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ทำให้ประชากรมนุษย์บริโภคและใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง มนุษย์หรือคนจึงเป็นทรัพยากรเดียวในกลไกธรรมชาติที่กอบโกยผลประโยชน์จากทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อประโยชน์แก่กลุ่มชนของตนเอง และสร้างความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม ดังเช่น พระราชนิพนธ์พระมหาชนกได้ตรัสว่า “...นับแต่อุปราชจนถึงคนรักษาช้าง คนรักษาม้า และนับตั้งแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้น...แต่พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความความสำนึกธรรมดา พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 72-73)

ฉะนั้นหากคนอีกนับร้อยนับพันล้าน ยังคงใช้ปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตแบบไม่รู้จักพอ ปัญหาความไร้สมดุลของธรรมชาติจะเกิดขึ้นวนเวียนอย่างไม่สิ้นสุด

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรปลูกต้นไม้ลงใจใจคนเสียก่อนแล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง....”

ตัวอย่างโครงการปลูกป่าในใจคนแห่งหนึ่ง ซึ่งทรงเห็นและรับสั่งไว้เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2526 ว่า “...หากปล่อยทิ้งไว้จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด...” ก็คือ ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ทรงมีพระราชประสงค์ให้พัฒนาพื้นที่แห่งนี้เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้ อเนกประสงค์ โดยให้ราษฎรที่เข้าทำกินอยู่เดิมได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าไม้ ได้ประโยชน์จากป่าไม้และไม่ทำลายป่าไม้อีกต่อไป

การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

“...เรื่องป่า 3 อย่าง คือ ไม้พื้น ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน ประชาชนมีความรู้ทั้งคนที่อยู่บนภูเขาทั้งคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขากันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรที่จะเก็บไม้ไว้แต่ว่าที่เสียไปเพราะ ว่าพวกที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกสิกรรมมานานแล้วก็ไม่รู้เรื่องแล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวกก็เลยทำให้เชื่อว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกสิกรรมที่ถูกต้อง...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 63)

“...การปลูกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้พืชนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้วยังสามารถให้ประโยชน์อื่นที่ 4 ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย...” และได้ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า

“...การปลูกป่า ถ้าให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ให้ใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกรองรับการชลประทาน ปลูกรับชั้นน้ำและปลูกอุดช่องโหลตามร่องห้วยโดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์ที่ 4 คือ ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ...”

ตัวอย่าง โครงการศูนย์การพัฒนาภูพานฯ จังหวัดสกลนคร ที่มีการปลูกไม้ใช้สอย ไม้กินได้และ ไม้เศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ภูเขาที่เคยถูกบุกรุกทำลายจนมีสภาพแห้งแล้งกลับฟื้นคืนสภาพอุดมสมบูรณ์ร่มเย็นและชุ่มชื้นตลอดปี หรือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ฯ มีการปลูกไม้เพื่อใช้สอยและเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ไผ่ หวาย ไม้พืชมะเขือเทศ เช่น ไม้กระถินยักษ์ ไม้กินได้ เช่น สะเดา แคน จี่เหล็ก มะไฟ มะขามป้อม มะเกี๋ยง ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและให้ประโยชน์ คือ ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

การปลูกป่าทดแทน

การปลูกต้นไม้ตามแนวพระราชดำริ จะต้องศึกษาถึงสภาพพื้นที่เสียก่อนได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะดิน ลักษณะต้นไม้ ของบริเวณพื้นที่นั้น เหมาะกับภูมิสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยเฉพาะพันธุ์ต้นไม้ที่จะนำมาปลูกทดแทน ต้องเป็นพันธุ์ไม้ดั้งเดิมของประเทศนั้น เพื่อสอดคล้องกับท้องถิ่น ทำให้การปลูกป่าตามแนวพระราชดำรินี้มีหลากหลายแนวทางและเป็นวิธีการที่ง่ายประหยัดสอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่นั้นจริง ดังพระราชดำรัส วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2520 ณ สถานีหลวงพัฒนาชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ความว่า

“...การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน โดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขา ในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทานและฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบเพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพราษฎรได้อย่างถูกต้องสำหรับต้นไม้ที่ปลูกทดแทน ป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้น ควรใช้ไม้โตเร็ว ที่มีประโยชน์หลาย ๆ ทางคลงกันไป และควรปลูกพืชคลุมแนวร่องน้ำต่าง ๆ เพื่อยึดผิวดิน และให้เก็บรักษาความชุ่มชื้น นอกจากนั้นจะต้องสร้างฝายเล็กเพื่อหนูนน้ำส่งไปตามเหมืองไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูก 2 ด้าน ซึ่งจะทำให้

ค่อย ๆ แผ่ขยายออกไปทำความชุ่มชื้นให้บริเวณนั้นด้วยในการนี้จะต้องอธิบายให้แก่ราษฎรรู้ว่าการที่ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติลดลงนั้น ก็เพราะมีการทำงานป่าต้นน้ำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์...”

1. การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา

“...การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา จะต้องปลูกต้นไม้หลาย ๆ ชนิด เพื่อให้ได้ประโยชน์เอนกประสงค์ คือ มีทั้งไม้ผลไม้ออกมาสำหรับก่อสร้างและไม้สำหรับทำฟืนซึ่งราษฎรจำเป็นต้องใช้ประจำ ซึ่งเมื่อตัดไปใช้แล้วก็ปลูกทดแทนเพื่อหมุนเวียนทันที...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 64)

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาผืนดิน จังหวัดเชียงราย ได้ดำเนินการเชิญชวนให้ราษฎรเข้ามาร่วมกันปลูกเพื่อฟื้นฟูป่าตามไหล่เขา โดยการปลูกไม้สนสามใบ ไม้ประดู่ และหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

2. การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

“...ปลูกต้นไม้ชนิดโตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเสียก่อนเพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อย ๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายกว้างออกไปทั้งสองข้างร่องน้ำ อันจะทำให้ดินไม่ขรุขระขึ้น และจะมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า ซึ่งจะเกิดขึ้นง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้น ส่วนต้นไม้ ที่จะปลูกจะต้องมีทั้งต้นไม้คลุมแหล่งน้ำ ต้นไม้ยึดดิน ไม้ผล ต้นไม้ใช้ทำฟืน ต้นไม้ใช้ในการก่อสร้างตลอดจนต้นไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ประโยชน์ได้อย่างเอนกประสงค์...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 64)

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนฯ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกทำลายเป็นทุ่งราบ จึงได้มีพระราชดำริให้แบ่งเขตป่าไม้ออกจากเขตชุมชนและให้มีการส่งเสริมการปลูกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ ได้แก่ ไม้สัก ไม้สะเคา ไม้ผล จำพวกกล้วย และหวาย สำหรับเป็นแหล่งอาหาร (food bank) ของชุมชน

หรืออีกโครงการหนึ่งที่เห็นผลชัดเจน คือ สภาพป่าของกลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ฯ เมื่อ 20 ปี ที่ผ่านมามีสภาพเสื่อมโทรม อากาศร้อนฝนไม่ตกตามฤดูกาล ต่อมาได้มีการพัฒนาพื้นที่ป่าด้วยการปลูกป่าในพื้นที่ 8,400 ไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณร่องน้ำ ร่องน้ำห้วยสาขาต่าง ๆ ของห้วยฮ่องไคร้ฯ ได้ดำเนินการปลูกไม้โตเร็วเพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมได้รวดเร็วเป็น ไม้ผลให้สภาพป่ามีความสมบูรณ์และคืนสู่ธรรมชาติต่อไป

3. การปลูกป่าต้นน้ำ

“...การที่จะมีต้นน้ำลำธารไปชั่วนานานั้นสำคัญอยู่ที่การรักษาป่าและปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ ซึ่งเป็นยอดเขาและเนินสูงชัน ต้องมีการปลูกป่าโดยไม้ยืนต้น และปลูกไม้พุ่มซึ่งไม้

พืชนั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้ แต่ต้องมีการปลูกป่าทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นนั้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น เป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบการให้ฝนตกแบบธรรมชาติ ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย ซึ่งถ้ารักษาสภาพป่าไม้ไว้ให้ดีแล้ว ท้องถื่นก็จะมีน้ำไว้ชูกาลนาน...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 65)

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการปลูกป่าหรือพืชพรรณธรรมชาติเดิม ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง เพื่อรักษาความชุ่มชื้นให้ป่าค่อย ๆฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ

การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก

กลยุทธ์การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกเป็นไปตามหลักการกฎธรรมชาติ (natural reforestation) อาศัยระบบวงจรป่าไม้และการทดแทนตามธรรมชาติ (natural succession) คือ การปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเติบโตของต้นไม้และควบคุมไม่ให้มีคนเข้าไปตัดไม้ ไม่มีการรบกวนเหยียบย่ำต้นไม้เล็ก ๆ เมื่อทิ้งไว้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง พืช ไม้ พันธ์ไม้ต่าง ๆ จะสามารถค่อย ๆ เจริญเติบโต แรกหน่อแตกกอ และขยายพันธุ์ฟื้นตัวขึ้น ทำให้ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตเริ่มเกิดขึ้นและเกื้อกูลกัน ต้นไม้เล็ก ๆ สามารถคลุมดินไว้ให้เกิดความชุ่มชื้น ไม้ยืนต้นก็สามารถเติบโตให้ ร่มเงาช่วยปกป้องชะลอการระเหยอย่างรวดเร็วของน้ำในดิน พืชเล็กและไม้ใหญ่ก็สามารถเจริญเติบโตควบคู่กันไปได้

กลยุทธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้เป็นวิธีแบบขล ง่าย และประหยัดที่สุด ไม่ต้องเสียอะไร แต่ผลที่ได้กลับมามีคุณค่ามหาศาล

ตัวอย่าง โครงการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ที่ดำเนินการมาเป็นเวลานานและเห็นผลชัดเจน คือ โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริ “...ให้ช่วยดูแลรักษาป่า อย่าไปรังแกป่าถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่ให้ใครไปรบกวน ระยะเวลา 30-40 ปี ป่าแห่งนี้จะฟื้นคืนสภาพจากป่าเต็งรังเป็นป่าเบญจพรรณ...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2545: 69)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำว่า เป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งนี้ สศช. จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันระดมความคิดและยกร่างคำนิยามของเศรษฐกิจพอเพียงโดยประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำริอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของ ทุกฝ่ายและประชาชน โดยทั่วไป รวมถึงได้เชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 อีกด้วยโดยนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีสาระสำคัญ ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

“หากพิจารณาพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 ที่ผ่านมายังทำให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมากเพียงใด ทรงเชื่อมั่นว่า การจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ นั้น ประเทศไทยต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง และนำยินดีที่ว่า หลังจากนั้นหลายหน่วยงานได้น้อมนำพระราชดำริสข้างต้นไปยึดถือปฏิบัติ” เศรษฐกิจพอเพียงสามารถรับมือกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

ต่าง ๆ ได้จริงหรือ อย่างไรก็ตาม แม้หน่วยงานและประชาชนที่เริ่มต้นตัว และต้องการจะนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ แต่ส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่หลากหลายและไม่ชัดเจน ถึงความหมายและหลักแนวคิดที่แท้จริงของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดคำถามขึ้นว่า ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้ได้จริงมากน้อยเพียงใดตามมา ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างเกิดสัมฤทธิ์ผลกับทุก ๆ ฝ่าย โดยหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลต่อการพัฒนานั้น ต้องเข้าใจ “กรอบแนวคิด” ว่าเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นกรมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ขณะเดียวกัน ก็ต้องเข้าใจคุณลักษณะว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข : หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่สำคัญที่สุด ทุกคนควรเข้าใจ “คำนิยาม” ว่าความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ห่วง และ 2 เงื่อนไข โดย 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งใกล้และไกล ส่วน 2 เงื่อนไข คือการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานประกอบไปด้วย เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต “เศรษฐกิจพอเพียงจริง ๆ คือหลักการดำเนินชีวิตที่จริงแท้ที่สุด กรอบแนวคิดของหลักปรัชญามุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา อันมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ สามารถประยุกต์ใช้ในทุกระดับ ตลอดจนให้ความสำคัญกับคำว่าความพอเพียง ที่ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ภายใต้เงื่อนไขของการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้และ

เจ็อนไขคุณธรรม” “หากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิด คุณลักษณะ ค่านิยมของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างแจ่มชัดแล้วก็จะง่ายขึ้นในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ และจะนำไปสู่ผลที่คาดว่า จะได้รับ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี”

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม (ownership and participation) การปรับเปลี่ยนและการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ จะต้องเกิดจากข้างใน คือ เป็นการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ บังคับไม่ได้ สั่งให้เปลี่ยนไม่ได้ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ระเบิดออกมาจากข้างใน” ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลง และมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลง การที่เกษตรกรดำเนินการตามทฤษฎีใหม่แล้วรับประโยชน์จากการปฏิบัติที่เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นประโยชน์ของการจัดการทรัพยากรแบบใหม่ ก็จะเกิดการมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีผลิตและการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

อาคิน รพีพัฒน์ (2527: 49) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เนื่องจากคนในชุมชนย่อมรู้ปัญหาของตนเองดีที่สุด
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ชุมชนเป็นผู้เลือกแนวทางในการพัฒนาไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับทรัพยากรและศักยภาพในการพัฒนาชุมชน
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะแรงงาน แรงประกอบกิจกรรม ที่ทำให้ประชาชน มีความผูกพันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผล เพื่อค้นหาข้อดี ข้อบกพร่องจากการดำเนินกิจกรรม และนำมาสรุปเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ต่อไป

อุ้นตา นพคุณ (2528: 103-105) ได้อธิบาย ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน เวลา วัสดุ ในการพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมของ

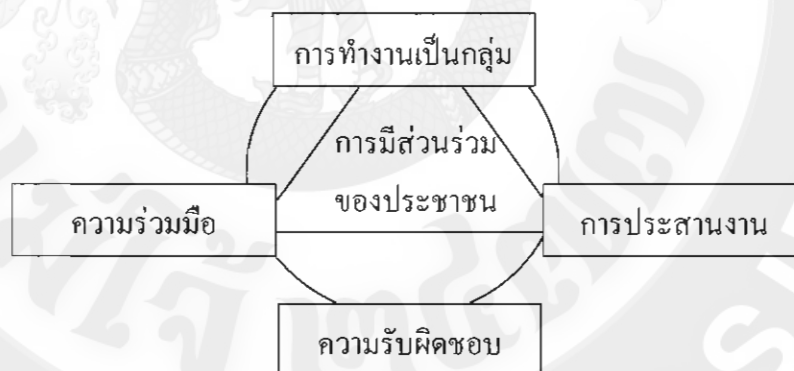
ประชาชนเป็นเรื่องของการชี้นำตนเอง มโนภาพแห่งตน ความอิสระในการกำหนดวิถีชีวิตแห่งตน และความรู้สึกร่วมกัน รับผิดชอบต่อส่วนรวม

คูสติ เวชกิจ (2535: 203) ได้สรุป การมีส่วนร่วมสามารถกระทำได้ 3 รูปแบบ คือ

1. ร่วมโดยตรงในกิจกรรมนั้น
2. การมีส่วนร่วมผ่านกลุ่ม โดยการคัดเลือกตัวแทนเป็นกรรมการเข้าไปดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมผ่านตัวแทน การให้ตัวแทนครัวเรือนเข้าไปร่วมประชุม

ดำเนินการ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีจุดประสงค์ มีแนวคิดที่เหมือนกัน ทำงานเป็นกลุ่ม มีความร่วมมือกัน การประสานงานและความรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นของคนและสังคมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้

ภาพ 2 แผนภูมิความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน
ที่มา: คูสติ เวชกิจ (2535: 204)

ประเวศ วะสี (2537: 3) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเดินทางเพื่อให้ทราบ ปัญหาความเดือดร้อน ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาความขัดแย้ง ในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยความเสมอภาค และเคารพในความเป็นมนุษย์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2537: 182) ได้กล่าวถึง แนวคิดที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวล ส่วนบุคคลที่บังเอิญเห็นพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือนร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน มีต่อสถานการณ์ที่เป็นผู้ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และการลงมือทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ถึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะให้เกิดความคิดริเริ่ม การกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามนิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ ยังได้เสนอมุมมองการมีส่วนร่วมที่อาจเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร เป็นต้น

2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจที่จะกระทำ

3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ

ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2539: 6) ได้อธิบาย ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครในรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

สุภางค์ จันทวานิช (2542: 68) ได้อธิบาย ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย

สรรเสริญ ทองสมนึก (2542: 43) ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ปริชาติ วลัยเสถียร (2546: 193) ได้อธิบาย กระบวนการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นหัวใจ สำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชนใน บริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องการใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการ แก้ไขปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิดร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิดร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

ปริชาติ วลัยเสถียร (2546: 200-201) ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความ ต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหาดังที่ Cohen and Uphoff. ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ คำเนิการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมประเมินผล (evaluation)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) เริ่มถูกนำมาใช้ ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมประชาชนให้แสดงความคิดเห็นและศักยภาพในการพัฒนาโครงการที่กำหนดไว้ โดยขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื่องจากแนวคิดการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นแนวคิดที่เน้นการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นหมู่บ้านของชุมชนในป่า ซึ่งจากการทบทวนประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยองค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรไว้เมื่อปี ค.ศ.1981 ว่าเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชน โดยเท่าเทียมกันในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนยึดหลักว่าประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่พึงพึงป่าต้องรู้คุณค่าของป่ามากกว่าผู้อื่น และย่อมสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายของทรัพยากรป่า สถานที่ตั้งของทรัพยากรนานาชนิด สถานะภาพของป่าปัจจุบัน หลักการและวิธีการที่จะใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรเกิดความยั่งยืนด้วยแนวคิดนี้ ประชาชนในท้องถิ่นจะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการปกป้องรักษา และจัดการทรัพยากรป่าไม้ ภายในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งวิธีการจัดการแล้วแต่ละชุมชนจะกำหนดตามเงื่อนไขของแต่ละแห่ง โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนา สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ

1. การชักชวนให้ชุมชนมีบทบาท โดยลักษณะนี้มักมีหน่วยงานรัฐเป็นผู้วางนโยบายโครงการด้วยตนเอง และให้ชาวบ้านเข้าร่วมในขั้นตอนของการดำเนินโครงการ เช่น การร่วมลงแรงงาน หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่าการระดมชาวบ้านช่วยกันทำ ที่พบบ่อยในโครงการลักษณะบนลงล่าง ที่เป็นโครงการที่อาจไม่ได้เกิดจากความต้องการหรือปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ทำให้เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นจะไม่มีผลขยายผล ส่งผลให้ไม่ประสบผลสำเร็จหรือแก้ไขได้เฉพาะปลายเหตุของปัญหาเท่านั้น

2. การเจรจาต่อรอง รูปแบบการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ชาวบ้านจะมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดทำโครงการพัฒนาในลักษณะของการเป็นตัวแทนการปกครองส่วนท้องถิ่น แม้ว่าโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังคงเป็นนโยบายจากส่วนกลางก็ตาม แต่ตัวแทนชาวบ้านที่อยู่ในฝ่ายบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะมีบทบาทในการตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งการดำเนินงานที่

เกิดขึ้นในท้ายที่สุดก็มักขึ้นอยู่กับความต้องการจากเสียงข้างมากในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นตัวแทนชาวบ้านโดยรวม แต่อย่างไรก็ตามในแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงการเจรจาต่อรองของท้องถิ่นมักเกิดขึ้นหลักจากการกำหนดนโยบายการพัฒนาแล้ว ซึ่งอาจไม่ได้เกิดจากความยินยอมของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนตามความต้องการของท้องถิ่น

3. การจัดการวางแผนที่เกิดจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวางแผนและดำเนินการด้วยตนเอง ในรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ชุมชนจะเป็นได้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างชัดเจน ส่วนหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่จะมีหน้าที่เป็นเพียง ผู้ชี้แนะ ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา และช่วยเหลือด้านวิชาการเท่านั้น

ศิริศักดิ์ มีเมล์ (2537: 183) ได้กล่าวว่าการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยถือเป็นจุดสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร ที่สามารถแยกพิจารณาการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ ดังนี้

1. เป็นการให้ความสำคัญและการยอมรับแก่บทบาทของชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความสมัครใจตามสิทธิเสรีภาพของการเป็นพลเมืองและต้องได้รับเกียรติในการเข้าร่วม หรือได้รับการเคารพในสิทธิของตนจากผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง

2. เป็นการสร้างความรู้สึกผูกพัน ความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้น ที่อาจเกิดจากการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนรับผลประโยชน์ร่วมกัน

3. ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จากความร่วมมือกัน

4. เป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงออกซึ่งความสามารถที่มีอยู่

5. ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์เพิ่มสูงขึ้น

ทั้งนี้เนื่องจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ถือเป็นการเพิ่มกำลังความสามารถในการดำเนินงาน มากกว่าการทำงานในกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มหรือดำเนินการเองฝ่ายเดียว โดยขาดการปรึกษาหรือร่วมมือในลักษณะเครือข่ายจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำให้การจัดการไม่ครอบคลุมและไม่สามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันมีงานวิจัยเรื่องเกี่ยวกับชุมชน เกี่ยวกับป่า มีจำนวนมากเนื่องจากการพัฒนา นโยบายของรัฐ ได้เน้นการพัฒนาไปทางวัตถุ ทางเศรษฐกิจมาก ประชากรในประเทศเพิ่มขึ้นทำให้ เรื่องของทรัพยากรป่าลดน้อยลง ดังนั้นนักวิชาการและนักวิจัยบางกลุ่มเห็นความสำคัญของชุมชน กับการจัดการป่า จึงมีวิจัยหลายเรื่องที่ได้ศึกษาเรื่องชุมชนกับป่าขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของป่าในลักษณะที่ว่าคนอยู่กับป่าได้ การที่คนจะอยู่กับป่าได้นั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนต้องมี กระบวนการในการจัดการอย่างเหมาะสม ดังงานวิจัยที่ได้อ้างอิงดังนี้

กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย (2538: 3) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เครือข่ายการเรียนรู้ และการจัดการของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน พบว่า บ้านห้วยม้าโค้ง มีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม คล้ายคลึงกับสังคมภาคเหนือทั่วไป มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมี ประสิทธิภาพ มีการช่วยเหลือกันเมื่อเกิดภาวะขาดน้ำ อันเนื่องมาจากป่าที่เป็นแหล่งน้ำถูกทำลาย ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีการอนุรักษ์ป่า เกิดการยอมรับแนวคิดและได้มีการตั้ง คณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อออกกฎระเบียบและจัดการให้ป่าชุมชนคงอยู่ มีกระบวนการถ่ายทอด กระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งในแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากการเรียนรู้จากวิถีชีวิต ความเชื่อ การถ่ายทอดบอกเล่าสืบต่อกันมา และกระบวนการเรียนรู้จากความสัมพันธ์กับภายนอก ชุมชน

ไพโรจน์ ภิญญูสรศักดิ์ (2549: 3-4) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ใน เขตนิเวศชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนมี 4 รูปแบบ คือ 1) การจัดการตามประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ โดยถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในระบบคุณค่า ด้วยความเคารพ นับถือต่อทรัพยากรธรรมชาติตามข้อห้าม และความเชื่อ ในจิต (ข้อไม่พึงปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ถ้าทำผิดแล้วจะทำให้รู้สึกไม่สบาย เจ็บป่วย หรือประสบ โชคร้าย เป็นต้น 2) การจัดการตามภูมิปัญญา โดยวิธีการในการพึ่งพิงที่ปฏิบัติตามคำสอนของ บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการพึ่งพิงธรรมชาติในรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน และไม่สร้าง ผลกระทบทำลายล้างผลาญต่อระบบนิเวศ 3) การจัดการโดยกลุ่มและกฎระเบียบชุมชน โดยการ จัดโครงสร้างชุมชนเพื่อการทำหน้าที่และสร้างเงื่อนไขข้อกติกายึดถือเป็นแนวปฏิบัติให้สอดคล้อง กับสถานการณ์ปัจจุบันได้ และ 4) การจัดการในรูปเครือข่าย โดยชุมชนจะประสานความร่วมมือ กับกลุ่ม องค์กร และหน่วยงานเพื่อความร่วมมือในการอนุรักษ์

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร คือ ปัจจัยภายใน ชุมชน ได้แก่ ความร่อยหรอหรืออัตรัดขาดแคลน ระบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน กลุ่มอาชีพเดียวกัน

ความมีอุดมการณ์เดียวกัน วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น การกลมเกลียว การเคารพต่อกัน ระบบความเชื่อที่คงอยู่ โครงสร้างกลุ่มที่ชัดเจน โดยมีสถานะผู้นำ บทบาทหน้าที่ชัดเจน วิธีการทำงาน โปร่งใส กลุ่มมีศักยภาพความสามารถ การยอมรับจากสมาชิกชุมชน การกระจายข่าวสารข้อมูล ประจำ ภาวะเศรษฐกิจในชุมชน คนทำงานนอกชุมชนมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมจำกัด และชุมชนมีการเรียนรู้ตลอดเวลา และปัจจัยจากภายนอกชุมชน ได้แก่ แรงกระตุ้นจากวิกฤติธรรมชาติภัยพิบัติที่เกิดขึ้นแรงขึ้นในที่ต่าง ๆ การรณรงค์กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ความต้องการทำความดีเพื่อเทิดพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัว ความต้องการให้เกิดการยอมรับ การกระจายอำนาจ ความรู้สึกรู้ว่ามีศักดิ์ศรี มีความสำคัญเท่าเทียม รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หน่วยงานซึ่งยอมรับในศักยภาพชุมชนและเข้าใจกระบวนการอย่างมีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิด การเรียนรู้ ปัญหา สาเหตุ และการพิจารณาแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยใช้เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ การระดมความคิด 2) การวางแผน โดยบทบาทผู้นำ แกนนำชุมชน ร่วมกับองค์กร หน่วยงานร่วมกัน ทำแผน 3) การปฏิบัติ โดยกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน 4) การสรุปบทเรียน โดยการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ และการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน

มนัส รวดเร็ว (2541: 12-15) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอด จังหวัดน่าน พบว่า ชุมชนชาวไทลื้อและชาวเข่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำยอดมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่ามากกว่าปัจจุบัน เนื่องจากเป็นสังคมปิด มีการดำรงชีวิตเป็นลักษณะเรียบง่ายพึ่งพาตนเองสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เหลือก็แจกจ่ายให้แก่เพื่อนบ้านและชุมชนใกล้เคียง มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้โดยอิสระแต่อยู่ภายใต้จารีตประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ นอกจากนี้ชุมชนชาวไทลื้อยังมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ดีกว่าชุมชนเผ่าเข่า เพราะเป็นชุมชนดั้งเดิมจึงมีจิตสำนึกเห็นคุณค่าของป่า และความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการสืบทอดประเพณีในการจัดการป่าไม้บนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน

สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536: 13) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า ชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ผ่านชุมชน โดยเข้าใจว่าป่าชุมชนมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน เป็นศูนย์กลางของการผลิตที่มีชาวบ้านเป็นผู้จัดการ และมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หากแต่เป็นหน้าที่ของหมู่บ้านทราบและให้คำรับรอง มีประโยชน์จากป่าชุมชนใน

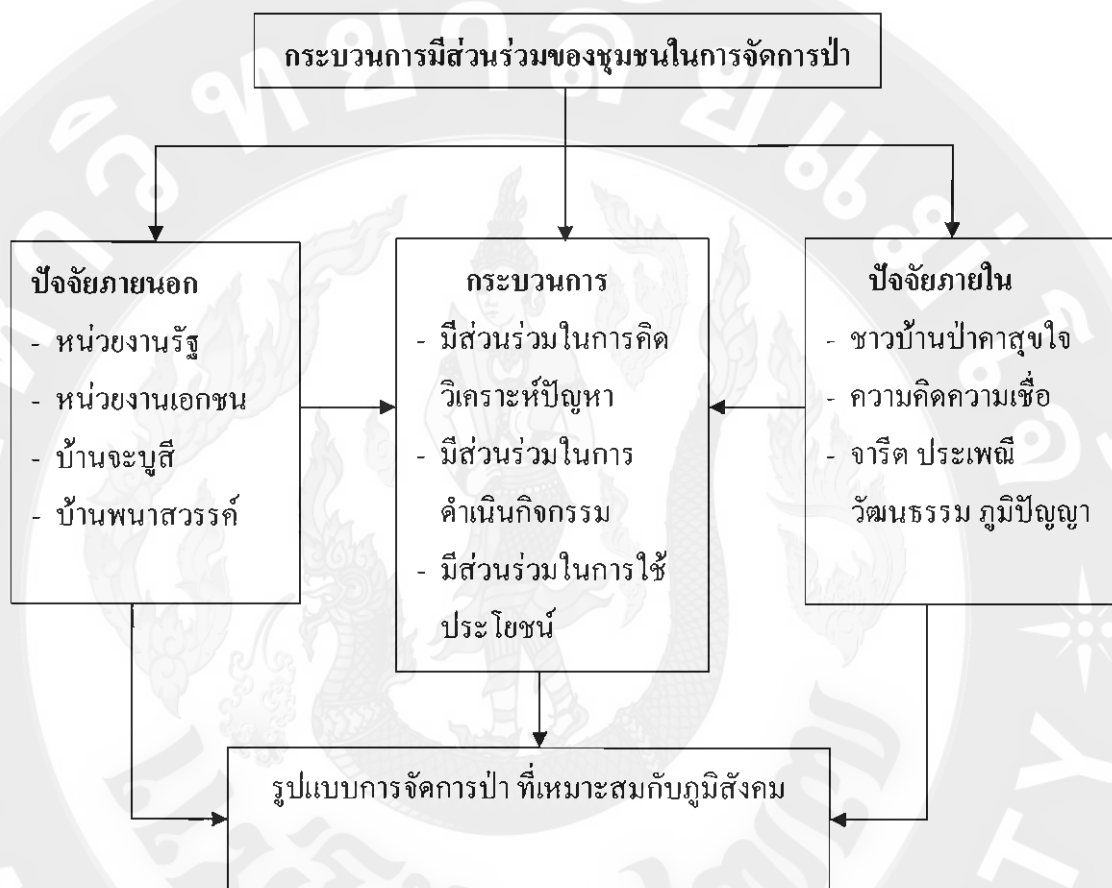
ระดับน้อยนอกจากเป็นการเก็บหาอาหารเพื่อบริโภคและนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมเท่านั้น เนื่องจากมีจุดประสงค์ในด้านการรักษาป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่ามากกว่า จะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์

ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจถือว่าเป็นชุมชนชนเผ่าบนพื้นที่สูงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งใช้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นพื้นฐานของอำนาจ ทางศีลธรรมในการออกกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในเรื่อง ประคูดผี ความเชื่อเรื่องผีไร่ ความเชื่อเรื่องบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ร่วม ไปถึงการกำหนดบทบาทหญิงชายในการจัดการทรัพยากร

ความเชื่อในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะในป่า ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างอ่อนน้อม ยำเกรง และตระหนักในคุณค่าของป่าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของป่า เป็นความเชื่อที่พบเห็นกันทั่วไปในชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ พิธีกรรมและความเชื่อจึงมิใช่สิ่งมลายไ้สาระ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาและเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการออกกฎระเบียบ มากำกับดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ความเชื่อเหล่านี้ได้ตกผลึกและพัฒนากลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมเกี่ยวกับการจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เชื่อมโยงโดยตรงกับรูปแบบทางการผลิตในภาคการเกษตร

ความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่ายังเป็นพื้นฐานที่ชุมชนใช้ในการกำหนดสิทธิตามประเพณีเพื่อควบคุมจัดการและปกป้องดูแลป่าของตน ระบบศีลธรรมเป็นพื้นฐานของอำนาจในการออกกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้และการอนุรักษ์ป่า โดยอนุญาตให้เพียงสมาชิกของชุมชนเท่านั้นที่จะมีสิทธิในการใช้และมีหน้าที่ในการดูแลป่า ไปพร้อม ๆ กัน กรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นระหว่างบ้านจะบูนีและบ้านป่าคาสุขใจ สะท้อนให้เห็นคามหลักการที่ว่าผู้ที่ปกป้องเท่านั้นที่จะมีสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่า ที่ตนเองดูแล จากข้อค้นพบทำให้เห็นว่า ชาวบ้านอธิบายหลักการผ่านการความเชื่อเรื่องผี โดยเชื่อว่าผีอารักษ์มีอำนาจในการคุ้มครองชาวบ้านเฉพาะในเขตบ้านของตนเท่านั้น หากผู้ใดล่วงล้ำเข้าไปในเขตของบ้านอื่นจะถือว่าผิดผี และต้องเสียค่าเช่นผีสำหรับการละเมิด โดยนัยนี้ทำให้เห็นถึงการมีกฎกติกาและวิถีปฏิบัติที่ของชุมชนที่ขึ้นอยู่กับอำนาจในการวางกฎเกณฑ์เพื่อรักษาทรัพยากร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าทำให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบและวิธีการจัดการป่าโดยชุมชนกับภูมิสังคมเพื่อนำไปสู่การเป็นต้นแบบของชุมชนอื่น ๆ

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์สังคมที่ต่างจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ การวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้ปฏิเสธข้อมูลเชิงประจักษ์และวิธีการเชิงปริมาณที่นักปฏิฐานนิยมให้ความสำคัญ แต่เชื่อว่ามีวิธีอื่นนอกเหนือไปจากนั้นที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่สำคัญยิ่งคือ การเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์สังคม เราอาจให้ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ คือการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้ลึกนึกคิดความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณมักใช้เวลาในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ลักษณะความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้

1. เน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม การศึกษาปรากฏการณ์สังคมจะต้องกระทำโดยศึกษาปรากฏการณ์นั้นจากแง่มุมหรือแนวทางคิด ทฤษฎีที่มีความหลากหลายมากกว่ายึดแนวคิดอันใดอันหนึ่งเป็นหลัก
2. เป็นการศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก เพื่อให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์สังคม ซึ่งมีความเป็นพลวัต
3. ศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติตาม เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง

4. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย ด้วยเหตุที่การศึกษาปรากฏการณ์สังคมเป็นการศึกษามนุษย์ นักวิจัยจึงให้ความสำคัญและเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์
5. การพรรณนาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย ในการศึกษาชุมชนหรือการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อให้เห็นภาพรวม
6. เน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมายในการศึกษาปรากฏการณ์สังคม จะเน้นตัวแปร ด้านจิตใจ ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและความหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น โดยมีความเชื่อว่า องค์ประกอบด้านจิตใจ ความคิดและความหมายคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกมา

สถานที่ดำเนินการวิจัย

บ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ประชากร

ประชาชนในหมู่บ้านป่าคาสุขใจมีจำนวนทั้งหมด 125 ครอบครัว โดยจำแนกลักษณะนิสัยของคนเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มบุคคลทั่วไป จากทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะนูสี และบ้านพนาสวรรค์ รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาบ้านป่าคาสุขใจ อย่างไรก็ตามแล้วแต่ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งแต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสุ่มกลุ่มประชากรต่าง ๆ เลือกตามความสะดวก (snowball technique) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ลงพื้นที่ไปสำรวจพื้นที่เป้าหมายเพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ในบ้านป่าคาสุขใจและหมู่บ้านใกล้เคียงมีความเกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน
3. ศึกษารูปแบบและเทคนิควิธีการสัมภาษณ์

4. ประมวลรายละเอียดจากเอกสารงานวิจัยและการสำรวจพื้นที่เป้าหมาย
5. สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นรายบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องในประเด็นการวิจัย

ในการเก็บข้อมูลการศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน โดยใช้อารมณ์ลอกบทเรียนจากโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และการเข้าร่วมกิจกรรมและและบันทึกปรากฏการณ์ต่าง ๆ

การสัมภาษณ์ (interview) โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการปลูกป่าที่อยู่ในชุมชน โดยการสัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรในชุมชนบ้านป่าคาสุขใจครัวเรือนจำนวน 125 ครัวเรือน ผู้วิจัยใช้เทคนิคการได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลแบบ snowball technique

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นการสังเกตการณ์ในขณะที่ได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัยทั้งการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อม ๆ กัน

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เป็นการสังเกตการณ์โดยที่ทีมวิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยแต่มีโอกาสร่วมในกิจกรรมการวิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์ เท่านั้น เพื่อเป็นการศึกษาบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนพูดคุยของกลุ่มคน

การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้จุดประเด็นเพื่อชักจูงให้เกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นในการสนทนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยได้กระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล อยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์และวิเคราะห์โดยแยกแยะข้อมูลออกเป็นแบบสัมภาษณ์ การสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) ของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นวิธีการตีความเพื่อสร้างข้อสรุปจากรูปแบบหรือปรากฏการณ์ที่เห็นมีความสอดคล้องตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีสอดคล้องกับภูมิสังคมได้อย่างไร เพื่อที่จะได้รูปแบบการจัดการป่าที่ดี

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลอนนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและศึกษารูปแบบการจัดการป่า โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม นั้นได้แบ่งผลการศึกษาเป็น 5 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ

ตอนที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจที่เกิดปัจจัยภายนอก

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบป่าชุมชนที่เกิดจากปัจจัยภายใน

ตอนที่ 4 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบป่าปลูกที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านได้จัดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ในการก่อตั้งหมู่บ้านครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของปริชาติ วลัยเสถียร (2546: 193) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชน ในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องการใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลตอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

บริบทชุมชนอาข่าบ้านป่าคาสุขใจ

บ้านป่าคาสุขใจ ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี 2520 นายอาเพียว หม้อแลกู่ ได้พาชาวบ้านจำนวน 7 ครัวเรือน อพยพมาจาก “คอยหัวแม่คำ” มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านในปัจจุบัน ในอดีตนั้นบริเวณส่วนใหญ่เป็นป่าปกคลุมพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้าน แต่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นทุ่งหญ้าคา เนื่องจากเป็นไร่เก่า จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านป่าคา” ชาวจีนในแถบนี้ก็จะรู้จักบ้านป่าคา นามชื่อ “เหม่าเช่าหลิง” ซึ่งเป็นภาษาจีน แปลเป็นภาษาไทยว่า “ป่าหญ้าคา”

ปี พ.ศ.2522 ได้มีชาวบ้านย้ายเข้ามาสมทบจากบ้านพญาไพรจำนวน 13 หลังคา ปี พ.ศ.2524 นายอาเพียว หม้อแลกู่ ได้พาชาวบ้านจำนวน 8 หลังคาเรือน อพยพไปอยู่ที่คอยวาวี อำเภอแม่สรวย จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจึงได้คัดเลือกผู้นำหมู่บ้านคนใหม่ขึ้นมาแทนคือ นายอาจวบ เบเซกู่ เป็นผู้นำอยู่ในชุมชนได้ 4 ปีได้เสียชีวิตลง ชาวบ้านได้คัดเลือกนายอาบอญ เยเบียงกู่ เป็นผู้นำแทนอยู่ในตำแหน่งได้ประมาณ 1 เดือน ก็ได้ลาออกจึงได้เลือกนายอาเหมี่ยน ห้วยฮ็อกู่ เป็นผู้นำได้ 6 เดือนจึงได้ลาออกเช่นเดียวกัน ชาวบ้านจึงได้คัดเลือกนายอาซ้อง เบเซกู่ ขึ้นมาเป็นผู้นำ

ในปี 2528 มีมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขาได้เข้ามา เพื่อสนับสนุนในเรื่องการศึกษาและอาชีพให้กับชาวบ้านโดยมีครู เข้ามาสอนหนังสือ ตอนแรกเข้ามาประมาณ 3-4 คน นำโดย นางเตือนใจ ตีเทศ (ครูแดง) นางจุฑามาศ ราชประสิทธิ์(ครูจุก) และนางสาวสุวดี ทนบำรุงสาสน์ (ครูหลุยส์) มี นายชลลล เบียะพะ (ครูอาหลู) เป็นชาวลิซู เป็นครูและแปลภาษาอาข่าและลาหู่ เพราะชาวบ้านยังพูดภาษาไทยไม่ได้ และทางมูลนิธิได้เปลี่ยนชื่อ บ้าน เหม่าเช่าหลิง เป็นบ้านป่าคา แต่ว่ามีบ้านป่าคาอีกบ้านหนึ่ง ครูแดงเลยใช้ชื่อกรรมการมูลนิธิฯ คนหนึ่งที่มีชื่อว่า “สุขใจ” ใช้ตามหลังบ้านป่าคา จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เรียกว่าหมู่บ้าน “ป่าคาสุขใจ” นับตั้งแต่นั้นมา

ประมาณปี 2535 หมู่บ้านป่าคาสุขใจก็ได้เป็นหมู่บ้านทางการ โดยมี นายชลลล เบียะพะ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านส่วนนายอาซ้องที่เคยเป็นผู้นำก็เป็นผู้นำธรรมชาติแทน ทำเนียบผู้นำธรรมชาติบ้านป่าคาสุขใจ จากอดีต ถึง ปัจจุบัน

1. นายอาเพียว หม้อแลกู่
2. นายอาจวบ เบเซกู่
3. นายอาบอญ เยเบียงกู่
4. นายอาเหมี่ยน เยเบียงกู่
5. นายอาซ้อง เบเซกู่
6. นายอาซา แยเบียงกู่

7. นายหล่อกอง แยะเบียวกู่

ผู้นำเหล่านี้เป็นผู้นำทางศาสนา เป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการสำหรับชาติพันธุ์อาข่า เป็นบุคคลที่มีบทบาทในการนำพาชุมชนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางความเชื่อ ศาสนา และมีชื่อตามภาษาของชาติพันธุ์ว่า “เง่วมา” นั่นเอง ผู้นำที่เป็นทางราชการ คือ “ผู้ใหญ่บ้าน” และผู้ใหญ่บ้านคนแรกของชุมชนคือ นายชลลล เบียะหะ เป็นเจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา นายกาญจนา จันทร์หอมกุล เป็นชาวบ้าน บ้านสันติคีรี ผู้ใหญ่บ้านคนที่สามคือ นายหล่อบอง อาฮัก และปัจจุบันนายล่อแอ อาฮัก เป็นคนบ้านป่าคาสุขใจ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ชุมชนจะมีผู้นำเป็นทางราชการแล้วก็ตาม แต่ชุมชนก็มีอาจละทิ้งผู้นำศาสนา หรือที่เรียกว่า “เง่วมา” ได้ทั้งนี้เพราะผู้นำทางราชการแต่งตั้งขึ้นมาขาดความรู้ความเข้าใจในการประกอบกิจกรรมทางความเชื่อศาสนาตามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ชุมชนอาข่าทุกชุมชนจึงต้องประกอบไปด้วยผู้นำ 2 ด้าน คือ ผู้นำทางราชการและผู้นำทางความเชื่อ ศาสนาคบคู่ไปด้วยกัน ถึงจะเป็นชุมชนแห่งชาติพันธุ์อาข่าและจะสามารถดำรงไว้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เอาไว้ไม่ให้เลือนลางไปจากสังคมวัฒนธรรมอาข่า อย่างสิ้นเชิง

เช่นเดียวกับหมู่บ้านอาข่าอื่น ๆ โดยทั่วไป บ้านป่าคาสุขใจมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านที่กระจุกตัวเป็นกลุ่มตามสายสกุลของตนเอง มีถนนตรงกลางหมู่บ้านและเป็นลานเอนกประสงค์ของชุมชน มีศาลา 2 หลังสำหรับการชุมนุมในแต่ละคำคืน ทั้งผู้เฒ่าผู้อาวุโสวัยกลางคน ตลอดจนถึงเด็ก ๆ ที่ออกมาเล่นกันทุกเช้า ทุกเย็น ก่อนไปโรงเรียนและหลังเลิกเรียน บ้านแต่ละหลังจะปลูกเต็มพื้นที่ แยกไม่มีช่องว่างระหว่างบ้าน ทรงบ้านเป็นบ้านทรงสูง ใต้ถุนบ้านจะเป็นที่ขังสัตว์ทั้ง หมู ไก่ เป็ด ตลอดจนเป็นที่เก็บฟืน สำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าการสร้างบ้านในลักษณะนี้ อาจไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคต่าง ๆ แต่วิถีชีวิตเหล่านี้ได้อยู่คู่สังคมวัฒนธรรมอาข่า บ้านป่าคาสุขใจ ตลอดจนถึงสังคมวัฒนธรรมอาข่าโดยรวม ถึงแม้ปัจจุบันในหลายสังคมชุมชนอาข่า อาจไม่เห็นวิถีชีวิตเช่นนี้แล้ว (การประชุมกลุ่มย่อย บ้านป่าคาสุขใจ, 16 มี.ค. 2553)

ที่ตั้ง

บ้านป่าคาสุขใจ ตั้งอยู่ จุดพิกัดที่ NC.663263 หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พื้นที่ประมาณ 10,018 ไร่ ห่างจากบ้านสันติคีรีประมาณ 4 กิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอแม่ฟ้าหลวง 65 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 80 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ

ติดต่อกับพื้นที่ บ้าน บ้านดงจาไซ

ทิศใต้	ติดต่อกับพื้นที่	บ้านกัวสะไต ตำบลป่าดิ่ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับพื้นที่	บ้านพนาสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับพื้นที่	บ้านหล่อโย ตำบลป่าตี

ประชากร

บ้านป่าคาสุขใจมีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 892 คน ชาย 459 คน หญิง 433 คน และมีครัวเรือนทั้งสิ้น 125 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ยังไม่ได้สัญชาติไทย แต่ได้รับการสำรวจแล้วถือบัตรคนต่างด้าวถือบัตรสีชมพู คนที่ยังไม่ได้บัตรประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่อายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป เนื่องจากในเอกสารส่วนใหญ่สถานที่เกิดได้เขียนไว้ว่าเกิดพม่า

การศึกษา

เด็ก ๆ ทุกคนที่บ้านป่าคาสุขใจได้เรียนหนังสือเพราะมีศูนย์เด็กเล็กตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนเด็กที่เรียนชั้น ป.1 – ป.6 เรียนที่โรงเรียนบ้านสันติคีรี และเด็กที่เรียนชั้น ม.1- ม.6 เรียนที่โรงเรียนบ้านสันติคีรีวิทยาคม ระยะทางไปโรงเรียน 4 กิโลเมตร มีรถรับ-ส่ง จากหมู่บ้านไปโรงเรียน มีคนเข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยในตัวเมืองบ้างประมาณ 3 คน

เศรษฐกิจและสังคม

ประชากรบ้านป่าคาสุขใจประกอบการเกษตร

อาชีพหลัก ด้านเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าวไร่ ข้าวนา ข้าวโพด กะหล่ำปลี มะเขือเทศ ถั่วแดง ชา กาแฟ และผลไม้เมืองหนาวเช่น ลูกไหนด ลูกเชอร์รี่ ลิ้นจี่ และเลียงสัตว์

อาชีพรอง รับจ้างทั่วไป หาของป่า และขายผักตามฤดูกาลโดยนำไปจำหน่ายที่ตลาดดอยแม่สลองทุกวันตลอดทั้งปี เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วแขก ถั่วแดง ยอดมะเขือเครือ ผักกาดคื่นหอย ผักชี น้ำเต้า ฯลฯ ส่วนใหญ่ในช่วงฤดูหนาวมักนิยมผลิตสินค้าหัตถกรรมชนเผ่า เช่น ถูย้อมผ้าปักชาวเขา กำไลข้อมือ ชุดประจำเผ่า ไปจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวบริเวณดอยแม่สลอง

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูง ระดับความสูงจากน้ำทะเล 1,100 เมตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน ไม่ค่อยมีที่ราบสำหรับทำนา

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน แยกเป็น

1. พื้นที่ลาดชันเชิงซ้อนมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 และมีหินโผล่มากเป็นอุปสรรคต่อการเกษตรกรรม การเพราะปลูกได้ผลผลิตต่ำ
2. พื้นที่เนินเขาที่เป็นดินเหนียว เกิดจากการสลายตัวของหินเนื้อละเอียดปฏิกิริยาดินเป็นกรดจึงถึงกรดแก่ ง่ายต่อการถูกชะล้างพังทลายสูญเสียหน้าดิน

ทรัพยากรน้ำ มีแม่น้ำสายหลักคือบ้านป่าคาสุขใจ มีจำนวน 11 สาย ได้แก่

1. อีถ่อล่อเกาะ (น้ำเป็นสนิม) มีน้ำตลอดปี แต่ปริมาณน้ำมีน้อย อยู่ในบริเวณป่าช้าคุณภาพของน้ำไม่ดี มีกลิ่นเหม็น น้ำมีสีแดงเป็นสนิม
2. อีจู้ซ้อล่อเกาะ (น้ำสำหรับคืมกิน) อยู่บริเวณด้านหน้าอนามัย ปริมาณน้ำมีเยอะตลอดปี มีลักษณะใส เป็นลักษณะตาน้ำ ชาวบ้านจะใช้คืมน้ำ มีน้ำตลอดปี ทุก ๆ คนใช้น้ำบริเวณนี้ได้
3. แม่สะล่อเกาะ (สำหรับคืมกิน) อยู่บริเวณป่าชุมชน (ก้าถ่อ) ลักษณะเป็นน้ำไหล ปริมาณน้ำมีไม่ตลอดปี ช่วงเดือนมีนาคม-เดือนเมษายน น้ำจะมีน้อย คุณภาพของน้ำเอาไวกิน และใช้สอย ชาวบ้านสามารถใช้ได้ทุกคน
4. หล่อคองยาซ้อล่อเกาะ (น้ำที่ไร่ของหล่อคอง) อยู่บริเวณทางไปหมู่บ้านพนาสวรรค์ มีลักษณะเป็นน้ำไหล ตาน้ำ ปริมาณน้ำมีตลอดปี เป็นแหล่งน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจำนวนแหล่งน้ำทั้งหมด คุณภาพน้ำใช้ทั้งอุปโภคบริโภค ชาวบ้านสามารถใช้ได้ทุกคน
5. อาบ้อจวยล่อเกาะ (น้ำที่ไร่อาบ้อจวย) อยู่บริเวณด้านหลัง ACCU มีลักษณะเป็นตาน้ำ ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพน้ำไม่ดี มีสีแดง เป็นน้ำสนิม ชาวบ้านส่วนมากไม่ค่อยนิยมนำใช้ในการอุปโภคบริโภค
6. อาบ้อพีย้อล่อเกาะ (น้ำที่ไร่ของอาบ้อพีย้อ) อยู่บริเวณทางไปหมู่บ้านพนาสวรรค์ ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพน้ำค่อนข้างดี ใช้กินได้ มีลักษณะเป็นน้ำไหล
7. อาบ้อซ้องล่อเกาะ (น้ำที่ไร่ของอาบ้อซ้อง) อยู่บริเวณแปลงป่า ACCU ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพดี กินได้ตลอดปี ใช้ในการเกษตร
8. น้ำตก (เฉาะแคะ) อยู่บริเวณเหนือถนนสายกิ้วสะไค้ แม่สลอง อยู่ใกล้กับสะพานแม่น้ำจัน ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพน้ำค่อนข้างดีใช้ในการอุปโภคบริโภค
9. อ้าบ้อเหมียล่อเกาะ (อยู่บริเวณไร่ของหล่อซา) ปริมาณน้ำมีเยอะ แต่สายนี้มีขนาดเล็ก คุณภาพน้ำดี ใช้ในการอุปโภค บริโภค และใช้ในการเกษตรมีเกษตรกรที่ได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำกินจำนวน 3 ครัวเรือน เป็นไร่ที่ปลูกผลไม้

10. อาบ้อฉ่องล่อเกาะ (อยู่บริเวณไร่ของอาบ้อฉ่อง) อยู่ใกล้บริเวณป่าชาติดึกเขา ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพน้ำใช้กิน ใช้อาบได้ และใช้ในการทำการเกษตรและการทำนา

11. อะพืหมี่หนองล่อเกาะ (น้ำที่ไร่อะพืหมี่หนอง) อยู่ใกล้บริเวณป่าชาติดึกเขา ปริมาณน้ำมีเยอะ คุณภาพน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค

ทรัพยากรป่าไม้

ชนิดป่าและสภาพป่าทั่วไปบ้านป่าคาสุขใจป่าดั้งเดิมเป็นป่าเบญจพรรณ (mixed deciduous forest) และป่าดิบเขา (hill evergreen forest) ลักษณะเป็นภูเขาสูงชัน สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ พบต้นไม้ขึ้นกระจายอยู่อย่างหนาแน่น พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง สลึง ก่อ มะขามป้อม และไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้ซาง ไม้บง ไม้ไร่ รวมทั้งพืชสมุนไพรต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อตามพื้นบ้านของชนเผ่าอาข่าและลาหู่

พื้นที่บ้านป่าคาสุขใจทั้งหมด สามารถสรุปเนื้อที่และสัดส่วนการจัดแบ่งเขตใช้ประโยชน์พื้นที่บ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบูนี ได้ดังนี้

1. เนื้อที่หมู่บ้านที่ร่วมกันรับผิดชอบ	10,018 ไร่
2. พื้นที่อยู่อาศัยบ้านป่าคาสุขใจและสาธารณะภายในชุมชน	115 ไร่
3. พื้นที่อยู่อาศัยบ้านจะบูนีและสาธารณะภายในชุมชน	58 ไร่
4. พื้นที่ทำกินร่วมอยู่กับพื้นที่ป่า ส่วนที่ 1	2,233 ไร่
5. พื้นที่ทำกินร่วมอยู่กับพื้นที่ป่า ส่วนที่ 2	3,777 ไร่
6. พื้นที่ทำกินและพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนคงไว้เป็นป่า	6,010 ไร่
7. พื้นที่สาธารณะที่ชุมชนร่วมกันคงไว้เป็นป่าถึง	3,903 ไร่
8. อื่น ๆ (มูลนิธิชุมชนในเขตภูเขา)	100 ไร่

(ที่มา: การจัดเวทีประชาคมบ้านป่าคาสุขใจเรื่องการจัดการพื้นที่ป่าและที่กิน)

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ คือ

1. เป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ เห็ดชนิดต่าง ๆ เช่น เห็ดถอบ เหิน โคน เหินขาว ปลีกกล้วย ผักกูด หน่อไม้ หนอนไม้ไผ่ ลูกก่อ น้ำผึ้ง และผลไม้ป่า เช่น มะม่วง มะไฟ มะขามป้อม
2. เป็นแหล่งไม้ใช้สอยและไม้ฟืน เช่น ไม้ไผ่ และไม้แห้งที่ตายแล้วเป็นแหล่งสมุนไพรพื้นบ้าน
3. เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูล ในส่วนประวัติชุมชนที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ และได้ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งในลักษณะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2552 โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้อาวุโส ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วภายในระยะเวลา 33 ปี จากปี พ.ศ. 2520 มีประชากรไม่ถึง 50 คน จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2553 มีประชากรทั้งหมด 747 เนื่องจากสังคมวัฒนธรรมอำเภออยู่อย่างอุดมคติใคร่ใคร่ญาติมิตร ใคร่ญาติอยู่ที่ไหนก็พากันมาอยู่กัน เป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาวรรณธรรมและป่าไม้ได้ดีกว่าบ้านอื่นในบริเวณดอยแม่สลองแห่งนี้ เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นมาก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านอยู่ใกล้ถนนจึงรับเอาวัฒนธรรมเงินมา คือ เก่งในเรื่องค้าขายและสามารถปลูกผักขายที่ตลาดดอยแม่สลองตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชาวบ้านป่าคาสุขใจมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี

หมู่บ้านป่าคาสุขใจได้ขยายตัวตามการเพิ่มของประชากรและความแตกต่างทางความเชื่อ ศาสนา คือ ในช่วงสิบปีให้หลังมีการแพร่กระจายของศาสนาคริสต์ในชุมชน และมีผู้นับถือศาสนาคริสต์หลายครัวเรือน ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจจึงมีความแตกต่างทางความเชื่อ ศาสนา

ชาวบ้านแถบนี้นิยมปลูกข้าว ปลูกชาและปลูกมะระหวาน ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีพออยู่ พอกิน แต่เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนและพื้นที่ทำกินทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นที่เขตป่าสงวนของทางรัฐทำให้ชุมชนมีพื้นที่ทำกินจำกัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ตามไหล่เขา ชาวบ้านจำเป็นต้องใช้พื้นที่เหล่านี้อย่างคุ้มค่าโดยไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้ว่างเปล่าเฉย ๆ ชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่บางส่วนสำหรับการปลูกพืชผักสวนครัว เช่น ผักกาด ถั่วลิ้นเต่า มะเขือ พริก กะหล่ำ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นผักปลอดสารพิษทั้งสิ้น ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ชาวบ้านจะนำไปขายยังตลาดดอยแม่สลอง และบางครั้งถึงกับนำผลผลิตไปขายยังตลาดในตัวเมืองจังหวัด (ตลาดสดเทศบาลเมืองเชียงราย) ซึ่งเป็นรายได้เสริมที่นอกเหนือจากการบริโภคเองไม่หมด ชาวบ้านแถบนี้จึงมีวิถีชีวิตที่ “คนพึ่งป่า ป่าพึ่งคน” มีชีวิตพอเพียงตามกระแสพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงแห่งองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของปวงชนชาวไทย

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านจะบุรี จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านได้จัดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ในการก่อตั้งหมู่บ้านครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ ปรีชาดิ วลัยเสถียร(2546: 193) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชน ในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องการใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบต่อผลตอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

บริบทชุมชนหมู่บ้านจะบุลี

จากการบอกเล่าของนายอาถู มูเซอ ว่ามีนายจะพะ มูเซอ ปัจจุบันได้เสียชีวิตแล้วได้เล่าให้ฟังว่า บ้านจะบุลี ตั้งมานานแล้ว อยู่ตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2482-2488 หลายปีแล้ว แต่ไม่มีใครระบุได้ว่า ตั้งขึ้นเมื่อไหร่ เพราะในช่วงที่เกิดสงครามชาวบ้านจะบุลี มีทหารเข้ามาในหมู่บ้านและชาวบ้านเองก็ไม่สามารถไปทำไร่ทำสวนได้เลย

ผู้วิจัยสอบถามจาก ผู้อาวุโสในชุมชน ได้ความว่า บ้านจะบุลี ก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2480 หรืออายุ 73 ปี ในปัจจุบัน เพราะไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นรายลักษณะอักษร ทราบจากการบอกเล่าต่อกันมาว่า บ้านจะบุลี มีชื่อเดิมเรียกว่า “บ้านจะคะต่อ” ซึ่งตั้งตามชื่อผู้นำคนแรกของหมู่บ้านที่ชื่อนายจะคะต่อ ย้ายมาจากที่ใดไม่มีใครทราบ สมัยนั้นในบริเวณคอกแม่สลองนี้มีเพียงแค่สองหมู่บ้านเท่านั้น คือ บ้านจะคะต่อ และบ้านลีซอเหม่อฮ้อ ซึ่งตั้งอยู่ที่คอกแม่สลอง ที่ตั้งของหมู่บ้านเจียงจาโส ในปัจจุบัน

พ.ศ.2504 ชาวบ้านในบริเวณคอกแม่สลองได้อพยพย้ายออกไปอยู่ที่อื่น เนื่องจากมีทหารจีนอพยพ เข้ามาที่คอกแม่สลอง เพราะชาวบ้านลีซอเหม่อฮ้อ กลัวจะถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารจีน เหลือเพียงบ้านจะคะต่อที่ยังคงตั้งอยู่ที่เดิม แต่ว่าทหารจีนก็ไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวอะไรต่างคนต่างอยู่กันไป จะคะต่อจึงเป็นชื่อหมู่บ้านที่ชาวแม่สลองรู้จักกันจนถึงทุกวันนี้ คนเก่าคนแก่คอกแม่สลองก็รู้จักหมู่บ้านนี้ในนามบ้าน “จะคะต่อ” ต่อมานายจะคะต่อได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น ได้ทราบภายหลังว่าชื่อหมู่บ้าน “จะกอนะ” ตั้งตามชื่อลูกชายเพราะนายจะกอนะ เป็นผู้นำหมู่บ้าน ปัจจุบันบ้านจะกอนะตั้งอยู่ หมู่ 19 ตำบลป่าดิ่ง อำเภอแม่จัน

นายจะบุลี ได้อพยพมาจากตำบลเทอดไทย มาอยู่ร่วมกับนายจะคะต่อโดยสันนิษฐานว่าอาจเป็นญาติกับนายจะคะต่อ หลังจากที่นายจะคะต่อได้ย้ายไปที่อื่น นายจะบุลี จึงได้เป็นผู้นำบ้าน แทนจะคะต่อ แล้วเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “จะบุลี” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในเวลาต่อมาก็ได้มีชุมชนต่าง ๆ อพยพเข้ามาในคอกแม่สลองมากขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งชาวเขาเผ่าอาข่าบ้านป่าคาสุขใจ ก็ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในแถวคอกซีเคใกล้ ๆ กับชุมชนบ้านจะบุลี ในช่วงนั้นทางการไทยได้ให้เจ้าหน้าที่มาสำรวจและจัดตั้งหมู่บ้านในบริเวณคอกแม่สลองนี้ ซึ่งคอกซีเคที่แปลว่า “คอกหญ้าคา” ก็เป็นคอกหนึ่งในแถวคอกแม่สลอง ทางการก็ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่าหมู่บ้าน “ป่าคาสุขใจ” โดยมีบ้านจะบุลี เป็นบ้านบริวาร เนื่องจากว่าในตอนนั้นจำนวนหลังคาเรือนที่ป่าคาสุขใจมีมากกว่า บ้านจะบุลีจึงใช้ชื่อบ้านป่าคาสุขใจเป็นชื่อหมู่บ้านที่เป็นทางการ โดยในเวลานั้นทั้ง 2 หมู่บ้าน ยังขึ้นอยู่ในเขตปกครองของตำบลป่าดิ่ง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ปี พ.ศ. 2535 บ้านป่าคาสุขใจได้แยกออกมาอยู่ในเขตปกครองของตำบลแม่สลองนอก กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เนื่องจาก อำเภอแม่ฟ้าหลวง ได้แยก ออกจากอำเภอแม่จัน มาตั้งใหม่ เป็น “กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง” หลังจากหมู่บ้านป่าคาสุขใจ ได้เป็นหมู่บ้านทางการ มีบ้านจะบูนี และบ้านพนาสวรรค์เป็นหมู่บ้านบริวาร ของหมู่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย บ้านป่าคาสุขใจได้เป็นหมู่บ้านทางการทั้งที่มาอยู่ที่หลังบ้านจะบูนีและบ้านพนาสวรรค์เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรมากกว่า และมีมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาชาวบ้านพูดภาษาไทยได้มากกว่า

บ้านจะบูนีนั้นในอดีตเมื่อประมาณปี พ.ศ.2526 ได้เคยอพยพชุมชนย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นอยู่ครั้งหนึ่ง เนื่องจากเกิดเหตุการณ์มีกลุ่มโจรเข้าไปปล้นหมู่บ้านเอาทรัพย์สินของมีค่า ข้าวสารและ พืชผลทางการเกษตร รวมทั้งได้ฆ่าคนในหมู่บ้านตาย ทำให้อยู่ในหมู่บ้านไม่ได้ ผู้นำหมู่บ้านและผู้อาวุโส เห็นว่าเกิดเหตุไม่ดีให้ย้ายไปอยู่ที่อื่นก่อน ซึ่งก็ได้ย้ายไปอยู่ที่อีกคอกหนึ่ง ใกล้ ๆ กับบ้านพนาสวรรค์ หรือบ้านเก่าปัจจุบัน ชาวบ้านได้ปลูกต้นไม้และบางส่วนเป็นส่วนของชาวบ้าน

ชุมชนบ้านจะบูนีอยู่ ณ คอยซีเด หรือที่คนในชุมชนเรียกว่า “บ้านเก่า” นั้นอยู่ได้เพียง 10 ปีก็เกิดความขัดแย้งกับหมู่บ้านพนาสวรรค์เรื่องการทำมาหากินรุกป่าที่ดินระหว่างหมู่บ้าน ผู้นำโดนใส่ร้ายและฆ่าตาย ทางชุมชนบ้านพนาสวรรค์จึงชักชวนให้คนในชุมชนย้ายไปอยู่ที่บ้านพนาสวรรค์ แต่คนส่วนใหญ่ไม่ต้องการไปเพราะกลัวการเป็นทหารจีน เนื่องจากในสมัยนั้นยังมีการสู้รบกันอยู่ จึงมีการประชุมกันให้ย้ายกลับมาอยู่ที่เดิมที่เคยถูกโจรปล้นเพราะเหตุการณ์สงบลงแล้วเพื่อลดความขัดแย้งดังกล่าว ซึ่งนั่นก็คือที่ตั้งของหมู่บ้านจะบูนีในปัจจุบัน คอยซีเด แห่งนั้นจึงเป็นที่เรียกขานกันว่า “บ้านเก่า” จนถึงทุกวันนี้ จากเหตุการณ์ครั้งนั้นหมู่บ้านจะบูนีก็อยู่อย่างสงบสุขเรื่อยมา ไม่มีเหตุการณ์ใดที่ทำให้ต้องย้ายถิ่นฐานอีกเลย

ทำเนียบผู้นำบ้านจะบูนี จากอดีต ถึง ปัจจุบัน

1. นายจะกะต่อ แอแตะ
2. นายจะบูนี แอแตะ
3. นายจะหาค้อ มูเซอ
4. นายจะลาไฟ จะแฮ
5. นายจะแฮ มูเซอ
6. นายแอห่วย มูเซอ
7. นายยะฮือ มูเซอ

8. นายจะเป๊ะ	มุเซอ
9. นายยะบุญ	มุเซอ
10. นายจะกำ	จะแจะ
11. นายจะต้อย	แสนคำ
12. นายจะบุญ	แสนภู

ที่ตั้ง (พร้อมพิกัด) และอาณาเขตการปกครอง พร้อมเส้นคมนาคม

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านพนาสวรรค์
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านโป่งป่าแหมม ต.ป่าดิ่ง อ.แม่จัน
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านอาแบ
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านป่าคาสุขใจ

ค่าพิกัด G.P.S.ของหมู่บ้าน (WGS 84) 568177E, 2225476 N

ด้านประชากร

บ้านจะบุญลี เป็นชนเผ่าลาหู่ หรือมุเซอแดง มีจำนวนครัวเรือน 29 ครัวเรือน ประชากรรวม 145 คน แยกเป็นชาย 70 คน หญิง 75 คน นับถือผีบรรพบุรุษและ “อ้อชา” กิจกรรมทางศาสนาคล้ายคลึงศาสนาพุทธ

ด้านเศรษฐกิจและสังคมบ้านจะบุญลี

อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วและผักต่าง ๆ ตามฤดูกาล

อาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไป และหาของป่า รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี ประมาณ 10,000 – 15,000 บาท

ด้านทรัพยากรป่าไม้

ชนิดป่าและสภาพป่าทั่วไป เป็นป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา ลักษณะเป็นภูเขาสูงชันสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ อากาศเย็นสบายตลอดปี ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น ต้นก่อ ต้นจำปา ต้นไทร และป่าไผ่จำนวนมาก รวมทั้งต้นไม้ใหญ่ต่าง ๆ

ปัจจุบันบ้านจะบุญลี ได้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนจำนวน 2,000 ไร่ โดยได้รับการอนุมัติจากกรมป่าไม้สำนักจัดการป่าชุมชน ตามหนังสือกรมป่าไม้ ที่ ทส. 1605.203/19520 ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2551

ด้านทรัพยากรน้ำ จำนวน 4 สาย ได้แก่

1. น้ำแม่ก๊ก อยู่บริเวณทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นน้ำที่มีน้ำตก และมีน้ำไหลตลอดปี เป็นแหล่งในการหาอาหารป่าของชุมชน
2. น้ำหล่อคาค้อย อยู่บริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน หรือทางไปยังพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งคั้นน้ำที่ชาวบ้านสามารถนำน้ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรได้บางส่วน
3. น้ำป้อเซหล่อย อยู่บริเวณทางทิศตะวันตก หรือติดกับป่าชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ ทางด้านป่าลึง เป็นสายน้ำที่มียูงเป็นจำนวนมาก แต่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหาอาหารป่าของชาวบ้าน
4. น้ำนากอมาหล่อย อยู่บริเวณทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ หรือป่าลึง เป็นสายน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหาอาหารป่าของชาวบ้านทั้งหมด เป็นแหล่งคั้นน้ำที่สำคัญต่อชุมชน และน้ำที่ไหลลงไปสู่แม่น้ำจัน

ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวปัจจุบันบ้านจะบูนีเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรองมาตรฐาน โฮมสเตย์ไทย ได้ทำการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักโฮมสเตย์บ้านจะบูนีประมาณ 200 คนต่อปี มีเส้นทางท่องเที่ยว 3 โปรแกรมคือ

โปรแกรมที่ 1 เรียนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวล่าหู่ สัมผัสบ้านไม้ไผ่ ดำข้าวซ้อมมือ เรียนรู้งานจักสาน และงานหัตถกรรมของชนเผ่าล่าหู่

โปรแกรมที่ 2 เดินป่าศึกษาธรรมชาติเรียนรู้สมุนไพรป่า การหาอาหารจากป่าตามฤดูกาลและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำอาหารโดยใช้กระบอกลู่มไผ่

โปรแกรมที่ 3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรปลอดสารพิษและเรียนรู้ใน การปลูกข้าวตอย (การจัดประชุมกลุ่มย่อย, 8 มี.ค. 2552)

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูล ในส่วนประวัติชุมชนที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ และได้ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งในลักษณะ การจัดประชุมกลุ่มย่อย เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2552 โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้อาวุโสประมาณ 20 คน ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงประวัติของการตั้งหมู่บ้านจะบูนี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ บนดอยแม่สลอง ซึ่งตั้งก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้วิจัยสังเกตว่าชาวบ้านจะบูนี มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่กระตือรือร้นหาสิ่งใหม่ ๆ ไม่มีการขยายหมู่บ้านและไม่ค่อยมีประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจาก

ตัวเมือง การเข้าออกในหมู่บ้านลำบาก และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง ไม่ค่อยมีที่ราบสำหรับทำการเกษตรทำให้ชาวบ้านเพาะปลูกได้ผลผลิตน้อยและไม่ค่อยมีหน่วยงานราชการเข้าไปสนับสนุน เพราะเป็นหมู่บ้านบริวาร ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ส่วนใหญ่ข้าวไม่พอกิน และชาวบ้านอาศัยในการหาของป่าขายเพื่อแลกข้าวกิน เช่น หาหน่อไม้ หาหนอนไม้ไผ่ หาเห็ดหาน้ำผึ้ง ส่งผลให้ชาวบ้านรักป่า รักธรรมชาติเพราะป่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเขา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านพนาจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านได้จัดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ในการก่อตั้งหมู่บ้านครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ ปรีชาดิ วลัยเสถียร(2546: 193) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชน ในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องการใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

บริบทชุมชนจีนฮ้อบ้านพนาสวรรค์

บ้านพนาสวรรค์ ได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2516 โดยมี นายทองหยง แซ่เหมา เป็นผู้ก่อตั้ง เดิมมีชื่อว่าบ้าน “เหมาเช่าหลิ่ง” เป็นภาษาจีน สมัยนั้นบ้านพนาสวรรค์เป็นพื้นที่ป่าห้วยคาจำนวนมาก มีต้นกั๋ง และมี ต้นไผ่ชาง และต้นไม้ แต่จำนวนไม่มาก เป็นพื้นที่ที่ชาวจีนจากแม่ฮ่องมาเลี้ยงสัตว์ และเป็นพื้นที่ไม่ค่อยมีความลาดชันมาก เหมาะในการเพาะปลูกและเป็นที่อยู่อาศัยมาก ทำให้นายทองหยง แซ่เหมา ได้ขวนญาติพี่น้องมาตั้งเป็นที่อยู่อาศัย โดยมีการปลูกข้าวไร่ และปลูกข้าวโพด ในขณะนั้นหมู่บ้านจะบุสติดังอยู่ก่อนแล้ว และคาดว่าย่อมมาแล้วเป็นสิบ ๆ ปี ซึ่งสังเกตได้จากต้นไม้ที่ชาวบ้านปลูกไว้ในหมู่บ้าน แต่สำหรับบ้านป่าคาสุขใจยังไม่มีใคร หลังจากบ้านพนาสวรรค์มาตั้งได้ประมาณ 8 ปี ก็มีชาวบ้านป่าคาสุขใจเข้ามาและมาขอชาวบ้านพนาสวรรค์ว่าจะขอตั้งหมู่บ้านบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านป่าคาสุขใจ ปัจจุบัน และคณะกรรมการหมู่บ้านพนาสวรรค์ไม่กล้าให้อาชาอยู่จึงได้พาผู้นำไปพบกับผู้นำที่เป็นคนจีนบนคอยแม่ฮ่อง แต่คนที่ปกครองโดยคนจีนนั้นเวลามีบุตรชายต้องไป เป็นทหารน้อย แต่ผู้นำบ้านป่าคาสุขใจและชาวบ้านอาชาไม่ยอมเป็นทหารน้อย ทำให้คนจีนไม่ให้อาชาอยู่ แต่ชาวบ้านพนาสวรรค์ได้ขอไว้ เพราะเคยรู้จักกันมาก่อน

ทหารที่เป็นผู้นำก็รับดูแลบ้านป่าคาสุขใจ โดยไม่ต้องเป็นทหารน้อย แต่ต้องช่วยทำงานเป็นแรงงานให้กับผู้นำ ชื่อ นายหย่าง จือ กว๋อ เป็นผู้นำกลุ่มบ้านที่ 1 แต่บ้านพนาสวรรค์ ขึ้นอยู่กับกลุ่มบ้านที่ 4

นายพลด้วน ได้นำกล้าซา และกล้าเซอริ กล้าสาสิ มาให้บ้านพนาสวรรค์ได้ปลูก และเวลาที่มีผลผลิตก็นำไปส่งขายที่โรงงาน (สหกรณ์ชาคอยแม่สลอง)บนคอยแม่สลอง

บ้านพนาสวรรค์มีผู้นำหมู่บ้านที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาดังนี้

1. นายกวางหยง แซ่เหมา
2. นายหยงเซ็ง แซ่หลอ
3. นายกวงซา แซ่เหมา
4. นายบันลือ ชิวินจรัสเรือง
5. นายหมั้นหมิน แซ่หวัง
6. นายจางยู แซ่หลอ
7. นายเสียวหอ แซ่ลี

ผู้นำเหล่านี้ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญมาก สมัยนั้น ไม่มีผู้ใหญ่บ้านที่เป็นทางการ เวลาชาวบ้านมีปัญหาในชุมชนก็จะมีการเรียกคณะกรรมการหมู่บ้านมาประชุมกัน และมีการตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน ทุกคนจะเคารพกฎระเบียบหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด เช่น เวลาชาวบ้านต้องการตัดไม้สร้างบ้านหรือทำพิธีกรรมในหมู่บ้านก็ต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน โดยเฉพาะชาวบ้านป่าคาสุขใจ มาขอไม้บ่อย โดยคนที่มาขอไม้นั้นจะมีเหล้ามา 1 ขวดแล้วคณะกรรมการหมู่บ้านก็จะเรียกมาประชุมด้วยกันและไปดูว่าจะใช้ต้นไม้ต้นไหน ก็ตัดได้เฉพาะ ต้นนั้น แม้แต่ไม้ไผ่ต้นเดียวก็ต้องได้รับอนุญาตก่อนจะตัดไปใช้ (กวงซา แซ่เหมา, 2553)

บ้านพนาสวรรค์ได้แยกเป็นหมู่บ้านทางการ เมื่อ พ.ศ.2539 มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 5 คน ดังนี้ 1. นายหยงเซิน แซ่หลอ 2. นายสนั่น แคนไกลวัลธาดา 3. นายสุบิน ชิวินจรัสเรือง 4. นายณรงค์ศักดิ์ แซ่หวัง และ ปัจจุบัน นายเกรียงไกร เมธาณิชกรกุล

บ้านพนาสวรรค์ หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวงจังหวัดเชียงราย มีจำนวนครัวเรือน 106 ครัวเรือน ประชากร 711 คน เป็นชาย 341 คน หญิง 370 คน โดยมี

อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านกลาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านจะมูสี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านป่าคาสามัคคี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านป่าคาสุขใจ

(ที่มา: แผนชุมชน บ้านพนาสวรรค์, 2552)

บ้านพนาสวรรค์ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งก่อนบ้านป่าคาสุขใจแต่ตั้งภายหลังบ้านจะบุลี เริ่มแรกเป็นคนจีนจากคอยแม่สลองเข้ามาอยู่ โดยมา เลี้ยงสัตว์ ทำไร่ ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด การจับจองพื้นที่โดยชาวบ้านเอง ทุกคนมีความเชื่อและเคารพซึ่งกันและกัน ตรงไหนที่มีคนจองอยู่ แล้ว เขาก็จะมีการทำสัญญาลักษณะไว้ คนที่มาทีหลังก็จะไม่เข้าไปจับจองอีก ชาวบ้านป่าคาสุขใจ เข้ามาอยู่ที่หลัง ไม่มีพื้นที่ของตนเอง ก็มาเช่าที่ของชาวบ้านพนาสวรรค์ และชาวบ้านจะบุลี ในการทำการเกษตร

บ้านพนาสวรรค์อยู่ภายใต้การปกครองของคนจีนแม่สลอง ผู้นำจีนจากแม่สลอง ก็เข้ามาส่งเสริมอาชีพ เช่น การปลูกผลไม้ยืนต้น และไม่ให้คนที่อื่นมาอาศัยอยู่ และให้มีการอนุรักษ์ ต้นไม้เพื่อให้มีน้ำ มีป่าและเอาไว้ใช้สอย ค่อมมาไม่นานก็มีมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา โดยการนำของ นางเดือนใจ ดีเทศน์ (ครูแดง) เข้ามาที่บ้านป่าคาสุขใจ และชาวบ้านบ้านพนาสวรรค์ได้เข้าร่วมประชุมหลายครั้งและมีการปกครอง โดยมีผู้ใหญ่บ้านที่เป็นทางการ ก็ให้มีผู้ช่วยจากบ้านพนาสวรรค์ 1 คน จากบ้านป่าคาสุขใจ 1 คน สอนให้ชาวบ้านได้อุรักษ์ป่า อนุรักษ์ น้ำ และดูแลพื้นที่ทำกิน ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสามหมู่บ้าน คือ บ้านพนาสวรรค์ บ้านป่าคาสุขใจ และบ้านจะบุลี มีมากขึ้นและเป็นหมู่บ้านที่ชอบกิจกรรมร่วมกันหลายอย่าง เช่น ในด้านการอนุรักษ์ป่า การจัดการป่า และด้านประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น ปี พ.ศ.2539 ได้แยกจากบ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 มาตั้งเป็นหมู่บ้านพนาสวรรค์ หมู่ที่ 9 เนื่องจากมีจำนวนประชากรมาก และทางตำบลก็มีการขยายหมู่บ้านเพิ่ม ทำให้บ้านพนาสวรรค์เป็นหมู่บ้านที่มีจุดเด่นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าต้นน้ำที่สมบูรณ์ และมีน้ำที่ดี สำหรับบริโภค และอุปโภคตลอดปี เป็นหมู่บ้านที่ปลูกกาแฟและเชอร์รี่มากที่สุดของบนคอยแม่สลอง

ตอนที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า

บ้านป่าคาสุขใจที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจที่เกิดจากปัจจัยภายนอก จากการศึกษา พบว่า เป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ ประเวศ วะสี (2537: 3) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเดินทางบนเพื่อให้ทราบปัญหาความเดือดร้อน ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาความขัดแย้ง ในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยความเสมอภาค และเคารพในความเป็นมนุษย์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยองค์กร

สหประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ.1981 ว่า จัดการทรัพยากรป่าไม้ ภายในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งวิธีการจัดการแล้วแต่ละชุมชนจะกำหนดตามเงื่อนไขของแต่ละแห่ง โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนา สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ

1. การชักชวนให้ชุมชนมีบทบาท โดยลักษณะนี้มักมีหน่วยงานรัฐเป็นผู้วางนโยบายโครงการด้วยตนเอง และให้ชาวบ้านเข้าร่วมในขั้นตอนของการดำเนินโครงการ
2. การเจรจาต่อรอง รูปแบบการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ชาวบ้านจะมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดทำโครงการพัฒนาในลักษณะของการเป็นตัวแทนการปกครองส่วนท้องถิ่น แม้ว่าโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังคงเป็นนโยบายจากส่วนกลางก็ตาม
3. การจัดการวางแผนที่เกิดจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวางแผนและดำเนินการด้วยตนเอง ในรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ชุมชนจะเป็นได้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างชัดเจน ส่วนหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่จะมีหน้าที่เป็นเพียง ผู้ชี้แนะ ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา และช่วยเหลือด้านวิชาการเท่านั้น ดังต่อไปนี้

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา เป็นองค์กรที่บุกเบิกงานพัฒนาในพื้นที่ดั้นน้ำแม่จัน แม่สลอง ด้วยการมีส่วนร่วมอย่างดีของชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2528 โดยการนำของนางเดือนใจ ดีเทศน์ เมื่อชาวเขารอบ ๆ คอยแม่สลองยังไม่มีทางรถยนต์ มีแต่ทางเท้าเดินเข้าตามหมู่บ้านต่าง ๆ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงราย ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงรายได้สนับสนุนงานของ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ร่วมกับชุมชนชาวอาข่า ลาหู่(มุเซอ) ลีซู(ลีซอ) เข้า และจีนยูนนาน ในด้านการศึกษา การอนุรักษ์ดินน้ำป่า การส่งเสริม ภูมิปัญญาวัฒนธรรม การเกษตรยั่งยืน สุขภาพอนามัย และงานด้านสิทธิ จนกระทั่งปัจจุบันขยายพื้นที่ทำงานสู่ชุมชนในวงกว้าง ปัจจุบัน มีนายสุพจน์ หลีจา เป็นเลขาธิการมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา สนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในหลายวิธีการ เช่น การป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์พันธุ์ปลา เป็นยุทธศาสตร์หลักในพื้นที่นี้รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลด้านสัตว์ป่าและพืชสมุนไพรเพื่อให้ทราบถึงความหลากหลายทางชีวภาพ แผนที่ของชุมชนเป็นเครื่องมือในการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้ประโยชน์จากป่า และการวางแผน ในอนาคต ปัจจุบันนี้ ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน เพื่อเป็นอาชีพเสริม

และเป็นกำลังใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นบทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาความเข้าใจในการปกป้องรักษาระบบนิเวศน์

เริ่มแรกเข้ามาทำงานในพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า ตอน นั้น มีหัวหน้าศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (คุณธนุชัย ดีเทศน์) และครูแดง เข้าพื้นที่โดยมี ชาวบ้านที่เป็นตัวเชื่อม คือ ผู้ใหญ่อ่าก้อย จากบ้านธาตุ พ่อเฒ่าเชอเก่า จากบ้านกั่วสะไต พ่อเฒ่าอ้ออ้อ จากบ้านเฮโก พื้นฐานทางวัฒนธรรมชาวบ้านมีความสนิทสนมกับชาวบ้านปางสา ก่อนอยู่แล้ว เพราะตอนนั้นครูแดงทำงานที่บ้านปางสา ก็เคยเจอชาวบ้านจากหลาย ๆ บ้าน ซึ่งพวกเขาได้ไปมาหา สู้กัน ระหว่างหมู่บ้าน หมู่บ้านจะบุลี บ้านจะหีบ บ้านปางสา ก็มีชาวบ้านติดต่อกันเป็นญาติพี่น้อง กันอยู่แล้ว ฉะนั้นชาวบ้าน เป็นตัวเชื่อมที่ดี ในการที่จะพาครูแดงเข้าพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ เมื่อ ชาวบ้านเป็นตัวเชื่อมให้ครูแดงได้เข้ามาในหมู่บ้านใหม่ทำให้ชาวบ้านป่าคาสุขใจไว้วางใจ และ เชื่อใจเพราะชาวบ้านอยากมีความมั่นคงในการตั้งบ้านถาวร

ครูแดงได้เลือกหมู่บ้านป่าคาสุขใจเป็นที่ตั้งสำนักงาน หรือเป็นจุดศูนย์กลาง เพราะ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานมั่นคง ชาวบ้านจะขุดถนนด้วยจอบจากแม่สลองเข้าหมู่บ้านป่าคาสุขใจ เป็น ระยะทาง 4 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านชาวเขาบ้านแรก ๆ ในเขตบนคอยแม่สลองที่มีถนนรถเข้าถึง หมู่บ้าน ชาวบ้านบ้านป่าคาสุขใจ ได้ร่วมมือและช่วยกันสร้างโรงเรียน สร้างบ้านพักครู

ตอนที่เข้ามาในพื้นที่มีคนจีนมาอยู่ที่คอยแม่สลองก่อนแล้ว ทุกคนไม่มีความ ขัดแย้งกับคนจีนที่อยู่คอยแม่สลอง เพราะครูแดง กับพวกเขามาคนละแนว และครูแดงก็เคารพ บุคคลที่ชาวบ้านเคารพกัน และได้ประสานงานในการทำงานอยู่ตลอด

ชาวบ้านจะพึ่งพาคนจีน ในด้านเศรษฐกิจ จีนฮ่อกับชาวเขา มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คนจีนฮ่อ มีทหาร ได้รับการส่งเสริมในเรื่องเศรษฐกิจจากรัฐ มีโรงเรียน มีเครือข่าย และที่ สำคัญรัฐบาลยอมรับ ให้คนจีนดูแลชาวเขาที่อยู่ในบริเวณนั้น ชาวบ้านป่าคาสุขใจให้ความร่วมมือ กับคนจีนด้วยดี การทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกฝ่ายทำหน้าที่ของตนเองให้มีประโยชน์และ เข้าใจกัน ครูแดงเข้ามาทำงานกับชาวบ้าน แต่ ไม่ได้ล้มล้างระบบที่มีอยู่ก่อนแล้ว แต่เป็นการสร้าง ความเข้าใจ เคารพบุคคล จึงทำให้อยู่ร่วมกันได้

วิธีการทำงานของมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา(พชภ.) โดยการนำของครูแดง ในตอนนั้น มีเจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ส่งเข้าไปอยู่ประจำในหมู่บ้านในฐานะครู จำนวน 10 หมู่บ้าน จำนวนครู 10 คน ผู้ช่วยครูที่เป็นคนในหมู่บ้านที่สามารถสื่อสารภาษาชนเผ่าได้ อีก 10 คน ก็คือ ครู 1 คน ต่อผู้ช่วยครู 1 คน ครูทุกคนต้องผ่านการอบรม จากอาจารย์พัชนี นาคประชา จำนวน 5 สัปดาห์ เป็นหลักสูตรการศึกษามานุษยวิทยา การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนหลักการพัฒนา อย่างมีส่วนร่วมและเน้นให้เจ้าหน้าที่ทุกคน ต้องพูดภาษาชาวบ้านได้ มีความเคารพซึ่งกันและกัน

คอนันมีศูนย์ชาวเขาไปอยู่บ้านป่าคาสุขใจ ส่งผลคือ ชาวบ้านได้รับการสำรวจ และให้มีชื่อในธรรมเนียมชาวเขา และเข้าถึงสิทธิในการเป็นคนไทย และทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย หลักสูตรที่ใช้เป็นแนวทางในการสอนหนังสือ ชาวบ้าน คือ ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชน (ศศช.) ครูแดงได้เป็นผู้ร่วมทำหลักสูตร ศศช. โดยตระหนักถึง “เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชน” เน้น การสอนชาวเขา โดยคำนึงเสมอว่า ภาษาไทยเป็นภาษาที่ 2 สำหรับพวกเขา เหมือนกับ คนไทยเรียน ภาษาอังกฤษ เวลาสอน ต้องอธิบายถึงความหมาย และ ตัวสะกด ต้องชัดเจน ไม่อย่างนั้น พวกเขาจะพุดผิดและไม่เข้าใจความหมาย

ครูแดง ถ่ายทอดให้ครูทุกคนต้องผ่านการอบรมหลักสูตร “ครู ศศช.” และตระหนักเสมอว่าเราไม่ใช่ผู้ที่รู้สึกท้อว่าชาวบ้าน ไม่เป็นคนจีนี่นะให้ทำอย่างนี้ ทำอย่างนั้น ตามที่เราคิด แต่เราจะเรียนรู้ภูมิปัญญา และสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ ภายใต้ปรัชญาของ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ที่ว่า “เพื่อความเกื้อกูล มนุษย์กับธรรมชาติ”

การที่ครูแดงเลือกโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติที่หมู่บ้านป่าคาสุขใจ นั้นบ้านป่าคาสุขใจมีจุดแข็ง คือ ชาวบ้านช่วยกันรักษาป่าดี ไม่ให้ไฟไหม้ ในป่า ถึงแม้ว่า บ้านป่าคาสมัยก่อนมีแต่ป่าหญ้าคา ตามชื่อหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านก็ช่วยกันดูแลไฟ ทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้าน และบริเวณที่มีป่า จนทำให้มีต้นไม้เยอะกว่าบ้านอื่นในบริเวณนี้

ชาวบ้านภูมิใจที่มีป่า มีมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา และถูกสำรวจให้มีโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ชาวบ้านได้ไปช่วยกันดูพื้นที่ปลูกป่าเอง เพราะโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติต้องเป็นลักษณะพื้นที่เป็นแปลงผืนใหญ่ ดังนั้นชาวบ้านได้ประชุมกันแล้วไปหาพื้นที่ไร่เก่าและพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ค่อยมีต้นไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นเจ้าของแต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดชันไม่เหมาะในการเพาะปลูก จึงได้ถวายแด่ในหลวง มีชาวบ้านประมาณ 30 กว่าคน ที่ยกที่ให้เป็นแปลงปลูกป่า เพื่อให้ได้พื้นที่แปลงปลูกป่าเป็นป่าผืนใหญ่ โดยมี นายเมียง มูลแก้ว เป็นหัวหน้างานในส่วนของชาวบ้าน และมีคุณธีรเดช คำบุญชู เป็นหัวหน้าโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯ และพาชาวบ้านสำรวจพื้นที่ ทำการวัดพิภคในพื้นที่ปลูกป่าทั้งหมด โดยมี ธารณาการแห่งประเทศไทย สนับสนุนงบประมาณ ทำให้ชาวบ้านมีป่า มีรายได้ สร้างความผูกพัน

หลักการในการปลูกป่า ครูแดงเข้าไปประชุมและชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของเช่น การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การปลูกป่า ดันน้ำ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก โดยอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย ๆ ว่า “ปลูกต้นไม้ ให้หลากหลาย สัตว์ก็กินได้ คนก็กินได้” กลยุทธ์การปลูกป่าบ้านป่าคาสุขใจที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้

1. ไม่ถางหญ้าและต้นไม้เดิมให้หมด แต่จะรักษาไว้

2. ปลุกตามแนวระดับ ปลุกแทรกตามต้นไม้ที่มีอยู่แล้ว
3. ปลุกพืชที่หลากหลาย
4. ใช้กล้าไม้ที่ใหญ่
5. มีการประชุมตอนเช้าก่อนทำงานและตอนเย็นหลังเลิกงานทุกวัน

มีพ่อเผ่าอาบอชื่อ เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านป่าคาสุขใจ ได้นำต้นไม้มาให้ครูแดง 3 ต้น และปลุกไว้ในแปลง 2 ต้น ปลุกที่บ้านใกล้ฟ้า 1 คน พ่อเผ่าบอกว่า ลูกหลานจะได้รู้ว่าพ่อเป็นผู้ที่มาปลุก เป็นศูนย์รวมจิตใจ ของลูกหลานต่อไป

ชาวเขามีกศัญญ์ต่อพระเจ้าอยู่หัว เขาเชื่อว่าชาวเขาได้อยู่ในประเทศไทยได้เพราะพระเจ้าอยู่หัว ฉะนั้นการปลุกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ จึงทำให้ชาวบ้านภูมิใจและพร้อมที่จะปลุกถวายแปลงปลุกป่าบ้านป่าคาสุขใจ ได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 ของภาคเหนือเป็นการประกาศเกียรติคุณ หลังจากนั้นมา มี บริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) องค์การแพลน ประเทศไทย ได้สนับสนุนงบประมาณในการปลุกป่าแปลงต่อไป ในพื้นที่ เนื่องจากชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมาก และไม่เคยมีไฟไหม้ในแปลงปลุกป่าเลย มีแรงจูงใจและความภาคภูมิใจที่เกิดจากการปลุกป่า

พิธีเปิด โครงการปลุกป่า โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย นายคำรณ บุญเชิด เป็นประธานเปิด และได้เชิญสื่อมวลชนทั้งไทย และต่างประเทศ มีหลายงาน เข้าร่วมงานจำนวนมาก มีสื่อออกทั่วโลก เชิญคนมาดูงานบ่อย ๆ ทำให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนและได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น

ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกับการต่อรองของชุมชน ไม่มีปัญหาอะไร เนื่องจากชาวบ้านคิดว่าปลุกป่า ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ได้ป่า ได้เงิน ชาวบ้านเป็นเจ้าของป่า และที่สำคัญที่สุด ทุกคนทำงานถวายพระเจ้าอยู่หัว

ความสำเร็จของโครงการ คือ ชาวบ้านได้ปลุกป่าถวายพระเจ้าอยู่หัว ปลุกป่าแล้ว ได้ป่า ได้เงิน มีสัตว์ป่า เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า (เดือนใจ ดีเทศน์, 2553)

เมื่อตอนที่ มูลนิธิฯ เข้าไปทำงานที่บ้านป่าคาสุขใจชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ลักษณะการปกครอง ชาวอาข่า จะเป็นผู้ใช้แรงงาน (เป็นลักษณะการใช้ช่วยเหลือผู้นำ ด้วยการ ใช้แรงงาน) และจะต้องไปทำงานให้กับคนจีน ปีละประมาณ 30 ครั้ง/ครอบครัว

คนจากแม่ฮ่องสอนมาตัดไม้ในพื้นที่ของบ้านป่าคาสุขใจพวกเขาได้ขอชาวบ้านจริง ในลักษณะการแจ้งให้ทราบ ไม่รื้อให้อนุญาตก็ตัดไปเลย ทำให้ชาวบ้านมองว่าเป็นเรื่องปกติที่คนจีนมาตัดไม้ พอมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) ชาวบ้านรู้สึกว่ามีผู้ปกครองมาอีกคน คนจีนใช้อิทธิพล กับชาวบ้านอาข่า แต่เป็นสิ่งที่ชาวบ้านมองว่าเป็นเรื่องปกติ

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา เข้ามาชาวบ้านมีความรู้สึกอยากร่วมมือด้วย เพราะชาวบ้านอยากรู้ภาษาไทยอยู่แล้ว ตอนนั้นมีทหารไทยก็ดูแลแต่คนจีน ไม่สนใจคนชนเผ่า

เพราะคนจีนตั้งอยู่ในเขตทหารขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้ การมาขอใช้ไม้ของคนจีนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้หมดไป เมื่อก่อน มีป่าอยู่แล้ว แต่มีการใช้ประโยชน์ 2 บ้าน คือ บ้านป่าคาสุขใจและบ้านสันติคีรีมองว่าป่าเริ่มน้อยลง ชาวบ้านทำไร่แบบไร่หมุนเวียน และมีครอบครัวขยาย จึงต้องการให้ป่าเพิ่มขึ้นความสัมพันธ์ระหว่าง มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขากับชาวบ้านเริ่มแรก สอนหนังสือเด็ก สอดแทรกความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่าให้กับเด็กมี การประชุมพูดคุยกับชาวบ้านบ่อย ๆ ให้เขารู้ว่าถ้าไม่มีป่า แล้วจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง และชาวบ้านเองก็อาจจะหาอาหารจากป่าไม่ค่อยได้ เวลาประชุมเรื่องการจัดการทรัพยากรจะมีการนัดประชุมชาวบ้าน ทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะนุสี และบ้านพนาสวรรค์ มาสร้างความเข้าด้วยกัน เพราะเป็นป่าที่ติดกันและทรัพยากรป่าบางชนิดก็ใช้ร่วมกันได้

พื้นฐานของบ้านป่าคาสุขใจ มีป่าอยู่แล้ว เพราะด้วยประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าที่ต้องรักษาป่า ในการบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อใช้ในการประกอบพิธีและและใช้สอยในครัวเรือน ประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากป่า เช่น ไม้ฟืน ไม้สร้างบ้าน อาหารและผลไม้ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา เป็นแค่ผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านรักษาป่าเพิ่มขึ้น การเลือกพื้นที่ได้ประชุมกับชาวบ้าน ประมาณ 2-3 ครั้ง การปลูกลดต้นไม้โดยชาวบ้านเป็นผู้ปลูกเองเพราะมองว่าจะมีส่วนร่วมปลูกถ้าปลูกพื้นที่ไหน ต้องเอาคนในพื้นที่นั้นปลูก การปลูกป่า ปลูก 1 ปี ดูแลอีก 2 ปี ตามเกณฑ์ของโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ การประเมินผลร่วมกับชาวบ้านและป่าไม้ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมได้รับรางวัลในการปลูกป่า ดีเด่น 2 ปีซ้อน คือ เป็นรางวัลประกาศิตติคุณ ระดับ จังหวัด และระดับภาค

การเจรจาชาวบ้านได้ขอแรงเพิ่มจากแรงงานปกติ 20 บาท เช่น ค่าแรงทั่วไปวันละ 50 บาท ชาวบ้านขอเพิ่มเป็น 70 บาท ทางโครงการไม่ขัดข้องทำให้เป็นที่ดีใจของชาวบ้านได้ และเวลาทำงานต้องให้ความรู้กับชาวบ้านในการหาของป่า เป็นแหล่งอาหารเกี่ยวกับป่าที่ยั่งยืน คิดว่าโครงการสำเร็จ อัตราการรอดตายของต้นไม้ประมาณร้อยละ 90 จากที่ปลูก ชาวบ้านได้ดูแลรักษาอย่างดี ที่อื่นไม่ค่อยเห็นเรื่องชาวบ้านปลูกป่าเองเหตุผลที่ประสบความสำเร็จคิดว่าเป็นการเอาแรงงานชาวบ้าน และชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เน้นในการตระหนัก ดูแล รักษา อย่างมีส่วนร่วมของทุกคนทุกกระบวนการใช้คนในชุมชน การสร้างความตระหนักของชาวบ้านที่เกิดจากข้างในจิตใจของเขาเอง การสนับสนุนจาก มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ด้วยกระบวนการคิดและเงินทุน (สุวดี ทะนุบำรุงสาสน์, 2553)

หลักการทำงานของ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขากลางวันสอนหนังสือเด็ก กลางคืน สอนหนังสือผู้ใหญ่ โรงเรียนจะไม่มีเปิดเทอม แต่จะเปิดตามกระบวนการของชุมชน คือ เมื่อมีเทศกาล หรือวันหยุด ทุกคนจะหยุดงาน ครูก็ปิดโรงเรียนเพื่อร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน

ชาวบ้านยอมรับ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขามาก เพราะมูลนิธิฯ เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทุกอย่าง เช่น เวลาเขาไม่สบาย ก็มาหาครูเพื่อ มาบอกอาการป่วย และขอกินยา หรือบางคนที่ไม่สบายหนักจะไปโรงพยาบาลก็แวะมาปรึกษาก่อนทุกครั้ง เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาเป็นที่ปรึกษาให้ชาวบ้านทุกเรื่องได้

ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือทุกอย่าง และเขาจะมาช่วยกันพัฒนา เช่น สร้างโรงเรียน ทำรั้วโรงเรียน บ้านพักครู โดยที่ไม่ต้องจ้าง มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ก็จะทำอาหารเลี้ยงชาวบ้าน เป็นการตอบแทน ชาวบ้านมีอะไรก็จะนำมาให้ครูได้กิน ครูทุกคนจะเคารพและ ศรัทธา ประเพณี วัฒนธรรมของชาวบ้าน และไปร่วมทุกครั้งที่บ้านที่มีกิจกรรม (ผินสมเมือง, 2553)

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ชาวบ้านป่าคาสุขใจ ชาวบ้านจะบูสี และชาวจีน บ้านพนาสวรรค์ ทำให้ทราบว่า คนจีนมีอิทธิพล เหนือกว่าชาวเขา เนื่องจากได้ทำความดีให้กับประเทศชาติด้วยการสู้รบกับคอมมิวนิสต์ จนชนะทำให้รัฐบาลไทยจัดที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้อย่างถูกต้อง และได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลไทย ซึ่งในขณะนั้นบ้านจะบูสีได้เข้ามาอยู่ก่อนคนจีน แต่ไม่ได้ถูกสำรวจจากรัฐบาล และไม่มีใครรู้ว่าบ้านจะบูสี ในส่วนของบ้านป่าคาสุขใจนั้นเข้ามาอยู่ที่หลังคนจีนและตอนเข้ามาก็ได้ขออนุญาตคนจีนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน แต่อาข่าไม่ยอมรับเงื่อนไขของคนจีน โดยที่อาข่าต้องการมาอยู่แต่ไม่ยอมเป็นทหาร ทำให้ผู้นำคนจีนไม่ให้อยู่ ตอนนั้นทหารจีนคอยแม่สอดจะเป็นเป็นการปกครองโดยเป็นกลุ่มบ้าน(ป๊อกบ้าน) แต่ชาวบ้านพนาสวรรค์ได้ไปขอร้องจากทหารจีน โดยการต่อรองให้ชาวบ้านอาข่าทำงานชดใช้แรงงานแทนการเป็นทหาร เนื่องจากชาวอาข่าไม่มีความถนัดเรื่องการรบ แต่ถนัดเรื่องการทำงาน บ้านป่าคาสุขใจก็ได้ตั้งเป็นหมู่บ้านภายใต้การดูแลของคนจีนแม่สอด จากป๊อก 1 และได้เช่าพื้นที่บ้านพนาสวรรค์ เช่าพื้นที่บ้านจะบูสี ในการทำไร่ปลูกข้าว พื้นที่บ้านพนาสวรรค์และบ้านป่าคาสุขเป็นป่าห้วยคา มีต้นก้ง และไม้ไผ่ ไม้ค้อยมีต้นไม้ใหญ่ ทราบภายหลังว่าเป็นพื้นที่ไร่เก่าของชาวลาหู่บ้านจะบูสี จากการที่ชาวจีนและลาหู่ได้ให้พื้นที่บ้านป่าคาสุขใจได้ทำกินและมีที่อยู่อาศัย ทำให้ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้มีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจกับบ้านจะบูนี่

ด้านทรัพยากร บ้านจะบูนี่มาอาศัยอยู่ก่อนมีความเป็นเจ้าของพื้นที่เวลาอาข่าบ้านป่าคาสุขใจจะมาทำต้องเช่า หรืออาข่าบางคนที่มีเงินก็ซื้อที่จากลาหู่ เวลาจะใช้ไม่ในการสร้างบ้านก็มีการนำเหล่า 1 ขวดไปขอเจรจาทุกครั้ง ชาวลาหู่ก็อนุญาตถึงจะตัดไม้ใช้ประโยชน์ได้ ทุกคนก็ทำตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้

ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ลาหู่กับอาข่า ถือว่าเป็นพี่น้องกัน เวลามีประเพณีวัฒนธรรมก็จะไปเที่ยวหากัน ลาหู่มีปีใหม่ ก็เชิญอาข่ามาเที่ยว เวลาอาข่ามีงานก็เชิญลาหู่ไปเที่ยวมีการซื้อขายผลิตจากชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ สุกร สุนัข เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจกับบ้านพนาสวรรค์

ด้านทรัพยากร บ้านพนาสวรรค์มาอาศัยอยู่ก่อน มีความเป็นเจ้าของพื้นที่เวลาอาข่าบ้านป่าคาสุขใจจะมาทำต้องเช่าที่ และเวลาจะใช้ไม่ในการประกอบพิธีก็มีการนำเหล่า 1 ขวดไปขอเจรจาทุกครั้ง ชาวจีนอนุญาตแต่ต้องตัดจำนวนเท่าที่ขอ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นคนไปดูแลที่ ถึงจะตัดไม้ใช้ไปใช้ได้ ทุกคนก็ทำตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้ บางคนก็ขโมยตัดถ้าจับได้ก็ต้องโดนปรับตามกฎหมายหมู่บ้าน บ้านพนาสวรรค์ทำให้ชาวบ้านป่าคาสุขใจได้ตั้งหมู่บ้านอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ชาวบ้านป่าคาสุขใจเป็นหมู่บ้านที่ปกครองโดยคนจีน ต้องไปช่วยแรงงานคนจีนทุกปี ทั้งสองบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดี เวลามีประเพณีวัฒนธรรมก็ไปเที่ยวหากันเป็นประจำ มีการซื้อขายและแลกเปลี่ยนเรื่องของสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ สุกร ผลผลิตทางการเกษตร

ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านจะบูนี่กับบ้านพนาสวรรค์

ด้านทรัพยากร บ้านจะบูนี่ มาอาศัยอยู่ก่อน มีพื้นที่เยอะ เวลาคนจีนเข้ามาแล้วก็แล้วแต่ว่าเขาจะจับจองที่ไหน แต่ต้องไม่ใช่พื้นที่ที่มีเจ้าของอยู่แล้ว ทำให้บ้านจะบูนี่กับบ้านพนาสวรรค์ได้มีการพูดคุยกันและแบ่งพื้นที่ชัดเจน ตั้งแต่เริ่มต้น การใช้ทรัพยากรที่มีกฎระเบียบและเคารพกฎระเบียบทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องการใช้ทรัพยากร

ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ บ้านจะบูสีกับบ้านพนาสวรรค์มีความสัมพันธ์ที่ดีเรื่องวัฒนธรรมเพราะคนจีนสามารถพูดภาษาลาหู่ได้ เวลาถึงงานประเพณีปีใหม่ก็จะเที่ยวหากัน และลาหู่ก็จะมีการค้าหัวผู้อาวุโสในหมู่บ้านพนาสวรรค์ มีการแยกการปกครองที่ชัดเจน และคนจีนเป็นคนที่ขยัน ทำให้มีฐานะดีกว่าคนลาหู่ ทำให้ลาหู่มารับจ้างทำไร่ ทำสวนที่บ้านพนาสวรรค์

ความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูสี บ้านพนาสวรรค์และมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา

ด้านทรัพยากร มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาเป็นสื่อกลางที่จะชวนทั้งสามหมู่บ้าน คือ บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูสี และบ้านพนาสวรรค์มาประชุมกันเพื่อวางแผนในการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์น้ำ และจัดปลูกไม้ยืนต้น แต่ละหมู่บ้านมีการตั้งกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าและการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของแต่ละหมู่บ้าน

ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาได้ทำให้ทั้งสามหมู่บ้านมีหน่วยงานราชการเข้ามาสำรวจและมีขึ้นในทะเบียนของศูนย์ชาวเขา และทำให้ลาหู่บ้านจะบูสี อาศัยบ้านป่าคาสุขใจได้เป็นที่ยอมรับของคนจีน เพราะครูแดงได้ชวนทั้งลาหู่และอาฮาพัฒนาความคิด ให้ทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยและมีการขุดถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ในขณะเดียวกันครูแดงก็ได้เข้าไปพูดคุยและแสดงความเคารพคนจีนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

บทบาทที่สำคัญด้านการมีส่วนร่วมของมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา คือการที่ดึงชาวบ้านจากสามบ้าน คือ บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูสี และบ้านพนาสวรรค์ เข้ามาสู่กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกคนเริ่มตั้งแต่คิดวางแผนเรื่องของการจัดการทรัพยากรร่วมกัน จากที่ก่อนหน้านี้ชาวบ้านเคยแต่รับคำสั่ง(ระบบทหาร) มาคิดร่วมกัน ไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่เพื่อศึกษาความรู้เพิ่ม ทำให้การแบ่งชนชั้นในความเป็นเจ้านายกับลูกน้องก็ค่อย ๆ หายไป ชาวบ้านป่าคาสุขใจก็ไม่ต้องไปใช้แรงงานให้กับคนจีนอีก มีการปกครองเป็นเริ่มเข้าสู่ระบบประชาธิปไตย ชาวเขาเผ่าอาฮา และลาหู่ก็ได้รับสัญชาติไทย ระบบทหารจีน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเป็นทหารน้อยก็เริ่มหมดไป มีการตั้งหมู่บ้านเป็นทางการ และมีผู้ใหญ่บ้านที่เป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่บ้านป่าคาสุขใจ และบ้านพนาสวรรค์ บ้านละ 1 คน บ้านป่าคาสุขใจก็ไม่ต้องเช่าพื้นที่ของชาวลาหู่และชาวจีน อีกต่อไป แต่มีการจัดหาพื้นที่ ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและมีการจัดการที่ทำกิน มีการจัดการที่ป่าอย่างชัดเจน จนถึงทุกวันนี้

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ในรูปแบบป่าชุมชน ที่เกิดจากปัจจัยภายใน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบของป่าชุมชนที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ จากการศึกษาพบว่าเป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ สิริศักดิ์ มีเมล์ (2537: 183) ได้กล่าวว่าการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยถือเป็นจุดสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร ที่สามารถแยกพิจารณาการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ ดังนี้

1. เป็นการให้ความสำคัญและการยอมรับแก่บทบาทของชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความสมัครใจตามสิทธิเสรีภาพของการเป็นพลเมืองและต้องได้รับเกียรติในการเข้าร่วม หรือได้รับการเคารพในสิทธิของตนจากผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นการสร้างการความรู้สึกร่วมกัน ความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้น ที่อาจเกิดจากการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนรับผลประโยชน์ร่วมกัน
3. ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จากความร่วมมือกัน
4. เป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงออกซึ่งความสามารถที่มีอยู่
5. ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์เพิ่มสูงขึ้น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2537: 182) ได้เสนอมุมมองการมีส่วนร่วมที่อาจเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร เป็นต้น
2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจที่จะกระทำ
3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ

การจัดการป่าชุมชนโดยใช้ฐานประเพณีและวัฒนธรรมของบ้านป่าคาสุขใจ

จากการสัมภาษณ์นายอาจ อ้ายซาง ลักษณะเขตป่าของบ้านป่าคาสุขใจจะแบ่งออกเป็นโครงใหญ่ คือ ป่าพิธีกรรม ที่เป็นป่าหวงห้ามให้เข้าไปตัดไม้บริเวณนั้นเป็นอันขาด ส่วนบริเวณนอกเหนือจากนั้น ตัดไม้แต่ต้องขออนุญาตกรรมการก่อน ซึ่ง ป่าหวงห้ามนั้นจะมีอยู่ 4 ที่ คือ

1. ประตู่ผี
2. ป่าช้า
3. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และ
4. ป่าพิธีกรรม ซึ่งโดยวิธีปฏิบัติดังกล่าวได้มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องของกระบวนการจัดการทรัพยากรป่าคือ

1. **ประตู่ผี** สำหรับประตู่ผีนั้นเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้านและเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมากที่สุดเป็นประตู่ที่สร้างไว้สำหรับเป็นตัวแทนชาวบ้านเอาไว้คอยปกป้องดูแลสมาชิกในหมู่บ้านมีความปลอดภัยและเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับป่าวิถีชีวิตของคนหมู่บ้าน ประตู่ผีของชาวอาข่ามีอยู่ 3 ประตู่ คือ

1.1 **ประตู่ใหญ่ (หล่อข่อมา)** คือ ประตู่พ่อ หรือประตู่หลักของหมู่บ้าน มักจะสร้างประตู่ใหญ่ไว้บริเวณที่มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อเอาไว้ทำพิธีกรรมในหมู่บ้าน เช่น เวลาทีมงานแต่งงานของสมาชิกในหมู่บ้านจะต้องลอดประตู่เข้ามาในหมู่บ้าน และวันรุ่งขึ้นเวลาประมาณ 08.00 น. ต้องทำพิธีลอดออกไปอีกครั้งหนึ่ง เวลาในหมู่บ้านมีคนเสียชีวิตจะต้องนำศพลอดผ่านประตู่ผี และคนที่ไปฝั่งศพกลับมาก็ต้องลอดประตู่ผีทุกคน มีความเชื่อว่าไม่ให้ผีหรือสิ่งไม่ดีเข้ามาในหมู่บ้านได้ เวลาเกิดเด็กเกิดนอกหมู่บ้าน เช่น เกิดในโรงพยาบาล หรือเกิดในไร่ ทั้งแม่ทั้งลูกต้องลอดผ่านประตู่ผีกลับเข้ามาในบ้าน

หากไม่สบายก็ไปทำพิธีที่ประตู่พ่อเพื่อให้หาย เครื่องเส้นไหว้ที่ทำพิธีประกอบด้วย ไก่จำนวน 2 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว มีพวงมาลัยที่ทำจากดอก และมีตุ๊กตาอาข่า กูหนึ่ง คือ ผู้หญิงและผู้ชาย แต่งกายด้วยเครื่องประดับครบชุดและอุปกรณ์ในการทำอาชีพพร้อม ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของชาวบ้าน จะมีการประกอบพิธีในช่วงประมาณเดือนเมษายน ของทุกปี ปีละหนึ่งครั้ง

ข้อห้ามในบริเวณประตู่ผีคือ ในบริเวณ 10-20 เมตร ห้ามไปตัดต้นไม้ทุกชนิดและห้ามจับต้องเป็นอันขาด ถ้ามีคนตัดไม้หรือไปจับต้องตุ๊กตาจะต้องเลี้ยงผีโดยต้องเสียหมูจำนวน 1 ตัว และเหล้า 2 ขวด ชาวบ้านทั้ง หมู่บ้านต้องหยุดทำงานในวันนั้น เพราะหากไม่เลี้ยงจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถรับรู้ได้ว่าใครทำผิดหรือไม่ โดยดูจาก ความผิดปกติในบริเวณทำพิธีและบางครั้งมีหมาเห่าผิดปกติทำให้รบกวนชาวบ้าน ทางผู้อาวุโสก็จะเข้าไปดู ดังนั้นป่าบริเวณนี้จะเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประตู่ใหญ่ ของบ้านป่าคาสุขใจ นั้นจะตั้งอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านไปทางคอยแม่สลอง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของของหมู่บ้าน ถ้ามาจากคอยแม่สลองเข้ามาบ้านป่าคาสุขใจจะต้องเจอประตู่ใหญ่ก่อนถึงหมู่บ้านประมาณ 200 เมตร

1.2 ประตูลึก (หล่อข่อย) เป็นประตูที่สร้างขึ้นบริเวณทางเข้าหมู่บ้านอีกด้านหนึ่ง เพื่อเป็นสถานที่เข้าออกของคนที่มีนบถือศาสนาพุทธที่จะมีการทำพิธีภายในหมู่บ้านหรือส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินหรือการเกษตรของชาวบ้าน เช่น การปลูกข้าวใหม่ กินข้าวใหม่ ทำพิธี ไหว้เจ้าที่ในไร่นา ต้องผ่านประตูลึกก่อน

เครื่องเล่นไหว้ที่ทำพิธี ประกอบด้วย ไก่จำนวน 2 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว จะไม่มีการทำเครื่องเล่นไว้ใหม่แต่จะนำของเก่ามาทาสีใหม่ ที่บ้านผู้นำศาสนาหรือ อาบอยู่มา ทำเสร็จแล้วผู้ชายนำไปไว้ในบริเวณที่ทำพิธี ความแตกต่างจากประตูใหญ่ คือ ไม่มีตุ๊กตาไม้

ข้อห้ามในบริเวณประตูคือ ห้ามไปตัดต้นไม้ทุกชนิดและห้ามจับต้องเป็นอันขาด ถ้ามีคนตัดไม้หรือไปจับต้องตุ๊กตาจะต้องเลี้ยงผีโดยต้องเสียมหมูจำนวน 1 ตัว และเหล้า 2 ขวด ชาวบ้านทั้ง หมู่บ้านต้องหยุดทำงานในวันนั้น เพราะหากไม่เลี้ยงจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถรับรู้ได้ว่าใครทำผิดหรือไม่ โดยดูจาก ความผิดปกติในบริเวณทำพิธีและบางครั้งมีหมาเห่าผิดปกติทำให้รบกวนชาวบ้าน ทางผู้อาวุโสก็จะเข้าไปดู ดังนั้นป่าบริเวณนี้ จะเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประตูเล็ก ของบ้านป่าคาสุขใจ นั้นจะตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ทางไป บ้านใกล้ฟ้า มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา(พชช.) ใกล้ ๆ กับ บ้านอาบอจาซ่า

1.3 ประตูไล่ผี (หล่อข่อยเป็ยะ) เป็นประตูที่เอาไว้ไล่ผีในหมู่บ้านให้ออกจากหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะยิงปืน ตะ โคน จุดประทัด ให้เสียงดังและใช้มีดไล่หรือร้องไปตามหมู่บ้าน เด็ก ๆ ทุกคนจะต้องถือไม้ที่ทำเป็นมิด ปืน ระบายสีให้สวยงาม ผู้ที่เข้าร่วมจะเป็นเด็กผู้ใหญ่ทั้งหมด ไม่มีเด็กผู้หญิง เพราะ พิธีกรรมของผู้ชาย ผู้หญิงห้ามไปเล่น และมีการถือขนมไปด้วย เพื่อให้เด็กกินเวลาไล่ผีออกทางประตูไล่ผีเสร็จ ก็นำขนมมารวมกันที่บ้านหมอผี เพื่อให้เด็กได้กิน ซึ่งบริเวณนี้ก็ห้ามตัดไม้เช่นเดียวกับประตูทุกประตู

ข้อห้ามในบริเวณประตูคือ ห้ามไปตัดต้นไม้ทุกชนิดและห้ามจับต้องเป็นอันขาด ถ้ามีคนตัดไม้หรือไปจับต้องตุ๊กตาจะต้องเลี้ยงผีโดยต้องเสียมหมูจำนวน 1 ตัว และเหล้า 2 ขวด ชาวบ้านทั้ง หมู่บ้านต้องหยุดทำงานในวันนั้น เพราะหากไม่เลี้ยงจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถรับรู้ได้ว่าใครทำผิดหรือไม่ โดยดูจาก ความผิดปกติในบริเวณทำพิธีและบางครั้งมีหมาเห่าผิดปกติทำให้รบกวนชาวบ้าน ทางผู้อาวุโสก็จะเข้าไปดู ดังนั้นป่าบริเวณนี้ จะเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประตูไล่ผี ของบ้านป่าคาสุขใจ นั้นจะตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ใกล้ ๆ กับบ้านผู้นำศาสนาหรือ อาบอยู่มา ส่วนใหญ่จะเป็นทางไปไร่ของชาวบ้าน

2. ป่าช้า ในความเชื่อของชาวอาข่า นั้น ป่าช้าที่อยู่ของผีทั้งหลายห้ามคนเข้าไปยุ่งเกี่ยว ซึ่งอาข่า นั้นจะฝังศพในป่าที่ไม่ใช่ป่าพิธีกรรม ส่วน โลงศพนั้นจะไม่มี การซื้อจากที่อื่น เพราะ

จะต้องทำขึ้นเอง โดยจะเลือกเอาต้นไม้ขนาดใหญ่ สามารถหาจากที่ไหนก็ได้ในบริเวณป่าของหมู่บ้าน เมื่อมีคนตายขึ้นคนแรกของหมู่บ้าน ผู้นำก็จะไปหาบริเวณที่เป็นป่าเพื่อทำเป็นป่าช้าโดยจะใช้ภูเขา 1 ลูก เป็นป่าช้า

ห้ามคนเข้าไปตัดไม้ในภูเขาลูกนั้นเป็นอันขาด โดยเฉพาะในบริเวณรอบ ๆ ประมาณ 600 เมตร และหากมีใครเข้าไปตัดหรือไปล่วงเกินก็จะต้องเลี้ยงผี โดยการเสีหหมู 1 ตัว และเหล้า 2 ขวด เพื่อขอขมา ซึ่งป่าช้าจะเป็นป่าที่คนไม่ค่อยเข้าไปเพราะว่าเป็นสถานที่อยู่ผี ทำให้ภูเขาลูกนั้นจะเป็นป่าที่มีความหนาแน่นด้วยต้นไม้และมีความอุดมสมบูรณ์มาก

เคยมีคนเข้าไปทำผิด คือ หมู่บ้านอื่นไม่รู้ว่าเป็นป่าช้า เขาเข้าไปตัดไม้ ในบริเวณป่าช้า ทำให้มีเหตุการณ์หมาเห่าผีดกคดี ชาวบ้านเชื่อว่าผีเข้ามาในหมู่บ้าน จนผู้นำศาสนาต้องเข้าไปดูและจับคนกระทำผิด ได้จึงเสียบค่าปรับ และชาวบ้านก็นำเงินค่าปรับไปซื้อหมู 1 และเหล้า 2 ขวด ชาวบ้านหยุดทั้งหมู่บ้านและทำพิธีขอสมานที่ป่าช้า ค่าปรับผู้นำศาสนาหรืออาบอยู่มาเป็นผู้กำหนด

ป่าช้าของบ้านป่าคาสุขใจ นั้นมี 2 แห่ง คือ ป่าช้าทั่วไป อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นภูเขา 1 ลูก มีป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก และอีกแห่งเป็นป่าช้าเด็ก จะอยู่บริเวณทิศใต้ของหมู่บ้านบริเวณที่เป็นภูเขาหน้าผาสูง คนไม่ค่อยไป จะเป็นป่าช้าที่ฝังเด็กคลอดก่อนกำหนด หรือกรณีแท้งลูก

3. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นสถานที่ที่ชาวอาข่าให้ความสำคัญ และต้องดูแลเป็นพิเศษ เพราะว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้องกับการทำไร่ทำสวน ทำมาหากิน และรวมทั้งเป็นสถานที่ที่ต้องเอาน้ำไปทำพิธีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในการเลือกบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้น ต้องเป็นสถานที่ที่มีน้ำพุขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่มีน้ำที่อื่นไหลเข้ามาได้ ป่าต้องอุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญบ่อน้ำต้องห้ามไม่ให้แห้งเป็นอันเด็ดขาด เพราะน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากมีน้ำเรื่อย ๆ ก็เปรียบเหมือนหมู่บ้านจะมีน้ำดี ผนดี ปลูกข้าวได้ดี พืชพันธุ์ดี ดังนั้น บริเวณบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้นห้ามมิให้ใครมาตัดไม้บริเวณนี้ และจะมีการทำพิธีบริเวณนี้ทุกปีของเดือนเมษายน ก่อนการเข้าสู่การปลูกพืช โดยใช้ ไก่ 2 ตัว เป็นเครื่องทำพิธี บริเวณนี้ก็จะร่มรื่นและมีน้ำไหลออกตลอดปี

4. ป่าพิธีกรรม (แมงข่องลอง) เป็นป่าที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน เพราะว่าชนเผ่าอาข่า เชื่อว่า หากต้นไม้ดี เรา ก็จะอยู่ดีกินดีด้วย จึงมีการหาป่าพิธีกรรม เพื่อเป็นการมัดมือหรือการทำขวัญให้ต้นไม้ เพื่อให้ต้นไม้บริเวณนั้นจะต้องเลือกที่มีป่าอุดมสมบูรณ์และมีน้ำ เพื่อจะได้ทำให้ป่าบริเวณนั้น เติบโตเร็ว และให้มีน้ำตลอดปี เพราะสามารถนำน้ำไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ห้ามตัดไม้ทุกชนิด โดยจะมีต้นไม้ 1 ต้น ที่เอาไว้ทำพิธีโดยใช้ไก่ 2 ตัว หมู 1 ตัว เป็นเครื่องเส้นไหว้ในการทำพิธี ทำในช่วงประมาณเดือนเมษายนของทุกปี

ป่าพิธีกรรมของบ้านป่าคาสุขใจจะอยู่บริเวณไปทางสำนักงานมูลนิธิพัฒนาชุมชน และเขตภูเขา หรือทางไปบ้านกิวสะไต สำหรับพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับป่าของชาวอาข่า นั้น สถานที่ทุกที่ล้วนให้ความสำคัญกับป่าทุกที่ เพราะชาวอาข่ามีความเป็นอยู่ ที่มีความเชื่อว่า ถ้าไม่มีป่า ชาวอาข่าก็อยู่ไม่ได้ ถ้ามีป่าอุดมสมบูรณ์เราก็อยู่ได้ด้วยเหมือนกัน ชาวอาข่าให้ความสำคัญกับป่าพอ ๆ กับชีวิต เพราะความเชื่อ และพิธีกรรมล้วนเกี่ยวข้องกับป่าทั้งสิ้น และยังคงดำรงรักษาวิถีชีวิต มาถึงปัจจุบันไม่ว่าจะย้ายไปที่ใด ก็ยังคงมีการสอน ลูกหลาน ถึงสถานที่และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าเหล่านี้อยู่นอกเหนือจากป่าที่เป็นสถานที่หวงห้ามของหมู่บ้านแล้วในพื้นที่อื่น ๆ สามารถตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการหมู่บ้านก่อนและมีการกำหนดกฎกติกา ร่วมกันในหมู่บ้านที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันมาตลอดแม้ไม่มีการจัดเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ชาวบ้านก็ยังทำตาม

การจัดการป่าชุมชนโดยใช้ฐานประเพณีและวัฒนธรรมของ บ้านจะบูนี

จากการสัมภาษณ์นายอาอู่ มูเซอ ลักษณะป่าของบ้านจะบูนีจะแบ่งออกเป็นป่าพิธีกรรม ที่เป็นป่าหวงห้ามให้เข้าไปตัดไม้บริเวณนั้นเป็นอันขาด และป่าสำหรับทำพิธีกรรมของหมู่บ้านซึ่ง เขตป่าหวงห้ามนั้นจะสามารถดูจากกิจกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับป่าดังนี้

1. การเกษตร หรือก่อนถึงฤดูการเพาะปลูก ประมาณเดือนมีนาคม ของทุกปี โดยชาวลาหู่เชื่อว่าในการเตรียมพื้นที่การเกษตรนั้น ชาวบ้านได้แผ้วถางหญ้า การเผาหญ้าไร การทำกิจกรรมดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ต้นไม้ ต้นหญ้า หรือสิ่งมีชีวิต เช่น หนอน ตั๊กแตน ผีเสื้อ ที่อยู่ในไร่อยู่ในป่าได้รับผลกระทบและตายเป็นจำนวนมาก จึงต้องทำบุญให้ล้างบาป ถ้าไม่ทำพิธีก็อหฺรยล้างบาปชาวบ้านมีความเชื่อว่า การทำการเกษตรใน ไร่จะไม่ได้รับผลผลิตที่ดี

2. ประเพณีสร้างศาลา (ซาละเตเว) เป็นประเพณี ที่ชาวลาหู่ได้ร่วมกันทำเพื่อเป็นการทำบุญหมู่บ้านร่วมกัน ชาวลาหู่มีความเชื่อว่า การสร้างศาลาถวายไว้ที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ทางไปพื้นที่การเกษตร เพื่อให้คนที่เดินทางไปมาได้พักผ่อนซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นการทำบุญที่เชื่อว่าได้บุญมาก

3. ประเพณีเลี้ยงผีป่า (มอเหล่เว) เป็นประเพณีบวชป่า ของชาวลาหู่ ซึ่งไม่ได้ทำทุกปี จะทำสลับกับประเพณีศาลาเตเว (พิธีสร้างศาลาถวายเจ้าป่าเจ้าเขา) โดยจะทำในช่วงประมาณเดือนมิถุนายน ช่วงที่ข้าวโพดเริ่มออกฝัก พิธีบวชป่าจะทำในป่าชาวบ้านเรียกว่า “มอเหล่คอ” ซึ่งแปลว่า คอยที่ใช้บวชป่า ซึ่งผู้นำศาสนาผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเลือกป่าบริเวณที่สูง ๆ คูแล้วเป็นป่าที่สะอาด คนทั่วไปเข้าไปยาก เพราะเชื่อว่าบริเวณนี้เป็นที่อยู่ของเจ้าป่าเจ้าเขาทั้งหมด ในบริเวณ

หมู่บ้าน เหตุที่ต้องเป็นพื้นที่ที่คนเข้าไปยากนั้นเพราะถ้าเป็นป่าทั่วไปคนจะเข้าไปล่าสัตว์ เก็บของป่า ทำให้รบกวนเจ้าป่าเจ้าเขา ในการทำพิธีจะนำพืชพันธุ์ ผัก ผลไม้ ที่นำมาจากในไร่ หมู ไก่ ข้าวสาร ฯลฯ ไปถวาย เมื่อผู้นำศาสนาทำพิธีเสร็จแล้วก็จะนำ “ตาเหล่ว” (ไม้ไผ่ที่สานเป็น ตาราง) ไปผูกไว้กับต้นไม้และนำธงสีต่าง ๆ เช่น สีขาว สีแดง สีดำ สีเหลือง ปักไว้ที่โคนต้นไม้ให้รู้ว่าป่าบริเวณนี้ห้ามตัดโดยเด็ดขาด ส่วนใหญ่แล้วจะมีเนื้อที่ประมาณ 2-4 ไร่ ป่าบริเวณนี้ยังใช้ทำ พิธีกรรมอื่น ๆ อีกด้วย เช่น เลี้ยงผีป่า เวลามีคนไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นต้น ปัจจุบัน สถานที่ มอเหล่ว จะอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน หรือ บริเวณทางจากบ้านป่าคาสุขใจไปบ้าน จะบุลี

4. พิธีกรรมการฝังศพ เป็นพิธีกรรมการจัดการกับศพของคนตายของชาวลาหู่ ทั่วไป โดยส่วนมากถ้ามีคนตายจะทำพิธีในหมู่บ้าน 1 วัน แล้วนำศพไปฝังในป่า เรียกป่าบริเวณ นั้นว่า “ซอตุ่คอก” (คอกฝังคน) ซึ่งป่าบริเวณนั้นจะห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่ามีเทวดารวมทั้ง วิญญาณของคนตายต่าง ๆ สิงสถิตอยู่ เป็นหมู่บ้านของคนตาย ฉะนั้นห้ามคนไปตัดไม้ทุกชนิด และ การจะเข้าไปบริเวณป่าจะต้องกล่าวขออนุญาตก่อน ไมอย่างนั้นก็จะทำให้ไม่สบาย ปัจจุบันจะอยู่ ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

การจัดการป่าชุมชนโดยใช้ฐานความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างชุมชน

ป่าชุมชน เป็นป่าที่มีพื้นที่มากที่สุด กระจายตัวอยู่รอบ ๆ ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ ซึ่ง จะสามารถบ่งชี้ถึงความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และการจัดการที่ดีใน การใช้ทรัพยากรป่าชุมชน

โซนที่ 1 (ป่าบวช) เป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญของบ้านพนาสวรรค์มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ไม่มีการเกิดไฟไหม้ป่าเลยในรอบ 20 ที่ผ่านมา เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด อยู่ติด ถนนทางถ้าเข้ามาจากหมู่บ้านจะอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านป่าคาสุขใจ เป็นป่าผืนเดียวกับป่า ประตู่ผีใหญ่ของหมู่บ้าน สมัยก่อนชาวบ้านพนาสวรรค์เคยไปทำไร่ แต่ไม่ได้กินเนื่องจากหนูกิน หมด ทำอยู่ประมาณ 3 ปี แต่ไม่เคยได้ผลผลิตดี ทั้ง ๆ ที่เป็นป่า ทำให้ชาวบ้านไม่ไป ทำไร่อีก และ ปลดปล่อยให้เป็นป่าที่สมบูรณ์ ป่าชุมชน

โซนที่ 2 (ป่าลิง) ที่อยู่บริเวณทางไปบ้านจะบุลี อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของ ACCU เป็นป่าที่สามารถไปตัดไม้มาใช้สอยในชีวิตประจำวันได้ แต่ต้องมีกฎระเบียบในการใช้ที่ดี เคยมีคนที่ไม่เคารพกฎหมู่บ้านและคณะกรรมการจับได้ ก็มีการเสียค่าปรับ ตามกฎระเบียบของ ชุมชน และป่าชุมชน

โซนที่ 3 (ป่าช้า) ที่ติดกับป่าช้า อยู่ติดตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นป่าที่มีลักษณะพื้นที่กว้างมาก เพราะติดกับป่าปลูก ที่ทางมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาช่วยกันปลูก เป็นป่าที่ชาวบ้านสามารถหาฟืนได้ แต่ไม่สามารถตัดไม้มาสร้างบ้าน เพราะเป็นป่าชุมชนที่ได้อนุรักษ์ไว้ ฟืนนี้ชาวบ้านป่าคาสุขใจจะเป็นผู้ที่ดูแลรักษาภายในหมู่บ้าน และเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก

1. ป่าบวช เป็นป่าที่เกิดจากความร่วมมือ อาช่าบ้านป่าคาสุขใจและเงินฮ้อบ้านพนาสวรรค์

ป่าบวช อยู่ป่าชุมชนโซนที่ 1 เป็นป่าสาธารณะประโยชน์ที่มีพื้นที่ติดกับ 2 ชุมชน คือบ้านป่าคาสุขใจและหมู่บ้านพนาสวรรค์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ 100 ไร่เป็นป่าที่คนในชุมชนทั้งสองเห็นว่าเป็นป่าที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นป่าต้นน้ำของทั้งสองหมู่บ้าน ในอดีตป่าบริเวณนี้สามารถใช้สอยได้แต่ต่อมาชาวบ้านเล็งเห็นว่า ถ้าไม่อนุรักษ์ไว้ก็จะส่งผลให้น้ำคั้นน้ำใช้ไม่มี จึงเป็นแนวคิดให้ชาวบ้านได้ตกลงกันที่จะทำพิธีบวชป่า เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2539 หลังจากทำพิธีบวชป่าเสร็จสิ้น แล้วชาวบ้านแถบนี้ก็เรียกป่าผืนนี้ว่า “ป่าบวช” ป่าบริเวณดังกล่าวจะตัดไม้ไม่ได้ ถ้ามีการลักลอบตัดไม้ในบริเวณดังกล่าว ก็มีกฎหมายไว้ ให้มีการปรับกันเกิดขึ้น ถ้าคนอาช่าไปตัดไม้ในบริเวณป่าของเงินฮ้อ ก็จะโดนคนเงินฮ้อปรับ ถ้าชาวเงินฮ้อมาตัดไม้ในเขตป่าของคนอาช่าก็จะโดนคนอาช่าปรับ สำหรับป่าในเขตพื้นที่ของชาวอาช่าบ้านป่าคา ก็ยังมีข้อยกเว้นให้ใช้ประโยชน์ได้บ้าง เช่นการตัดไม้มาทำโรงศพ หรือทำประตูลี้ ก็สามารถตัดไม้ เป็นต้น ป่าบวชไม่สามารถตัดใช้ได้ แต่ป่าชุมชนสามารถตัดใช้ประโยชน์ได้ บ้านป่าคาสุขใจได้มีการบวชป่า ที่เป็นลักษณะการทำพิธีผสมผสาน ระหว่างประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอาช่า กับ พิธีกรรมของชาวไทยพุทธ ร่วมกัน 2 ครั้งแล้ว คือ ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2539 และครั้งหลังสุด เมื่อ พ.ศ.2550 ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของบ้านป่าคาสุขใจทำให้เป็นที่สนใจของผู้คนทั้งคนในหมู่บ้านป่าคาสุขใจและหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน เพราะลักษณะป่ามีการจัดการอย่างชัดเจน เช่น ป่าบวชห้ามตัดไม้ จึงมีป่าชุมชนที่เอาไว้ตัดไม้ใช้ประโยชน์ได้ และที่สำคัญชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมใช้ประโยชน์

2. ป่าลิง เป็นป่าที่เกิดจากความร่วมมืออาช่าบ้านป่าคาสุขใจและลาหู่บ้านจะบูนี

ป่าลิง อยู่ป่าชุมชนโซนที่ 2 เป็นป่าสาธารณะประโยชน์ที่มีพื้นที่ติดกับ 2 ชุมชน คือบ้านป่าคาสุขใจ และบ้านจะบูนี เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีเนื้อที่ประมาณ 5,000 ไร่ มี

ลักษณะเป็นภูเขาสูง มีหน้าผาที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปถึงได้ ทำให้มีฝูงลิง อยู่บริเวณนี้จำนวน 11 ตัว ชาวบ้านเลยตั้งชื่อป่าผืนนี้ว่า “ป่าลิง” ก็จะเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกัน มีเขตติดต่อกับตำบลป่าดึ่ง หลายหมู่บ้าน ไม่มีชาวไปทำไร่บริเวณป่าลิง ทำให้มีความหลากหลายทางพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง กวาง นก กระรอก และ มีหน่อไม้ มีหนอนไม้ไผ่ มีปลาในแม่น้ำจัน และที่สำคัญที่สุด คือ มีลิงป่า ซึ่งป่าในบริเวณแถบคอยแม่สลอง ไม่มีป่าผืนไหนที่มีลิง นอกจากบริเวณนี้ จึงได้ตั้งชื่อว่าป่าลิง และสภาพภูมิประเทศบริเวณป่าลิง จะเป็นภูเขาสูง มีหน้าผา อากาศเย็นตลอดปี มีเห็ดหลายชนิด โดยเฉพาะเห็ดถอบ เป็นป่าที่ชาวบ้านสามารถหาของจากป่าได้ตลอดทั้งปี ปัจจุบันป่าลิงได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน จำนวน 2,000 ไร่ และชาวบ้านได้ตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า

กฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน

1. ห้ามตัด ไม้เพื่อแปรรูปขายให้คนนอกชุมชน
2. ห้ามบุกรุกแผ้วถางลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่อนุรักษ์และป่าต้นน้ำ
3. ห้ามตัด ไม้เพื่อเอาไข่มดแดง ผึ้ง ต่อ สัตว์ป่าทุกชนิด
4. ห้ามตัด ไม้คืบเพื่อเผาถ่านและกันตัน ไม้เพื่อให้มันตาย
5. ห้ามจุดไฟเผาป่า(ไร่พื้นที่ป่าชุมชนต้องทำแนวกันไฟ)
6. ห้ามนำกล้วยไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ไปจำหน่ายหรือขาย
7. ห้ามขายพื้นที่ทำกินในเขตป่าชุมชน,ป่าอนุรักษ์ ,ป่าต้นน้ำ
8. ห้ามคนนอกเขตหมู่บ้านจะบุสิมาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
9. ห้ามล้างถังน้ำยาเคมีลงในลำห้วย
10. ห้ามทิ้งขยะลงในลำห้วย
11. ห้ามล่าสัตว์เพื่อขายให้คนนอกชุมชน

บทลงโทษ

1. ตัดไม้แปรรูปเพื่อขายนอกชุมชนปรับ 500-30,000 บาท / ครั้ง
2. ตัดไม้เผาถ่านเพื่อขายปรับ 300 บาท / ครั้ง
3. จุดไฟเผาป่าในกรณีที่ไม่ได้เผาไร่ปรับ 1,000 บาท / ครั้ง
4. บุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน(ขายพื้นที่ทำกิน)ครั้งแรกให้มีการตัดเดือนหากมีการทำ

ผิดอีกครั้งให้คณะกรรมการพิจารณาบทลงโทษตามความผิด

หมายเหตุ อนุญาตให้นำไม้มาสร้างบ้านได้ แต่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการก่อนและต้องปลูกทดแทนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งโดยทุกครอบครัวร่วมกันปลูก (ครอบครัวที่ขอไม้ไปสร้างบ้านห้ามซื้อ – ขาย ให้คนนอกชุมชน)

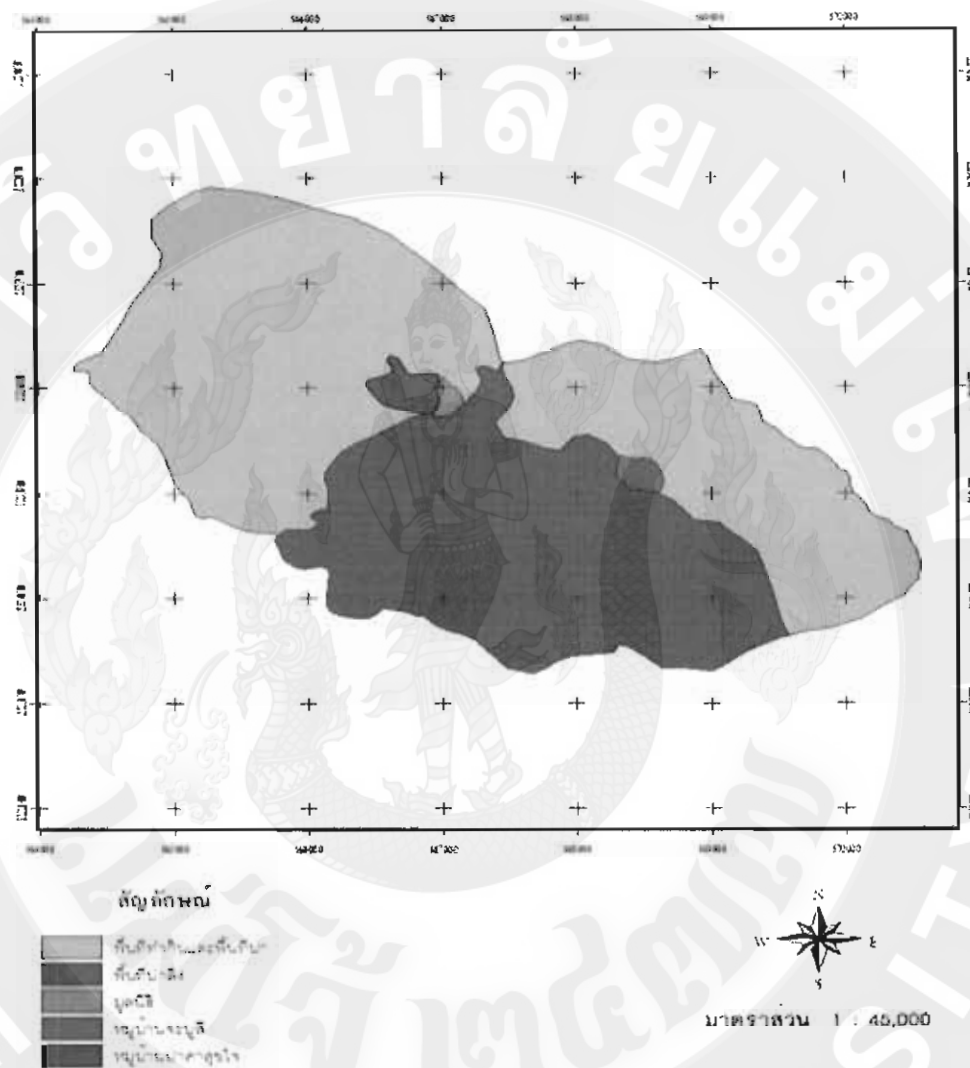
รูปแบบการรักษา ชาวบ้านทุก ๆ คนช่วยกันรักษาป่าชุมชนทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การกำหนดพื้นที่ว่าเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน ช่วยกันดูแลตั้งกฎระเบียบในการใช้ป่า เรื่อง ไฟป่า เรื่อง การตัดไม้ ใช้ประโยชน์จากป่าได้ไม่ว่าจะเป็นการหาของป่ามากิน มาใช้ประโยชน์ สร้างบ้าน ทำรั้ว สามารถทำได้ทุกคนโดยผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน จะมีการปรับกันเกิดขึ้นเมื่อมีคน ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ

รูปแบบการใช้ประโยชน์ ชาวบ้านทุก ๆ ครอบครัว สามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์ได้จากพื้นที่บริเวณป่าชุมชน อดีต จะนำไม้มาใช้สอย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านทำรั้ว จะสามารถใช้ได้ตามความต้องการ แต่เมื่อมีหน่วยงานพัฒนาเข้ามาในชุมชนได้ให้ความรู้ประโยชน์ของป่าไม้แก่ชาวบ้าน ในปัจจุบันก่อนที่ชาวบ้านจะตัดไม้ (ถ้าเป็นไม้ใหญ่) ใช้สร้างบ้าน จะต้องมาถามคณะกรรมการและผู้อาวุโสในหมู่บ้านก่อนจึงจะสามารถตัดได้

3. ป่าช้าเป็นป่าที่เกิดจากความร่วมมือ ของคนในชุมชนบ้านป่าคาสุขใจเอง

ป่าช้า ป่าชุมชนโซนที่ 3 เป็นป่าสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจช่วยกันดูแลเอง ป่านี้ไม่มีหมู่บ้านอื่นมาร่วมดูแล จึงทำให้การบริหารจัดการและการดูแลรักษาจะง่ายกว่าป่าสองแห่งที่กล่าวมาข้างต้น เป็นป่าที่มีลักษณะพื้นที่ที่กว้างมาก เพราะติดกับป่าปลูก ที่ทางมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาช่วยกันปลูก เป็นป่าที่ชาวบ้านสามารถหาฟันได้ แต่ไม่สามารถตัดไม้มาสร้างบ้าน เพราะเป็นป่าชุมชนที่ได้อนุรักษ์ไว้ และเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก

แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินหมู่บ้านป่าคาสุขใจ และจะบุลี

ภาพ 4 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินหมู่บ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบุลี
ที่มา: เวทีการจัดทำผังชุมชนบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบุลี (2-5 ส.ค. 2550)

ป่าชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ เป็นป่าที่ชาวบ้านได้อนุรักษ์ไว้อยู่แล้ว เพียงแค่เข้าไปบริหารจัดการในประเด็นของการใช้ประโยชน์ เพราะป่าชุมชนเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในตัวของป่าอยู่แล้ว เช่น เป็นป่าต้นน้ำ เป็นป่าใช้สอย ใช้ประโยชน์ในชุมชน ตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน จึงเป็นสิ่งที่จูงใจให้ชาวบ้านได้เกิดการอนุรักษ์ป่า

ปัจจุบันนี้บ้านป่าคาสุขใจกับบ้านพนาสวรรค์มีความขัดแย้งกันในเรื่องของการบริหารจัดการดูแลพื้นที่ เพราะเป็นเขตต้นน้ำบ้านพนาสวรรค์แต่อยู่ในพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ จึงยังหา

ทางออกร่วมกันไม่ได้ และจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนทั้งสองแห่ง คาดว่าน่าจะเป็นพื้นที่ป่าของบ้านพนาสวรรค์ เพราะคนบ้านพนาสวรรค์เคยได้เข้าไปทำไร่ เมื่อ 30 ปีก่อน และบ้านพนาสวรรค์ได้เข้ามาตั้งหมู่บ้านก่อนบ้านป่าคาสุขใจ บ้านพนาสวรรค์ได้ขอจดทะเบียนขอขึ้นเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้ว ยังไม่ได้อนุมัติ

บ้านป่าคาสุขใจกับบ้านจะบูนีมีความขัดแย้งกันในเรื่องของการบริหารจัดการพื้นที่ เพราะบางส่วนเป็นค้ำน้ำของบ้านจะบูนี บ้านจะบูนีได้ขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้จำนวน 2,000 ไร่ และมีการตั้งกฎระเบียบในการบริหารจัดการแล้ว แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์อยู่

ป่าชุมชนโซนที่ 3 อยู่ทางด้านทิศตะวันตก เป็นป่าที่สมบูรณ์ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี เป็นป่าที่ป่าคาสุขใจดูแลบ้านเดียวจึงไม่ค่อยมีความขัดแย้งกับชุมชนอื่น อย่างไรก็ตามการจัดการป่าชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมทำให้ชาวบ้านมีความเคารพในกฎระเบียบมากกว่าที่ชุมชนกำหนดขึ้นมาเอง และการมีป่าชุมชนร่วมกันระหว่างหมู่บ้านทำให้การบริหารจัดการยากกว่าการบริหารจัดการป่าเพียงหมู่บ้านเดียว แต่การดูแลป่าร่วมกันระหว่างหมู่บ้านทำให้ป่าฟื้นได้เร็วและมีความอุดมสมบูรณ์เพราะชาวบ้านยังมีความเกรงใจซึ่งกันและกัน การที่ทำให้หมู่บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบูนี และบ้านพนาสวรรค์ มีป่าชุมชนที่ดูแลร่วมกันได้จนประสบความสำเร็จ นั้นมีปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ มีกรมป่าไม้ และมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา เป็นตัวเชื่อมและกระตุ้นชุมชน

วิเคราะห์โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการจัดป่าบ้านป่าคาสุขใจ นั้นผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ ปริชาดิ วลัยเสถียร ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหาดังที่ Cohen and Uphoff. ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมประเมินผล (evaluation)

การวิเคราะห์โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ไว้เพียง 3 ขั้นตอน เพราะจากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นลักษณะการจัดการในชุมชนเอง ไม่พบ ข้อมูลที่แสดงให้เห็น ถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลอย่างชัดเจน จึงไม่ได้นำมาเขียนไว้ในงานวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 1 มีส่วนร่วมตัดสินใจวิเคราะห์ปัญหา

ลักษณะป่าชุมชนของบ้านป่าคาสุขใจเป็นป่าที่เกิดจากการประชุมร่วมกันของชาวบ้านป่าคาสุขใจ โดยมีตัวแทนมาจากครอบครัว ละ 1 คน ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนป่าชุมชนที่เป็นป่าพิธีกรรม นั้นผู้นำศาสนาหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเป็นผู้กำหนด เด็กและผู้หญิงไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดป่าพิธีกรรมนี้ ส่วนป่าชุมชนที่ร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน เกิดจากการประชุมประชาคมร่วมกันทั้งสามหมู่บ้านเมื่อเกิดปัญหาในการแย่งชิงทรัพยากร

ขั้นตอนที่ 2 มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือการปฏิบัติ

การมีส่วนร่วมในการดำเนินการหรือปฏิบัติเรื่องของป่าชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้กำหนดไว้ ถ้าใครฝ่าฝืนก็ดำเนินการตามกฎหมาย ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้นำชุมชนและหัวหน้าครอบครัว มักจะเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบและร่วมในการทำพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งร่วมดูแลรักษา

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม มีทั้งร่วมรับผลประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรง เป็นแหล่งหาอาหารของชาวบ้าน เป็นที่หาไม้มาสร้างบ้านเป็นที่อยู่อาศัย เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และประโยชน์ทางอ้อม คือ ทำให้มีอากาศที่ดี เป็นแหล่งรายได้ให้กับชุมชน

ตอนที่ 4 รูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ในรูปแบบป่าปลูก ที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในรูปแบบของป่าปลูกที่เกิดจากปัจจัยภายนอกชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ จากการศึกษาพบว่า เป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2537: 182) ได้กล่าวถึง แนวคิดที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวล ส่วนบุคคลที่บังเอิญเห็นพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือนร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน มีต่อสถานการณ์ที่เป็นผู้ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และการลงมือทำร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ถึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะให้เกิดความคิดริเริ่ม การกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

ความเป็นมาของโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 FPT (Forest Plantation Target)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และทรงมีพระราชทาน ปณิธานอันแน่วแน่ที่จะอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร พัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ ดังจะเห็นได้จาก ได้มีโครงการเกี่ยวกับเรื่องนี้จำนวนมาก เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งทรงเห็นความสำคัญและทรงดำเนินการด้วยพระองค์เองมาโดยตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ และในพระบรมราชวโรกาสที่จะทรงครองราชย์ครบ 50 ปี ใน พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระราชดำริที่จะปลูกป่าพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย

ในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เลขาธิการมูลนิธิ

แม่ฟ้าหลวง และนายสุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ให้มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ได้เข้ามาเป็นแกนกลางในการดำเนินการปลูกป่าพระราชทาน โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่าง ๆ และประชาชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเพาะพันธุ์ต้นไม้ การปลูกป่า ตลอดจนการบำรุงรักษาเพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากโครงการนี้

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 จำนวน 5 ล้านไร่ โดยมีระยะเวลาดำเนินงาน ตามโครงการฯ ดังนี้

ระยะที่ 1 ปี พ.ศ.2537 – พ.ศ.2539 (รวมระยะเวลา 3 ปี)

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.2545 (รวมระยะเวลา 6 ปี)

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2550 (รวมระยะเวลา 5 ปี)

ตามข้อมูลผลการดำเนินการ โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ของสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 (สำนักงานป่าไม้เขตเชียงรายเดิม) จังหวัดเชียงราย แปลงปลูกป่า FPT30/2 พื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง พื้นที่เป้าหมาย 2,000 ไร่ มีผู้เข้าร่วมปลูก 1,530 ไร่ เป็นพื้นที่เสื่อมโทรม 650 ไร่ ไม่มีการใช้งบประมาณของรัฐ (ข้อมูล ณ วันที่ 29 สิงหาคม 2549)

จากการตรวจเอกสารรายงาน โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ โดย คุณสุพจน์ หลีจา เลขาธิการมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา เรื่องความเป็นมาของโครงการปลูกป่าที่บ้านป่าคาสุขใจ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา และประชาชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จันแม่สลองได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารในการเขตลุ่มน้ำนี้โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่และเพื่อถวายเป็นราชสักการะในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 ป่าปลูกถาวร เป็นป่าปลูกในพื้นที่ไร่เก่าของชาวบ้าน โดยได้รับทุนสนับสนุนจากธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือ มีป่าอยู่ 3 แปลง คือ บริเวณติดแม่น้ำจันเป็นป่าปลูกแปลงใหญ่มีพื้นที่จำนวน 500 ไร่ ส่วนอีกแปลงอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านเป็นป่าปลูกแปลงเล็กมีพื้นที่จำนวน 300 ไร่ เรียกว่าป่าพระราชทาน เป็นป่าที่ปลูกในบริเวณไร่เก่าของชาวบ้านที่เสียสละที่ดินเป็นที่ปลูกป่าให้ป่าได้ฟื้นสภาพเร็ว และเป็นป่าที่ชาวบ้านปลูกเพื่อถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสครองราชย์ 50 พรรษา มีจำนวนพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ ในอนาคตป่าบริเวณนี้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้เช่นเดียวกับป่าชุมชน

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ แปลง FPT 30/2 (Forest Plantation Target) ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าน้ำแม่คำ ป่าน้ำแม่สลอง ป่าน้ำแม่จันฝั่งซ้าย อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

โดย มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา แหล่งทุนที่สนับสนุน

1. ธนาคารแห่งประเทศไทย จำนวนงบประมาณ 3,000,000 บาท ระยะเวลา พ.ศ.2539-2543 จำนวน 1,000 ไร่ เป้าหมายพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ และบ้านจะบุลี
2. บริษัท ป.ต.ท.จำกัด (มหาชน) จำนวนงบประมาณ 4,500,000 บาท ระยะเวลา พ.ศ.2539-2543 จำนวน 1,500 ไร่ เป้าหมายพื้นที่บ้านแสนใหม่
3. Plan International จำนวนงบประมาณ 4,500,000 บาท ระยะเวลา พ.ศ.2539 - 2543 จำนวน 1,500 ไร่ เป้าหมายพื้นที่บ้านแสนใหม่ บ้านจะบุลี
4. บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) จำนวนงบประมาณ 2,000,000 บาท ระยะเวลา พ.ศ.2539-2543 จำนวน 2,000 ไร่ เป้าหมายพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ จะบุลี แสนใหม่ หล่อโย เฮโก และบ้านรวมใจ

แผนการดำเนินการโครงการปลูกป่าฯ FPT (Forest Plantation Target)

การดำเนินงานตามแผนของโครงการปลูกป่าฯ FPT ซึ่งแบ่งเป็น 4 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 การวางแผนงาน ช่วงที่ 2 ก่อนการปลูก ช่วงที่ 3 ระหว่างการปลูก ช่วงที่ 4 หลังการปลูก

ช่วงการวางแผน

วิธีการหาพื้นที่ปลูกป่าจากการเตรียมพื้นที่สำรวจพื้นที่โครงการเป็นลักษณะพื้นที่เสื่อมโทรม ที่รกร้างว่างเปล่า เป็นไร่เก่าและพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านคิดว่า เป็นดินเสื่อมโทรมเพราะปลูกได้ผลผลิตน้อย โดยมีชาวบ้านได้เสียสละพื้นที่ทำกินของตนเอง จำนวน 37 ราย เนื้อที่ 200 ไร่ ให้กับโครงการโดยการสำรวจ รั้ววัดพื้นที่โดย บริษัทจีโอกราฟฟิคดีไซดี จำกัด ร่วมกับชาวบ้านป่าคาสุขใจ ชาวบ้านจะบุลีและ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา มีพื้นที่ทั้งหมดรวม 1,000 ไร่ มีความประสงค์จะเข้าร่วมโครงการปลูกป่าฯ โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อถวายเป็นราชสักการะในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ เป็นปีที่ 50
2. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมพร้อมทั้งสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ปี พ.ศ. 2528-2537 ชาวบ้านป่าคาสุขใจไม่มีความแน่นอนว่าตัวเองจะได้อยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้อีกนานไม่เท่าไร การสร้างบ้านที่อยู่อาศัยก็ไม่มีถาวร กลัวจะได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านใช้ชีวิตชีวิตแบบดั้งเดิม คือ มีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก ข้าว ข้าวโพด ทำให้พื้นที่ดินหลายแห่งเสื่อมโทรม ผลผลิตทางการเกษตรได้ปริมาณที่น้อย ป่าไม้เริ่มหมด อากาศร้อน ไม้ฟันไม้ใช้สอยก็เริ่มหายาก

ในปี พ.ศ.2537 จากการจัดเวทีชาวบ้านเรื่องการปลูกต้นไม้ในโครงการปลูกป่าฯ FPT ทำให้ทราบว่าชาวบ้านยังไม่มี ความเข้าใจและไม่มี ความรู้เรื่อง การปลูกป่า ในช่วงเวลาเดียวกัน นี้ก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาปลูกป่าบริเวณทางไปบ้านกลาง บ้านธาตุ บ้านป่าคาสามัคคี ป่าไม้เป็น ผู้ดำเนินการปลูกทั้งหมด แต่สำหรับชาวบ้านป่าคาสุขใจ ขอเป็นคนปลูกต้นไม้กันเอง โดยมี ข้อตกลงกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตอนแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะปลูกเองทั้งหมด แต่ชาวบ้านยังต้องการพื้นที่ ทำไร่อยู่ จึงมีเวทีพูดคุยกันเรื่องว่าใครจะเป็นคนปลูก และดูแลรักษา โดยมีคนกลาง คือ ทหารจาก โครงการพื้นที่ความมั่นคงแม่ฟ้าหลวง-แม่จัน(พมพ.) เจ้าหน้าที่เกษตร ตกลงกันว่าชาวบ้านปลูกไม้ ขึ้นค่อยให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้มาปลูกและมาบริหารจัดการ มีเวทีเจรจาหลายครั้ง โดยมีผู้นำหมู่บ้าน และหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้เข้าร่วมประชุม

มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับครูแดงหลายครั้ง มีการพาไปศึกษา ดูงานนอกพื้นที่ เกี่ยวกับ การอนุรักษ์ป่า เช่นที่เชียงราย เชียงใหม่ และภาคใต้ มีการเจรจาดำเนินการ การบริหารจัดการป่า เช่น เรื่องกำหนดพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ กับป่าไม้ และหน่วยงานอื่น ๆ หลาย ครั้ง ชาวบ้านบอกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ว่าชาวบ้านขอเป็นคนดำเนินการทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การหาพื้นที่ การปลูก การดูแลรักษา โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านในการร่วมกำหนดในการจัดหาพื้นที่สำหรับ โครงการปลูกป่าพื้นที่ไหนลาดชันมากเพาะปลูกพืชไม้ได้ผลผลิตก็ปลูกต้นไม้ กรรมการหมู่บ้าน ในช่วงนั้น ประกอบด้วย สล่าอาจา อาบอหือ หล่อผ่า อาบอซ้อง ฯลฯ

มีการประชุมชาวบ้านและให้คนที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ให้เป็นหัวหน้าดูแล โดยมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ เป็นพี่เลี้ยง และจัดหาอุปกรณ์ไว้ให้กับหัวหน้างาน หัวหน้างานหนึ่งคน คุมคนงาน 15-20 คน

เจ้าหน้าที่มูลนิธิฯ ที่รับผิดชอบโครงการมีการเตรียมสมุดให้กับหัวหน้าคุมงาน เป็นลักษณะตารางมีการเตรียมสมุดประจำตัวของชาวบ้านที่เข้าร่วมทำงานทุกคน มีเจ้าหน้าที่ของ มูลนิธิฯ ที่รับผิดชอบโครงการปลูกป่า และปลูกในพื้นที่สามารถให้คำปรึกษากับชาวบ้านทุกคน ใน ลักษณะเป็นกันเอง มีครูแดง ที่เข้าร่วมประชุมสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง และส่วน ใหญ่จะประชุมในช่วงกลางคืน เพราะตอนกลางวันชาวบ้านต้องไปทำงานในไร่ ทำให้ชาวบ้านให้ ความร่วมมือดีมาก วางแผนในการปลูกป่าและดูแลรักษาเป็นระยะเวลา 3 ปี แต่ละปีแต่ละเดือน ต้องวางแผนในการทำงานเป็นอย่างดี

เช่น	หน้าฝน	วางหญ้า ปลูกต้นไม้
	หน้าแล้ง	ทำแนวกันไฟ จัดเวรยามเฝ้าไฟ ลาดตระเวน
	หน้าหนาว	วางหญ้า พรวนดิน

ช่วงก่อนปลูก

หลังจากที่ได้ประชุมและมีข้อตกลงกันแล้วชาวบ้านป่าคาสุขใจร่วมกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาโดยนางเดือนใจ ดิเทศน์ ได้สรุปว่ามีพื้นที่ ที่เหมาะสมในการปลูกป่า 3 จุด จึงได้วางแผนในการถางหญ้าและวัดแนวระดับ สภาพพื้นที่โครงการส่วนใหญ่เป็นไร่เก่าและป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นไปด้วยหญ้าคาขึ้นปกคลุมอย่างหนาแน่น จึงต้องถางหญ้าโดยใช้แรงงานคน ไม่มีการไถรวนหน้าดิน ไม่จุดไฟเผาและไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดหญ้า เพื่อเป็นการอนุรักษ์หน้าดิน ในการถางหญ้านี้ชาวบ้านได้ดำเนินการ ตัดไม้ที่มีเดิมอยู่แล้วจะไม่ถางออกคงไว้ อย่างเดิมตามธรรมชาติ หลังจากนั้นจึงทำการวัดแนวสำหรับปลูก โดยวัดตามแนวระดับหรือแนวขวางตลอดทั่วทั้งพื้นที่ การทำแนวกันไฟ โดยใช้แรงงานคนในการทำแนว กว้างประมาณ 6-8 เมตร นอกจากนี้ยังทำแนวกันไฟเปียก คือ แนวกล้วย เสริมรอบ ๆ จำนวนทั้งสิ้น 2,958 ต้น ทางตรวจการรอบพื้นที่ปลูกป่า

ก่อนที่จะทำการปลูกนั้น ชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ ต้องไปรางวัดพื้นที่และให้ชาวบ้านถางหญ้า โดยไม่ต้องถางต้นไม้ที่มีอยู่เดิม เพราะจะได้บังร่มให้ต้นไม้ที่ปลูกใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องระวังในการถางหญ้าก่อนปลูก

การเตรียมขุดหลุม ในช่วงหน้าแล้ง ชาวบ้านจะต้องไปขุดหลุม ให้ทั่วทั้งแปลง เพื่อเตรียมในการเพราะปลูกต้นไม้และต้องขุดหลุมให้พอดี กว้าง ลึก ตามขนาดที่เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ กำหนดให้ เพราะจะทำให้ต้นไม้ไม่ตายเวลาปลูกและไม่เสียเวลาตอนปลูกด้วย

การขุดถนนเข้าแปลงปลูกป่าแปลงที่ 1 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นแปลงปลูกป่าที่ได้รับรางวัลนั้น ชาวบ้านช่วยกันขุดถนนเข้าไปในพื้นที่แปลงปลูกป่า ชาวบ้านช่วยกันขุดโดยได้ค่าจ้างวันละ 70 บาท ต่อคน ที่ประชุมไม่ใช้รถไถในการขุดถนน เพราะ ชาวบ้านจะได้มีรายได้ และใช้เวลาไม่กี่วันก็ขุดถนนเข้าถึงแปลงได้สำเร็จ ทำให้ชาวบ้านใช้ถนนเป็นเส้นทางในการขนกล้าไม้ไปปลูก และเป็นถนนสำหรับไปไร่ไปสวนของตัวเองจนถึงทุกวันนี้

การขนกล้าไม้ จ้างรถชาวบ้านไปขน ที่อำเภอเมืองเชียงราย ได้ค่าจ้าง 700 บาทต่อรถ 1 คัน สามารถบรรทุกกล้าไม้ได้ 2,500 ต้น วันหนึ่งขนได้ 2-3 เที่ยว ชาวบ้านที่เป็นคนงานช่วยขนกล้าไม้ขึ้นรถก็จะได้ค่าจ้างเป็นรายวัน คือ วันละ 70 บาท ชาวบ้านชอบในการไปขนกล้าไม้ เพราะได้นั่งรถไปเที่ยวเชียงราย

การขนกล้าไม้จากจุดพักกล้าไม้ ทำเป็นลักษณะเรือนเพาะชำถาวร ตั้งอยู่ทางเข้าสำนักงานมูลนิธิฯ ไปทางบ้านจะบูนี ขนไปถึงแปลงปลูกป่า ได้ค่าขนส่ง 40 บาท ต่อ 100 ต้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มีม้าจะรับเหมาขนกล้าไม้ โดยเฉพาะแปลงปลูกป่า แปลงที่ 2 ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน หรือติดกับแม่น้ำจัน ทางบ้านกิวสะไต เพราะไม่มีถนนรถยนต์ไปถึงในแปลงปลูกป่า

ช่วงระหว่างการปลูก

ระหว่างในการปลูกป่า ชาวบ้านจะแบ่งกลุ่มเป็น ชาวบ้านจะแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 คน คือ คนที่ 1 มีหน้าที่ วัดความห่าง อุปกรณ์ที่วัดคือ ไม้ วัดความห่าง ประมาณ 2 เมตร คนวัดพื้นที่นั้น จะต้องขุดหลุมด้วย คือ วัดได้ 2 เมตร ก็ขุดหลุมหนึ่ง คนที่ 2 มีหน้าที่แบกกล้าไม้ไปใส่ตามหลุม ที่ขุดไว้ และคนที่ 3 มีหน้าที่ปลูก คนนี้ต้องมีฝีมือหน่อย ต้องใส่ปุ๋ยรองหลุมด้วย ค่าจ้างในการปลูกได้ วันละ 70 บาท ทั้งผู้ใหญ่ผู้ชายและเด็ก ได้ราคาเหมือนกัน ส่วน คนที่เป็นหัวหน้าได้เยอะกว่า ในช่วงปลูกก็พบปัญหาบ้าง คือ คนที่เป็นหัวหน้าต้องเดินดูด้วยเพราะบางปลูกไม่เป็น เช่น ลืมเอาถุงออก บ้าง บางคนไม่ใส่ปุ๋ย ถ้าเป็นอย่างนี้ต้นไม้จะตาย หรือไม่โต จึงต้องบอกและดูแลตลอดและเวลามาทำงานมีการเช็คชื่อ ตอนเช้า ตอนเย็น เป็นลักษณะการประชุมกัน

ชาวบ้านทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านอายุ 15 ปีขึ้นไป ไปร่วมปลูกป่าได้ค่าจ้างวันละ 70 บาท คนที่สามารถอ่านออกเขียนได้จะได้เป็นหัวหน้าคุมงาน และเช็คชื่อแล้วส่งให้เจ้าหน้าที่มูลนิธิ เดือนละ 2 ครั้ง คือ 15 วันส่งรายชื่อ 1 ครั้ง และได้รับค่าจ้าง ปลูกต้นไม้ได้วันละประมาณ 70 ต้น

วิธีการปลูกจับคู่กันกลุ่มละ 3 คน คนหนึ่งขุด คนหนึ่งเอาต้นไม้ใส่หลุม คนหนึ่งกลบดิน ชาวบ้านทุกครอบครัว ตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป สามารถไปช่วยกันปลูกต้นไม้ได้ทุกคน ครอบครัวไหน มีคนเยอะก็สามารถไปได้หลายคน บางครอบครัวมีแค่คนเดียว บางครอบครัวก็มีถึง 5-6 คน

หัวหน้าคุมงานมีหลายคน เช่น นายแม้อย มู่แลกู นายจะอู้อย จะแบะ นายล่อแอ่อ อายีกู นายลีหู่ หม่อโปกู นายอาบิว อาซ้องกู นางบูแจ หม่อโปกู นายอาซื่อ แอ่เบวกู หัวหน้าคุมงาน 1 คนดูแล คนงานที่เป็นชาวบ้านประมาณ 20 คน ตอนนั้นค่าแรงทั่วไป ประมาณ 50 บาทต่อวัน แต่มาปลูกป่าได้ 70 บาท ต่อวัน ชาวบ้านทุกคนดีใจมาก เศรษฐกิจในชุมชนบ้านป่าคาสุขใจก็ดี ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าอย่างสนุกสนานในการทำงาน บางคนไปทุกวัน รายได้ที่เข้าสู่ชุมชน ประมาณ ไม่นต่ำกว่า 2,000 บาทต่อครอบครัว ต่อเดือน

ต้นไม้ที่ปลูก มี ต้นสนสามใบ ต้นชากระ ต้นหว้า ต้นสัก ฯลฯ วิธีการปลูกต้นไม้ ชาวบ้านปลูกให้เหมือนกับต้นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่ปลูกเป็นแถว มีพื้นที่ว่างตรงไหนก็ปลูกตรงนั้น ไม่ทำลายต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ก่อนแล้ว มีการเช็คชื่อโดยการให้หัวหน้างานป้อนในสมุดประจำตัวทุกวันก่อนเริ่มทำงาน หัวหน้าคนงานและชาวบ้านที่เข้าร่วมก็มีสมุดกันทุกคน ทำให้คนที่ เป็นหัวหน้าก็สบายใจ และคนที่เข้าร่วมปลูกป่าก็สบายใจ วันไหนไม่ไปก็ไม่ได้เงิน จึงทำให้ไม่มีปัญหาในการปลูกป่า ตลอดระยะเวลา 3 ปี

ช่วงหลังการปลูก

การดูแลต้นไม้กึ่งการปลูก มีการถางหญ้าประมาณเดือน เมษายน ถึง เดือน พฤษภาคม ของทุกปี ปีละ 2 ครั้ง ต้องดูแล ถางหญ้าเป็นเวลา 3 ปี

ใส่ปุ๋ยต้นไม้ทุกต้น ต้นไม้ที่ปลูกรอดตาย ร้อยละ 95 มีการดูแลรักษา และพรวนดิน ปีละ 1 ครั้ง ตลอด 3 ปี

ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ปลูกป่าทั้งหมด และเฝ้าเวรยามไฟ ตลอด 24 ชั่วโมง แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5 คน ระยะเวลาในการเฝ้า กลุ่มละ 1 เดือน ทั้งหมด 3 เดือน เริ่มตั้งแต่ เดือน กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน เป็นลักษณะการหมุนเวียน ในระหว่างที่เฝ้าเวรยามไฟ นั้น ต้องทำความสะอาดแนวกันไฟ เก็บเศษไม้ กรวดใบไม้ กิ่งไม้ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ เดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายนของทุกปีไม่ให้มีใบไม้ตกลงมาทับถมไว้เยอะ เพราะจะทำให้เป็นไฟไหม้ได้การทำแนวกันไฟ รอบ ๆ พื้นที่ปลูกป่าทั้งหมด เป็นระบบหมุนเวียน ตลอดเวลาในการดูแลเวรยามไฟ มี นายแม้ง มู่แลกู เป็นหัวหน้าคนงานและ ต้องอยู่ทุกวัน กิจกรรมในช่วงที่เฝ้าเวรยามไฟนั้น ต้องออกลาดตระเวน ตลอด โดยต้องพกอุปกรณ์ในการดับไฟ ไปด้วย เช่น ถังน้ำ ไม้ดับ มีด ส่วนในกระท่อมมีคนเฝ้าของอยู่ 1 คน

ดูแลต้นไม้ ทำแนวกันไฟ 8 ปี ถางหญ้าปีละ 2 ครั้ง ชาวบ้านได้ค่าจ้างวันละ 70 บาท ถ้ามีไฟลามเข้าไปในพื้นที่แปลงปลูกป่าจะปลูกเพิ่ม มีการปรับ กรณีลามเข้าไปในแปลงบริเวณป่าดงรายแรกปรับ 3,000 บาท รายที่สอง บริเวณหัวนา ของสลาอจา ปรับ 20,000 บาท รายที่สาม 2,000 บาท กฎระเบียบนี้ หน่วยงานป่าไม้เป็นเข้ามาปรับชาวบ้าน แบ่งกัน เป็น 1 ส่วน คือ ชาวบ้าน 2 ป่าไม้เอาไว้สำหรับเป็นกองทุนดูแลป่าต่อไป

มีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำชาวบ้านที่ไปช่วยทำงาน เช่น เวลาเฝ้าไฟ ต้องเดินลาดตระเวน ไม่ต้องรอให้ไฟเกิดขึ้น แต่เราต้องไปบ่อย ๆ ไม่ให้ไฟเกิดคอยดูว่าตรงไหน เป็นอย่างไร ครูแดง เข้าไปเดินในพื้นที่แปลงปลูกป่าตลอด เดือนละ ประมาณ 2 ครั้ง ชาวบ้านเลยมีกำลังใจดี มาก เวลาไฟเกิดขึ้นตอนกลางคืนต้องไปดับ ถึงจะลำบากก็ตาม

(เวทีประชาคม ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2553 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2553)

การตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา ดังที่ Cohen and Uphoff. ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมประเมินผล (evaluation)

การวิเคราะห์โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ไว้เพียง 3 ขั้นตอน เพราะจากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นลักษณะการจัดการในชุมชนเอง ไม่พบข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลอย่างชัดเจน จึงไม่ได้นำมาเขียนไว้ในงานวิจัยครั้งนี้

การวิเคราะห์โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน ดังนี้

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์เป็นปีที่ 50 พื้นที่แปลง FPT 30/2 (Forest Plantation Target) ป่าสงวนแห่งชาติน้ำแม่จันฝั่งซ้าย ต.แม่สลองนอก อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ปลูกเมื่อปี พ.ศ. 2538-2543 จำนวน 2,000 ไร่ คลอดคลุมพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ จะบุนี และหล่อโย เป็นป่าที่ปลูกในบริเวณไร่เก่าของชาวบ้านที่เสียดสละที่ดินเป็นที่ปลูกป่าให้ป่าได้ฟื้นสภาพเร็วโดยผ่านกระบวนการดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ปัญหา

เมื่อก่อนปีพ.ศ. 2528 มีการเกิดปัญหา เรื่องการรุกล้ำพื้นที่และอาณาเขตของชาวบ้าน ระหว่างบ้านจะบุนี และบ้านป่าคาสุขใจ บ่อยครั้ง มีมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา โดยการนำของ นางเตือนใจ ดีเทศน์ ได้มีการประชุมชาวบ้าน โดยให้ชาวช่วยกันคิดว่า จะแก้ปัญหาอย่างไรดี ชาวบ้านร่วมคิดว่าการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟู จะได้ไม่เกิดปัญหาในการแย่งที่กัน มีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่และพูดคุยกันให้ข้อมูลกับทางเจ้าหน้าที่ว่าควรปลูกต้นไม้ที่มีในป่า อยู่แล้วเพื่อที่

ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้ และต้นไม้จะมีโอกาสรอดตายเพราะมีความเหมาะสมกับในพื้นที่อยู่แล้ว

2. มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือการปฏิบัติ

เมื่อชาวบ้านคิดว่าการปลูกป่าเพื่อเพิ่มป่า ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในลักษณะที่มีแรงจูงใจคือ ได้รับค่าตอบแทน เป็นระยะ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการถางหญ้า ในการแปลงปลูกป่า โดยมีลักษณะการแบ่งเป็นกลุ่มของชาวบ้านป่าคาสุขใจ โดยมีหัวหน้าคุมงาน คือ นายเมียง มูแล่กู และมีหัวหน้าคุมงานบ้านจะบูนี โดย นายจะอู๋ย จะเบะในการทำงานแต่ละวันชาวบ้านจะมีการลงชื่อไว้และมีค่าตอบแทนให้ทุกคน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ ชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกต้นไม้แต่ละต้นเริ่มตั้งแต่ในการขนย้ายกล้าไม้อย่างถูกวิธีในขั้นนี้ชาวบ้านก็มีแรงจูงใจ คือ การได้รับ ค่าตอบแทนเหมือนกับขั้นตอนในการเตรียมพื้นที่ การปลูกต้นไม้จะปลูกในช่วงหน้าฝน

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ชาวบ้านจะมีการดูแลรักษาเป็นลักษณะ 2 กิจกรรมคือ ลักษณะการดูแลด้วยวิธีที่หนึ่งการถางหญ้าบริเวณรอบ ๆ ต้นไม้ที่ปลูกไว้ เพราะพื้นที่ในการปลูกต้นไม้เป็นไร่เก่า จึงทำให้มีหญ้าขึ้นเร็วมาก ฉะนั้นชาวบ้านจะดูแลเอาใจใส่ โดยหัวหน้าคุมงานจะคอยตรวจดูว่าพื้นที่ไหนมีหญ้าขึ้นสูงกว่าต้นไม้ที่ปลูกไว้ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ พชก.และพากันไปถางหญ้า โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ต้องถางหญ้าทุกเดือน ลักษณะการดูแลอย่างที่สองในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านจะทำแนวกันไฟและมีเวรยามเฝ้าไฟตลอด 24 ชั่วโมง สลับกันเป็นกลุ่ม ๆ ละ 10 วัน ถ้ามีไฟไหม้เกิดขึ้นชาวบ้านที่เฝ้ายามจะต้องไปดับไฟ และบางส่วนก็แจ้งทางหมู่บ้านให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เฝ้าเวรยามไฟ มาช่วยกันดับ แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่มีไฟเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านช่วยกันรับผิดชอบ และคนที่เฝ้าเวรยามต้องเดินตรวจในแนวกันไฟอย่างสม่ำเสมอ ปกติคนที่เฝ้าเวรยามไฟจะเป็นผู้ชายทั้งหมด ส่วนผู้หญิงมีส่วนร่วมในการถางหญ้า เพราะการเฝ้าเวรยามไฟ จะต้องไปนอนค้างตามจุดที่ได้กำหนดขึ้น

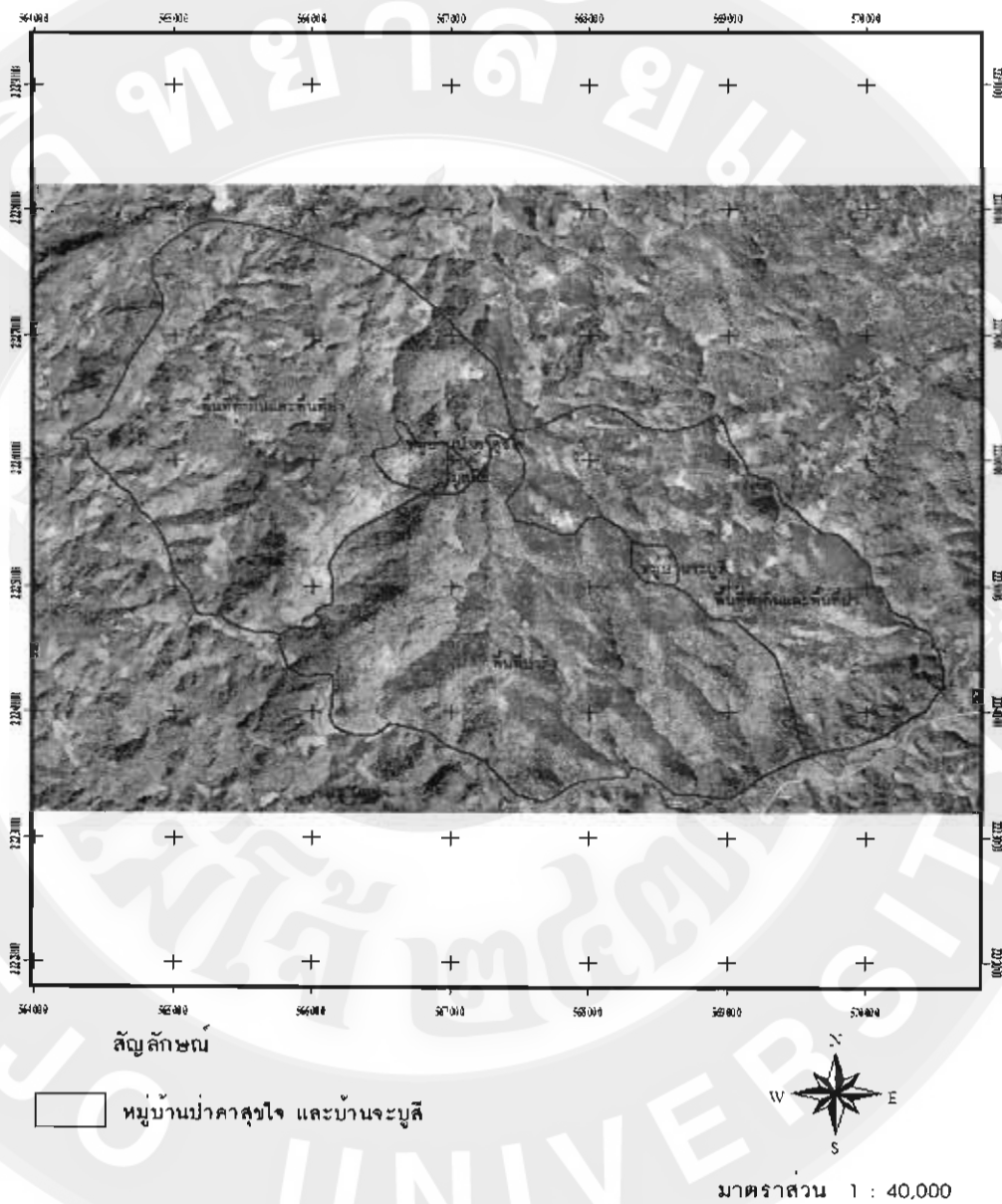
การดูแลรักษาจะใช้ระยะเวลา 3 ปี เพราะในช่วง 3 ปี ต้นไม้ยังไม่โตจะต้องเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ และมีบางพื้นที่ ที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาร่วมกันทั้งสองหมู่บ้าน คือ บริเวณจาก ACCU ทางลงไปบ้านจะบูนี ก็จะช่วยกันดูแลทั้งสองหมู่บ้าน แปลงปลูกป่าทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านป่าคาสุขใจก็จะเป็นผืนป่าที่คนป่าคาสุขใจดูแลเพียงหมู่บ้านเดียว และแปลงปลูกป่าทางทิศเหนือของหมู่บ้านจะบูนี (บริเวณหมู่บ้านเก่าจะบูนี) ชาวบ้านจะบูนีก็จะดูแลเพียงหมู่บ้านเดียว ฉะนั้นการมีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลรักษานั้นขึ้นอยู่กับพื้นที่ว่าอยู่ติดกันหรือไม่ ร่วมกันรับผิดชอบ หรือแยกกันรับผิดชอบไม่ใช่ประเด็นหลัก แต่ทุกคนก็มีส่วนร่วมเหมือนกัน

3. การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์

ในพื้นที่แปลงปลูกป่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ คือ ได้มีการเก็บผลไม้ป่า เช่น ลูกก่อ มะไฟป่า มะม่วงป่า พลับป่า เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้งและหนอนไม้ไผ่ นอกจากนี้ผลไม้แล้วยังมีสัตว์ป่า เช่น นก กระรอก หมูป่า ไก่ป่า เก้ง เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังสามารถเก็บไม้ที่แห้งแล้วมาทำฟืนในการหุงอาหารในครัวเรือน และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ด้วยการที่ชาวบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบุสียช่วยกันปลูก ดูแลรักษาป่านั้น ทำให้มีต้นไม้เพิ่มขึ้น พื้นที่สีเขียวของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นและทำให้มีอากาศบริสุทธิ์เกิดขึ้นในชุมชน

จากการที่พื้นที่ของชุมชนมีปัญหาระหว่างหมู่บ้านและพื้นที่ดินเสื่อมโทรมการเพาะปลูกได้ผลผลิตน้อย นำมาสู่ในการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งสองชุมชน โดยมีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาเป็นสื่อกลาง ให้ชาวบ้านได้มีเวทีแลกเปลี่ยนกันและเกิดกิจกรรมที่มีส่วนร่วมด้วยกัน เกิดการยอมรับแนวคิดซึ่งกันและกันจนปัจจุบันชาวบ้านมีป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารที่ดีสำหรับชาวบ้านและเป็นแหล่งอาหารให้สัตว์ป่า ทำให้มีสัตว์ป่าเพิ่มขึ้น รูปภาพ 6

แผนที่แสดงการจัดการพื้นที่ป่า หมู่บ้านป่าคาสุขใจ และบ้านจะบลูลี

ภาพ 6 แผนที่การแสดงผลพื้นที่ป่าหมู่บ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบลูลี
ที่มา: เวทีการจัดทำผังชุมชนบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบลูลี. (2-5 สิงหาคม 2550)

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการป่า และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ของชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ

การศึกษาผู้ศึกษาใช้ประชาชนในหมู่บ้านป่าคาสุขใจมีจำนวนทั้งหมด 125 ครอบครัว โดยมีผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านทั่วไป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) ของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เป็นลักษณะการถอดบทเรียนจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยศึกษากระบวนการเพื่อให้ได้ข้อมูลมาด้วยวิธีการดังนี้ การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การสัมภาษณ์ (interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาวิจัย ได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ เป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ สรรเสริญ ทองสมนึก ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ปริชาติ วลัยเสถียร (2546: 193) ได้อธิบาย กระบวนการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็กๆ ในชนบท องค์กรชุมชนในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องการใช้มิติของภาคประชาชนนารจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบต่อแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ปริชาติ วลัยเสถียร กล่าวว่า ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนด

ปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา ประเวศ วะสี (2537: 3) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคม โดยวิธีต่าง ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเดินทางเพื่อให้ทราบปัญหาความเดือดร้อน ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาความขัดแย้ง ในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยความเสมอภาค และเคารพในความเป็นมนุษย์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2537: 182) ได้กล่าวถึง แนวคิดที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน 2. ความตื่นร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน มีต่อสถานการณ์ที่เป็นผู้ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และการลงมือทำร่วมกัน 3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ถึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะให้เกิดความคิดริเริ่ม การกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ และได้เสนอมุมมองการมีส่วนร่วมที่อาจเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เช่น 1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง 3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2539: 6) ได้อธิบาย ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครในรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน สุภางค์ จันทวานิช (2542: 68) ได้อธิบาย ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย

อาคิน รพีพัฒน์ (2527: 49) ได้อธิบาย การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผล และได้สรุปการมีส่วนร่วมสามารถ

กระทำได้ 3 รูปแบบ คือ

1. ร่วมโดยตรงในกิจกรรมนั้น
2. การมีส่วนร่วมผ่านกลุ่ม โดยการคัดเลือกตัวแทนเป็นกรรมการเข้าไปดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมผ่านตัวแทน การให้ตัวแทนครัวเรือนเข้าไปร่วมประชุม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) เริ่มถูกนำมาใช้ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 -2529) โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมประชาชนให้แสดงความคิดเห็นและศักยภาพในการพัฒนาโครงการที่กำหนดไว้ โดยขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื่องจากแนวคิดการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นแนวคิดที่เน้นการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นหมู่บ้านของชุมชนในป่า ซึ่งจากการทบทวนประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยองค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร ไม้เมื่อปี ค.ศ.1981ว่าเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชน โดยเท่าเทียมกันในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ดังนี้

1. แรงกดดัน ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของบ้านป่าคาสุขใจ

1.1 ป่าไม้เสื่อมโทรมไม่มีไม้ใช้ในการดำรงชีวิต แม้แต่ไม้ที่จะมาทำฟืนก็หายาก ไม้สร้างบ้านที่อยู่อาศัยก็หายาก เวลาไปตัดพื้นที่เขตของคนจีนก็ โคนดำหนี การเพาะปลูกพืชก็ ผลผลิตน้อยลง จึงทำให้เขาต้องกลับมาปลูกป่า

1.2 คนจีน ได้รับการยอมรับจากรัฐบาล ด้วยการที่เขาทำความดีต่อประเทศชาติ ส่งผลให้ชาวบ้านป่าคาสุขใจต้องทำความดีต่อประเทศชาติด้วยเช่นกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเลื่อมล้ำทางสังคม ดังนั้นเมื่อมีโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครองราชย์ 50 ปี จึงต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการและทำความดีถวายเป็นพระราชกุศล

1.3 มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชก.) มีระบบงานที่ดี และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับราชการ ทหาร และชนเผ่าทั้งหมดในพื้นที่ดำเนินงานของ มูลนิธิฯ (พชก.) ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ ของคุณเดือนใจ ดีเทศน์ ที่ตระหนักถึง “เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชน” ไม่เอาตัวเราเป็นที่ตั้ง ภายใต้ปรัชญาของ มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ที่ว่า “เพื่อความเกื้อกูล มนุษย์กับธรรมชาติ”

1.4 ชนเผ่าทั้งหมด ในพื้นที่ดำเนินงานยินดีร่วมมือกับ มูลนิธิฯ (พชก.) ส่วนหนึ่งเนื่องจากชนเผ่ามองว่า มูลนิธิฯ (พชก.) จะช่วยคานอิทธิพลของชาวจีนฮ่อ และเป็นคน

เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชนและระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน ทำให้ชาวบ้านเข้าถึง การบริการของรัฐ เช่น การได้รับการศึกษา การได้รับสัญชาติไทย เป็นต้น

1.5 มีแรงกดดันต่อชุมชนจากภายในและภายนอก ป่าคาสุใจและจะบูนี จากการเสื่อมโทรมของพื้นที่ไม่มีการจัดการทรัพยากรที่ดี ทำให้ชาวบ้านมีความสนใจใน การปลูกป่า

1.6 ด้วยระบบงานของ มูลนิธิฯ (พชก.) และการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการพัฒนาสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการฟื้นฟูป่าและสร้างป่าชุมชน ระหว่างป่าคาสุใจ – พนาสวรรค์ และระหว่าง ป่าคาสุใจ-จะบูนี

1.7 มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา ดำเนินการชักจูงให้ บริษัท ป.ต.ท.จำกัด (มหาชน)และธนาคารแห่งประเทศไทย สนับสนุนงบประมาณดำเนินการปลูกป่าในพื้นที่ป่าคาสุ ใจ-จะบูนี ที่เกิดจากความร่วมมือทุกภาคส่วน

1.8 โดยการสนับสนุนของ มูลนิธิฯ (พชก.) ชุมชน ป่าคาสุใจ-จะบูนี สามารถ คัดกรองกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จนได้ประโยชน์โดยตรงคือชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการไปรับจ้าง ปลูกป่าตลอดระยะเวลา 3 ปี และโดยอ้อม คือ ได้พื้นที่ป่าคืนมา และได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน ป่าไม้ และหน่วยงานภายนอก ได้รับรางวัลและคำชมเชยจากสังคมในเรื่องของการปลูกป่า

2. แรงจูงใจ ที่ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่า คาสุใจที่เป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและทำให้การจัดการป่าประสบความสำเร็จได้ นั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

ปัจจัยภายใน

- ชาวบ้านป่าคาสุใจ มีการปกครองระบบผู้นำธรรมชาติหรือเคารพ ผู้อาวุโสในชุมชน และมีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง

- ความคิดความเชื่อ ที่นับถือศาสนาผี ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวอำเภอนับถืออย่างเคร่งครัด ความเชื่อที่เกิดการการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่อีกรุ่น ไม่มีใครกล้าที่จะทำความผิดตามความเชื่อ ของชนเผ่าเพราะเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เป็นความรู้สึกลึกซึ้งของแต่ละบุคคล

- จารีต ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาทำให้นาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการ ทรัพยากรในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องการจัดการป่าตามประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อ ทำให้หมู่บ้าน ป่าคาสุใจมีป่าที่สมบูรณ์

ปัจจัยภายนอก

- ชาวบ้านจะบูนี และชาวบ้านพนาสวรรค์ เป็นเพื่อนบ้านที่ดีของบ้านป่าคาสุใจ ที่สามารถดูแลรักษาป่าร่วมกันได้

- หน่วยงานภาครัฐ มีทหารและป่าไม้เข้ามาสนับสนุนชาวบ้านในการปลูกป่าและให้ความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้ดำเนิน โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ (FPT) เข้ามาในพื้นที่บ้านป่าคาสุขใจ

- หน่วยงานภาคเอกชน มูลนิธิฯ (พชก.) ที่เข้าใจชาวบ้านและเป็นที่เชื่อใจเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน มีผู้นำองค์กรที่มีอุดมการณ์ในการทำงานกับชาวบ้าน และมีแหล่งทุนเข้ามาสนับสนุนงบประมาณให้ชาวบ้านในการปลูกป่าและดูแลรักษาป่า ซึ่งสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของป่า

- สถานะทางกฎหมาย ชาวบ้านป่าคาสุขใจได้รับการสำรวจจากรัฐบาลไทย ส่งผลให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในเรื่องของที่อยู่อาศัย ทำให้ เข้ามาสนใจเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนเองเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

- ให้การสนับสนุนงบประมาณ และการยอมรับ การให้รางวัลกับชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดแรงจูงใจในการรักษาป่าและในการปลูกป่า

อภิปรายผลการศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าบ้านป่าคาสุขใจ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่า โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม นั้น จากการศึกษาพบว่ามี 2 รูปแบบที่เป็นการจัดการป่า ของบ้านป่าคาสุขใจ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและ โดยมีกิจกรรมที่ผ่านกระบวนการตามแนวคิดและทฤษฎี คือ

รูปแบบที่ 1 รูปแบบการจัดการป่าปลูกโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์เป็นปีที่ 50 พื้นที่แปลง FPT 30/2 (Forest Plantation Target) เป็นลักษณะป่าที่ชาวบ้านได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาได้นำ แนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีกระบวนการเริ่มตั้งแต่ การปลูกป่าในใจคน ซึ่งได้ทำให้ชาวบ้านคิดทบทวนและหาทางออกให้กับปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรในชุมชน ในลักษณะที่ว่า ระเบิดจากข้างใน ทำให้มีชาวบ้านหลายคนยอมเสียพื้นที่ให้กับส่วนรวมเพื่อปลูกต้นไม้รูปแบบการจัดการป่าปลูก ชาวบ้านป่าคาสุขใจมีส่วนร่วมทุกชั้นตอนมีสิ่งจูงใจที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเสริมให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือ คือ คน ระบบงาน บุคคลกร และงบประมาณเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านเกิดความร่วมมือ ปลูกต้นไม้ที่มีในท้องถิ่น และปลูกไม้ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ได้

ฉะนั้นโครงการที่ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ผลการศึกษาพบว่ามีความสอดคล้องกับ แนวพระราชดำริ ปลุกป่าในใจคน คือ คนอีกนับร้อยนับพันล้าน ยังคงใช้ปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตแบบไม่รู้จักพอ ปัญหาความไร้สมดุลของธรรมชาติจะเกิดขึ้นวนเวียนอย่างไม่สิ้นสุด

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรปลุกต้นไม้ลงใจคนเสียก่อนแล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง....”

ตัวอย่างโครงการปลุกป่าในใจคนแห่งหนึ่ง ซึ่งทรงเห็นและรับสั่งไว้เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2526 ว่า “...หากปล่อยทิ้งไว้จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด...” ก็คือ ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ทรงมีพระราชประสงค์ให้พัฒนาพื้นที่แห่งนี้เป็ศูนย์ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้ อนุรักษ์ประสงค์ โดยให้ราษฎรที่เข้าทำกินอยู่เดิมได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าไม้ ได้ประโยชน์จากป่าไม้และไม่ทำลายป่าไม้อีกต่อไป และสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ การปลุกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การปลุกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้ฟืนนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้วยังสามารถให้ประโยชน์อันที่ 4 ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย

รูปแบบที่ 2 รูปแบบการจัดการป่าชุมชน เป็นป่าที่ชาวบ้านได้ช่วยกันดูแลรักษาให้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพรของชุมชน และเป็นป่าพิธีกรรม ชนเผ่าอาข่า และชนเผ่าลาหู่ นับถือศาสนาพุทธ (ผี) ยังมีความเชื่อและนับถือผีอย่างเคร่งครัด ให้ความสำคัญกับป่าสร้างจิตสำนึก ลูกหลานให้มีความเชื่อและให้ความสำคัญป่าพอๆ กับชีวิต ส่งผลให้เกิดการจัดการป่า โดยได้นำพิธีกรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน มาใช้ในการดูแลป่า มีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างชัดเจน และชุมชนได้เข้ารับการยอมรับและเชิดชูจากสังคม เห็นผลจากการที่เขาได้รักษาป่าอย่างเป็นรูปธรรม ได้รับประโยชน์จากป่า คือ มีรายได้ในการหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ หนอนไม้ ใผ่ มะขามป้อม ลูกก่อ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างมาก มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ จำนวน 2,000 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2551 และเป็นหมู่บ้านนำร่องในการจัดการป่าชุมชนปีพ.ศ. 2552 ของจังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรินทร์ สุริวงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ผ่านชุมชน โดยเข้าใจว่าป่าชุมชนมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน เป็นศูนย์กลางของการผลิตที่มีชาวบ้านเป็นผู้จัดการ และมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หากแต่เป็นหน้าที่ของหมู่บ้านทราบและให้คำรับรอง มีประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับน้อย นอกจากเป็นการเก็บหาอาหารเพื่อบริโภคและนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมเท่านั้น เนื่องจากมี

จุดประสงค์ในด้านการรักษาป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่ามากกว่าจะคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ และ กอบกาญจน์ พงษ์ชนะชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน พบว่า บ้านห้วยม้าโค้ง มีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับสังคมภาคเหนือทั่วไป มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการช่วยเหลือกันเมื่อเกิดภาวะขาดน้ำ อันเนื่องมาจากป่าที่เป็นแหล่งน้ำถูกทำลาย ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีการอนุรักษ์ป่า เกิดการยอมรับแนวคิดและได้มีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อออกกฎระเบียบและจัดการให้ป่าชุมชนคงอยู่ มีกระบวนการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งในแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากการเรียนรู้จากวิถีชีวิต ความเชื่อ การถ่ายทอดบอกเล่าสืบต่อกันมา และกระบวนการเรียนรู้จากความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน และมนัส รวดเร็ว ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอด จังหวัดน่าน พบว่า ชุมชนชาวไทลื้อและชาวเข่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำยอดมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่ามากกว่าปัจจุบัน เนื่องจากเป็นสังคมปิด มีการดำรงชีวิตเป็นลักษณะเรียบง่าย พึ่งพาตนเองสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เหลือกก็แจกจ่ายให้แก่เพื่อนบ้านและชุมชนใกล้เคียง มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้โดยอิสระแต่อยู่ภายใต้ จารีตประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ นอกจากนี้ชุมชนชาวไทลื้อยังมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ดีกว่าชุมชนเผ่าเข่า เพราะเป็นชุมชนดั้งเดิม จึงมีจิตสำนึกเห็นคุณค่าของป่า และความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการสืบทอดประเพณีในการจัดการป่าไม้บนพื้นฐานความเชื่อของชุมชนและไฟโรจน์ ภิญโญสรศักดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตนิเวศชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมี 4 รูปแบบ คือ 1) การจัดการตามประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ โดยถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในระบอบคุณค่า ด้วยความเคารพ นับถือต่อทรัพยากรธรรมชาติตามข้อห้าม และความเชื่อในซี้ด (ข้อไม่พึงปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ถ้าทำผิดแล้วจะทำให้รู้สึกไม่สบาย เจ็บป่วย หรือประสบโชคร้าย เป็นต้น 2) การจัดการตามภูมิปัญญา โดยวิธีการในการพึ่งพิงที่ปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการพึ่งพิงธรรมชาติในรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน และไม่สร้างผลกระทบทำลายล้างผลาญต่อระบบนิเวศ 3) การจัดการโดยกลุ่มและกฎระเบียบชุมชน โดยการจัดโครงสร้างชุมชนเพื่อการทำหน้าที่และสร้างเงื่อนไขข้อกติกายึดถือเป็นแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้ และ 4) การจัดการในรูปเครือข่าย โดยชุมชนจะประสานความร่วมมือกับกลุ่ม องค์กร และหน่วยงานเพื่อความร่วมมือในการอนุรักษ์

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบูนีได้ทำให้ภูเขาหัวโล้นภูเขาที่ไม่มีต้นไม้และมีความขัดแย้งกันบ่อยครั้ง กลายมาเป็นป่าที่สมบูรณ์ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากชุมชนได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า โดยมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยกระตุ้นให้กับชาวบ้าน ได้ผ่านกระบวนการคิด อย่างถูกต้องและเข้าใจ บนพื้นฐานความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม และมีรูปแบบในการรักษาป่าของชุมชน แต่ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยเรื่องนี้นำไปสู่ในการเผยแพร่และเป็นต้นแบบให้กับหมู่บ้านอื่นต่อไป จึงควรจะต้องมีคนนำไปใช้ในหมู่บ้านอื่นต่อไป และควรมีการวิจัยต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความกระจำมาขึ้น ดังนี้

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาความหลากหลายทางพันธุพืช ของต้นไม้ที่ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ รวมถึงชนิดของสมุนไพรและการเพิ่มของสัตว์ป่า
2. ควรมีการวิจัยป่าที่รัฐดำเนินการปลูกกับป่าที่ปลูกโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิสังคมที่คล้ายกัน

บรรณานุกรม

- กวงซา แซ่เหมา. 2553. สัมภาษณ์. 16 มีนาคม.
- กอบกาญจน์ พงษ์ชนะชัย. 2538. **เครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน.** เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คูสิต เวชกิจ. 2535. “การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน”. **เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน หน่วยที่ 6 สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เดือนใจ ดีเทศน์. ที่ปรึกษาและผู้ก่อตั้งมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา. 2553. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. 2537. **กลวิธี แนวทาง วิถีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. 2537. **บันทึกการสัมมนาเรื่องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่น.** เชียงใหม่: ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2546. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ผิน สมเมือง. เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา. 2553. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2539. “**นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท**” การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพโรจน์ ภิญโญสรศักดิ์. 2549. **การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตนิเวศชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- มนัส รวดเร็ว. 2542. **การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอด จังหวัดน่าน.** เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ศิริศักดิ์ มีเมล์. 2537. **บทการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้: ศึกษากรณีการดำเนินงานของมูลนิธิธรรมนาค อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สรรเสริญ ทองสมนึก. 2542. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: คั่นคว่ำอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2545. อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๕๗๗).
- สุภางค์ จันทวานิช. 2542. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ สุริยวงศ์. 2536. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: ปัญหาพิเศษปริญญาโท, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้. สุวดี ทะนุบำรุงสาสน์. เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา. 2553. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม.
- เสนห์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ. 2536. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนาป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย เล่ม1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อภิน รพีพัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุ้นตา นพคุณ. 2528. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา” การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สารมวลชน.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประมวลภาพกิจกรรม

ภาพผนวกบริบทชุมชน

ชุมชนบ้านป่าคาสุขใจ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ภาพผนวก 1 ทางเข้าหมู่บ้านป่าคาสุข

ภาพผนวก 2 ทางเข้าหมู่บ้านจะบูนี

ภาพผนวก 3 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ครูแดง

ภาพผนวก 4 ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้หญิง

ภาพผนวก 5 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

ภาพผนวก 6 ผู้วิจัยสัมภาษณ์หัวหน้าปลูกป่า

กิจกรรมในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

ภาพผนวก 7 การประชุมเวทีประชาคม

ภาพผนวก 8 สํารวจข้อมูลพื้นที่ป่า

ภาพผนวก 9 ชาวบ้านสนใจ

ภาพผนวก 10 ร่วมกันจัดทำแผนที่

กระบวนการมีส่วนร่วมการทำงานใน

ภาพผนวก 11 พิธีมอบป่าที่บ้านป่าคาสุขใจ

ภาพผนวก 12 ประชุมทำงานในพื้นที่

การมีส่วนร่วมกิจกรรมปลูกป่าในอดีต

ภาพผนวก 13 กล้าไม้ที่ปลูกต้องมีคุณภาพดี

ภาพผนวก 14 ชาวบ้านช่วยกันปลูกป่า

สภาพป่าในปัจจุบัน

ภาพผนวก 15 สภาพป่าชุมชนบ้านจะบู่สี

ภาพผนวก 16 สภาพป่าชุมชนบ้านป่าคาสุใจ

ภาพผนวก 17 พื้นที่ป่าชุมชน

ภาพผนวก 18 พื้นที่บวชป่า

รูปแบบของการจัดการป่าพิธีกรรมชนเผ่าลาหู่

ภาพผนวก 19 ผู้นำศาสนา (โตโบ) กำลังทำพิธีบวง

ภาพผนวก 20 การสร้างศาลาถวายเจ้าป่าเจ้าเขา

รูปแบบของการจัดการป่าชุมชน

ภาพผนวก 21 มีกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่า

ภาพผนวก 22 ประกาศและติดป้ายให้ชัดเจน

ภาพผนวก 23 มีอุปกรณ์ในการคั้นไฟ

ภาพผนวก 24 ช่วยกันทำแนวกันไฟ

ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน

ภาพผนวก 25 คณะกรรมการป่าชุมชน

หมู่บ้านเขี้ยวขี้เต็นระดับจังหวัด

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข

จดทะเบียนเป็นป่าชุมชน จากกรมป่าไม้

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลวิจัย

กลุ่มผู้นำชุมชน

1. นายอาเบ	ยาผ้า
2. นายล่อแอ่	อาฮีกู๋
3. นายอานนท์	แซ่หวัง
4. นายสุบิน	ชีวินจรัสเรือง
5. นายหล่อมมา	มุเลกู๋
6. นายเกรียงไกร	เมธาณิชากรกุล

กลุ่มผู้อาวุโส

1. นายอจา	อาซ้องกู๋
2. นายอากู๋	มุเซอ
3. นายอามีย	แซ่แบว
4. นายโหล่ซา	อาฮีกู๋
5. นายกวงซัง	แซ่เหมา
6. นางอายุม	อาซ้องกู๋
7. นายอาหื้อ	หม่อโปกู๋

กลุ่มชาวบ้านทั่วไปและบุคคลภายนอก

1. นางบุตอ	หม่อปอกู๋	14. นายจะบุ	แสนภู
2. นางบุบะ	ห่วยซ้อกู๋	15. นายแอ่บู๊	บูฮี
3. นางพิซุง	เบียงแลกู๋	16. นายเอื้ออ้อ	อากูโล
4. นายซอง	หม่อโปกู๋	17. นายจะต๋อย	แสนคำ
5. นางบุปู	เม่อแลกู๋	18. นายจะหวะ	อากูโล
6. นางปู้ตอ	หม่อปอกู๋	19. นางเดือนใจ	ดีเทศน์
7. นายอาด้า	หมี่โปกู๋	20. นายสุพจน์	หลี่จา
8. นายแมย้ง	มุ่แลกู๋	21. นางจุฑามาศ	ราชประสิทธิ์
9. นายลิหนู	หม่อโปกู๋	23. นางสาวสุวดี	ธนบำรุงศาสน์
10. นายอาบิว	อาซ้องกู๋	24. นายผิน	สมเมือง
11. นางบุแจ	หม่อโปกู๋	25. นายอาเกอะ	บอแซ
12. นายอาซ้อ	แซ่เบวกู๋		
13. นางสาวปวรรัตน์	แสนภู		

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

MAEJO UNIVERSITY

ภาคผนวก ค

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางสาวอมรรัตน์ รัตนาศัย
เกิดเมื่อ	1 มกราคม 2519
ภูมิลำเนา	บ้านจะบู่สี ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป วิทยาลัยโยนก อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.2544-2547 เลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองนอก พ.ศ.2546-2548 เจ้าหน้าที่ภาคสนาม องค์การแพลน ประเทศไทย พ.ศ.2548-2551 ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองนอก ปัจจุบัน เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา